

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

BURSALI MEHMED TAHİR'İN OSMANLI MÜELLİFLERİ ADLI
ESERİNİN TASHİHİ: TARİKATLAR VE MEŞAYİH FASLI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hatice YILMAZ

BURSA 2021

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

BURSALI MEHMED TAHİR'İN OSMANLI MÜELLİFLERİ ADLI
ESERİNİN TASHİHİ: TARİKATLAR VE MEŞAYİH FASLI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hatice YILMAZ
Orcid: 0000-0001-6837-7822

Danışman:
Prof. Dr. Abdurrezzak TEK

BURSA 2021

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 701923001 numaralı Hatice Yılmaz'ın hazırladığı **“Bursalı Mehmed Tahir’in Osmanlı Müellifleri Adlı Eserinin Tashihi: Tarikatlar ve Meşayih Faslı”** konulu Yüksek Lisans Tezi Çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 04/08/2021 günü 14.00-15.00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

Üye

Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı

Prof. Dr. Abdurrezzak TEK
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Bursa Uludağ Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İlhami Oruçoğlu

Üye

Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Orkhan
MUSAKHANOV

Tarih

04/08/2021

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 05/07//2021

Tez Başlığı/Konusu: **“Bursalı Mehmed Tahir’in Osmanlı Müellifleri Adlı Eserinin Tashihi: Tarikatlar ve Meşayih Faslı”**

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 101 sayfalık kısmına ilişkin, 101 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 0'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

05/07./2021

Adı Soyadı:	Hatice YILMAZ
Öğrenci No:	701923001
Anabilim Dalı:	Temel İslam Bilimleri
Programı:	Tasavvuf
Statüsü:	Yüksek Lisans

Danışman

Prof. Dr. Abdurrezzak TEK

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Bursalı Mehmed Tahir’in Osmanlı Müellifleri Adlı Eserinin Tashihi: Tarikatlar ve Meşayih Faslı**” başlıklı çalışmamın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

04/08/2021

Adı Soyadı:	Hatice YILMAZ
Öğrenci No:	701923001
Anabilim Dalı:	Temel İslam Bilimleri
Programı:	Tasavvuf
Statüsü:	Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Hatice YILMAZ
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Temel İslâm Bilimleri
Bilim Dalı	: Tasavvuf
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans
Sayfa Sayısı	: xi+101
Mezuniyet Tarihi	: ... /... / 2021
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Abdurrezzak TEK

BURSALI MEHMED TAHİR'İN OSMANLI MÜELLİFLERİ ADLI ESERİNİN TASHİHİ: TARİKATLAR VE MEŞAYİH FASLI

Bursalı Mehmed Tahir hem Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına şahitlik etmiş önemli bir müellif ve mutasavvıftır. Askeri okullarda eğitim hayatını devam ettirirken tasavvufa olan meyli artmış ve mürşid arayışına başlamıştır. İlk olarak Harîrîzâde'ye intisap ederek Melâmîlik yoluna girmiş ardından şeyhinin vefatıyla birlikte Muhammed Nûrî'l-Arabî'ye bağlanıp seyrini onunla tamamlamıştır. Rüşdiye müdürlüğü, tabur kumandanlığı, Dîvân-ı Harp âzalığı ve tahkik memuriyeti gibi çeşitli resmi makamlarda görev almıştır. 28 Ekim 1925'te vefat eden Bursalı Tahir, Üsküdar'da Aziz Mahmud Hüdâyî Dergâhı hazîresinde toprağa verilmiştir. Yaklaşık on sekiz kadar eseri bulunan Tahir'in son ve aynı zamanda hacim bakımından en geniş çaplı kitabı *Osmanlı Müellifleri*'dir. Bu eser yirmi beş yıllık bir çalışmanın ürünüdür. Üç cilt halinde yayımlanan eserin iç başlıkları; Meşâyih Faslı, Ulemâ Faslı, Şuarâ Faslı, Etıbbâ Faslı, Müverrihîn-i Osmâniyye Faslı, Riyâziyyûn Faslı, Coğrafiyyûn Faslı şeklindedir. Bu çalışmada *Osmanlı Müellifleri* geçmiş ve günümüze yakın diğer kaynaklarla mukayese edilip Meşâyih Faslı'ndaki sûfilerle ilgili verilen bilgilerin sıhhati değerlendirilerek hatalı bulunan bilgiler tashih edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, Tashih, Tarikatlar, Tasavvuf, Halvetiyye, Nakşibendiyye, Kübreviyye, Kadriyye, Zeyniyye, Mevleviyye, Bayramiyye, Celvetiyye.

ABSTRACT

Writer's Name	: Hatice YILMAZ
University	: Bursa Uludağ University
Institue	: Social Sciences Institue
Anabilim Dalı	: Basic Islamic Sciences
Bilim Dalı	: Islamic Law
Tezin Niteliği	: Master
Sayfa Sayısı	: xi+101
Mezuniyet Tarihi	: ... /.../ 2021
Tez Danışman(lar)ı	: Prof. Dr. Abdurrezzak TEK

THE CORRECTION OF BURSALI MEHMED TAHİR'S WORK ENTITLED “OSMANLI MÜELLİFLERİ”: CHAPTER OF TARIQAS AND SUFI MASTERS

Bursalı Mehmed Tahir is an important author and mystic who witnessed both the last periods of the Ottoman Empire and the first years of the Turkish Republic. While continuing his education in military schools, his inclination towards Sufism increased and he started to seek a sheikh. First, he joined Harîrîzâde and entered the path of Melâmî religion, and then, with the death of his sheikh, he joined Muhammed Nûrû'l-Arabî and completed his course with him. He served in various official positions such as the directorate of junior high school, battalion commander, member of the Court of War and investigation officer. Tahir from Bursa, who died on October 28, 1925, was buried in the Aziz Mahmud Hüdâyî Dervish Lodge in Üsküdar. The last book of Tahir, which has about eighteen works, and at the same time the largest in terms of volume, is *Osmanlı Müellifleri*. This work is the product of twenty-five years of work. The internal titles of the work, which was published in three volumes; It is in the form of Mesâyih Chapter, Ulemâ Chapter, Şuarâ Chapter, Etıbbâ Chapter, Müverrihîn-i Osmâniyye Chapter, Riyâziyyun Chapter, Coğrafiyyûn Chapter. In this study, the *Osmanlı Müellifleri* were compared with other sources close to the past and today, and the accuracy of the information given about the Sufis in the Meşâyih Faslı was evaluated and the information found to be erroneous was corrected.

Keywords: Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, Correction, Tariqas, Sufism, Halvetiyye, Nakşibendiyye, Kübreviyye, Kadriyye, Zeyniyye, Mevleviyye, Bayramiyye, Celvetiyye.

ÖN SÖZ

Bursalı Mehmed Tahir'in muteber bir eseri olan *Osmanlı Müellifleri*, bin altı yüz doksan bir Osmanlı müellifini içinde barındıran bir biyografi kitabıdır. Müellifin eserin ön sözünde “Bir mümin kişinin hayatından bahseden ve onu anlatan o kişiyi diriltmiş gibidir.” hadisini zikretmesi biyografi türündeki eserlerin önemini en güzel şekilde ortaya koymaktadır. Eser, yazıldığı dönemden bu yana sadece Tasavvuf alanında değil; Fıkıh, Edebiyat, Tarih, Coğrafya ve Matematik gibi muhtelif birçok alandaki araştırmacıların çalışmalarında kendisine başvurduğu nadide biyografi eserlerinden birisidir. Özellikle günümüz akademi dünyasında önemli bir yere sahip olan bu eser Osmanlı Dönemi'nde yaşayan birçok alimin, şairin ve mutasavvıfın hayatlarına dair bilgilere ulaşmada kullanılan temel kaynaklardan birisi olmuştur.

Ancak bu kadar kapsamlı bir biyografi kitabının hiç hatasız yazılması takdir edileceği gibi pek mümkün bir durum değildir. Bu durumun farkında olan yazar da *Osmanlı Müellifleri*'nin ön sözünde eserde yapılmış olan hataların tespit edilmesi durumunda tashih edilmesini istirham ettiğini bizzat ifade etmiş ayrıca bu düzeltmeyi seneler evvel gerçekleştiren Mehmed Şemseddin Ulusoy'u da bu minvalde desteklemiştir. Biz de kendisinin bu sözünden ve Mehmed Şemseddin Bey'e verdiği teşvikten bulduğumuz cesaretle, eserin sûfilerle ilgili olan kısmının tashihini yapmaya niyet ve gayret ettik.

Bu çalışmanın hayata geçirilmesi aşamasında başlangıç evresinden itibaren bilgi ve tecrübelerinden çokça istifade ettiğim, araştırmanın her aşamasında yardım ve teşvikini benden esirgemeyen, tezimde ve hayatımın her alanında manevî destek ve yardımlarını üzerimde hissettiğim çok kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Abdurrezzak Tek'e teşekkürlerimi sunarım.

Hatice YILMAZ

Bursa, 2021

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iii
YEMİN METNİ	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖN SÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ORTA ASYA MERKEZLİ TARİKATLAR VE MEŞAYİH

A. HALVETİYYE	3
1. Yahyâ Şirvânî (Halvetiyye)	3
2. Cemal Halvetî (Cemâliyye)	5
3. Bâyezîd-i Rûmî (Cemâliyye)	7
4. Muhammed Demirtaşî (Demirtaşıyye)	8
5. Cemâleddîn İshâk-ı Karamânî (Halvetiyye)	9
6. Merkezzâde Ahmed Efendi (Sünbülüyye).....	10
7. Ümmî Sinan (Sinaniyye).....	11
8. İbrâhîm Kırımî (Cemâliyye)	12
9. Şâh Velî Ayıntâbî (Cemâliyye).....	14
10. Eroğlu Nurî (Ahmediyye)	15
11. Muhyî Efendi (Gülşeniyye)	16
12. Vahyizâde Mehmed İznikî (Cemâliyye).....	18
13. Şuhûdî Mehmed Efendi (Sünbülüyye)	19
14. Hulvî Mahmud Efendi (Sünbülüyye/ Gülşeniyye).....	20
15. Nakşî Ali Akkirmanî (Ramazaniyye)	22
16. Sinan-ı Ümmî (Sinaniyye)	23
17. Kâimî Hasan Efendi (Sünbiliyye).....	24

18. Kenzî Hasan Efendi (Sünbülüyye)	25
19. Abdullah Salâhî Uşşâkî (Uşşakiyye)	26
20. Çerkeşî Mustafa Efendi (Şabaniyye-Çerkeşiyye).....	29
B. NAKŞİBENDİYYE	30
1. Şeyh İlâhî-yi Nakşibendî (Ahrariyye).....	30
2. Baba Ni'metullah Mahmûd.....	33
3. Açıkbaş Mahmud Efendi (Urmeviyye).....	35
4. Müstakim Mustafa Niyâzî Efendi (Kâsâniyye)	37
5. Turhal Şeyhi Mustafa (Müceddidiyye).....	38
6. Köstendillî Süleyman Şeyhî Efendi (Müceddidiyye)	40
7. Terzi Baba (Halidiyye)	44
8. Gümüşhâneli Ahmed Ziyâeddîn Efendi (Halidiyye)	45
C. KÜBREVİYYE.....	48
1. Hüsâmeddîn Ali el-Bitlîsî (Nurbahşiyye)	48
2. Yahyâ bin Bahşî (Kübreviyye)	50

İKİNCİ BÖLÜM

ORTA DOĞU VE KUZEY AFRİKA MERKEZLİ TARİKATLAR VE MEŞAYİH

A. KÂDİRİYYE	53
1. Medenî Mehmed Efendi	53
2. Abdulkâdir Necîb Efendi (Eşrefiyye)	55
3. Kuddusî Ahmed Efendi	56
B. SÜHREVERDİYYE / ZEYİNİYYE.....	58
1. Abdülmecid İbni Şeyh Nasuh (Zeyniyye)	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANADOLU MERKEZLİ TARİKATLAR VE MEŞAYİH

A. MEVLEVİYYE	60
1. Semaî Mehmed Dede Efendi	60
2. Enîs Recep Dede	61
3. Abdulbakî Dede (Nâsır Seyyid Abdulbakî Dede)	63
B. BAYRAMİYYE.....	64
1. Tennûrî İbrâhim Efendi (Şemsiyye)	64

2. Baba Yusuf Sivrihisarî (Şemsiyye).....	65
3. Ali Çelebi İbni Hüsrev-i İznikî (Melâmiyye)	66
4. Olanlar Şeyhi İbrâhim Efendi (Melamiyye)	69
5. Sarı Abdullah Efendi (Melâmiyye).....	71
C. CELVETİYYE.....	74
1. Hüdâî Azîz Mahmûd Efendi	74
2. Zatî Süleyman Efendi	78
D. TARİKATI BİLİNMEYEN SÛFÎLER.....	80
1. Yunus Emre	80
2. İbrâhim Hakkı Erzurûmî	82
SONUÇ.....	87
KAYNAKÇA	89

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
b.	: Baskı
bkz:	: Bakınız
c.	: Cild
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DTCF	: Dil ve Tarih-Coğrafya Kütüphanesi
h.	: Hicrî
haz.	: Hazırlayan
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
Ktp.	: Kütüphane
m.	: Milâdî
nr.	: Numara
OMAD	: Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi
ra	: Radıyallâhu anh
s.	: Sayfa
sav	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
t.y.	: Tarih yok
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
trc	: tercüme
TSMK	: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi.
TÜBA	: Türkiye Bilimler Akademisi
TÜSAV	: Türk Sanatı ve Eğitimi Vakfı
v	: Vefat
vb	: Ve benzeri
vr.	: Varak
y.y.	: Yayın yeri yok

GİRİŞ

Bursalı Mehmed Tahir, 22 Kasım 1861 yılında Bursa'da doğdu. Çeşitli mekteplerdeki tahsilinin yanı sıra aldığı hususi derslerle de tasavvuf kültürü ve tasavvufa olan ilgisi arttı. 1880 yılında bir Melami şeyhi olan Harirîzâde (ö. 1299/1882)'ye intisap etti. İki sene sonra şeyhi vefat edince mürşidinin şeyhi Muhammed Nûrî'l-Arabî (ö. 1305/1888)'nin yanında tasavvufî terbiyesini sürdürdü ve seyrini tamamlayarak icazet aldı. İdarecilik, milletvekilliği, kütüphane teftişi gibi çeşitli vazifeleri sürdüren Tahir, *Osmanlı Müellifleri*'nin neşredildiği ömrünün son yıllarında sağlık ve geçim konusunda sıkıntıya düştü. 28 Ekim 1925 tarihinde İstanbul'da vefat etti. İrili ufaklı on sekiz kadar eser neşreden müellif, tezimizde konu edindiğimiz son kaleme aldığı ve en hacimli eseri olan *Osmanlı Müellifleri* adlı kitabıyla meşhur olmuştur. Yaklaşık yirmi beş yıllık bir emek sonucunda ortaya koyduğu eserde bin altı yüz doksan bir kişinin hayatına yer vermiştir.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde Osmanlı Dönemi'nde yaşayan müellifleri; Meşayih, Ulemâ, Şuarâ, Müverrihîn (Tarihçi), Etibbâ (Doktorlar), Riyâziyyûn (Matematikçi) ve Coğrafiyyûn (Coğrafyacı) başlıkları altında ele almıştır. Tahir, bu eseri kaleme alırken klasik dönemde yazılan ve kendi döneminde kaleme alınan kaynaklardan beslenmiş ve büyük bir titizlikle eserindeki şahsiyetleri en doğru şekilde tespit etmeye çalışmıştır. Ancak bin altı yüz doksan bir şahsiyetin hayatlarını içerisinde barındıran bir eserin hatasız yazılamayacağı aşikârdır. Nitekim bu durumu Bursalı Tahir'de eserinin girişinde belirtmiş ve tashih hususunda gerekli izni eserin ön sözünde vermiştir. Biz de kendisinin bu sözünü düstûr edinerek eserde sûfilerle ilgili verilen hatalı bilgileri düzeltmeye gayret ettik. Bu minvalde Mehmed Şemseddin Ulusoy da *Bursalı Mutasavvıf Âlimler ve Meşhurlar* isimli eserinde *Osmanlı Müellifleri*'nin Bursa'ya ait kısmının yanlışlarını tespit edip Tahir Bey'e gönderdiğini ve kendisinin bu durumdan son derece memnun olup ömrü yetseydi kitabının sonuna ekleyeceğini bildirmiştir. Şemseddin Efendi bu yanlışlıkları *Mi'yâr-ı Şemsî* adlı eserinde bir araya getirdiğini söylemişse de eser günümüze ulaşmadığı için tashih etmiş olduğu hataları göremedik.¹

---

¹ Mehmed Şemseddin Ulusoy, *Bursalı Mutasavvıf Âlimler ve Meşhurlar*, haz. Mustafa Kara, Serhat Gültaş, Olcay Kocatürk, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2021, s. 40.

Çalışmamızın konusu, *Osmanlı Müellifleri* adlı bu eserin ilk cildinde yer alan yaklaşık iki yüz seksen sekiz kadar mutasavvıfın; doğum yahut vefat tarihleri, mahlasları, müşidleri, telif ettikleri eserleri, müntesibi buldukları tarikatları ve karşımıza çıkan yanlış yazılmış diğer hususları tashih etmektir. Bu bağlamda tasavvuf araştırmalarına kaynaklık eden bu eserdeki bilgileri düzeltme amacımız, öncelikle *Osmanlı Müellifleri*'nde verilen bilgilerin sıhhatini değerlendirmek ve günümüz tasavvuf araştırmacılarının eserden istifade ederken doğru bilgilere ulaşmaları hususunda katkıda bulunmaktır. Araştırmamıza ilk olarak *Osmanlı Müellifleri*'ni tetkik ederek başladık. Ardından tashih edilmesinin gerekli olduğu kanaatine vardığımız şahsiyetler hakkındaki bilgilere ulaşmak için ilk olarak Bursalı Tahir'in kullandığı klasik kaynaklardan başlamak suretiyle o isim hakkında geçmişten günümüze kadar yazılmış eser, makale, tez ve diğer kaynakların bir kısmını elimizden geldiği ölçüde detaylıca inceledik ve mukayese ettik.

Tezimiz bir giriş ve üç bölümden müteşekkil olup giriş kısmında tezin konusu, metodu ve yöntemi gibi çalışmanın ortaya çıkması aşamasında izlenen usul anlatılmış, ayrıca Bursalı Mehmed Tahir ve *Osmanlı Müellifleri* adlı eseri kısaca tanıtılmıştır. Birinci bölümde "Orta Asya Merkezli Tarikatlar ve Meşayih" başlığı altında Halvetiyye, Nakşibendiyye ve Kübreviyye tarikatları kısaca tanıtıldıktan sonra bu tarikatlara mensup olan sûfilerden *Osmanlı Müellifleri*'nde hayatlarına dair hatalı bilgi verilenler tashih edilmiştir. İkinci bölümde aynı usulle "Orta Doğu ve Kuzey Afrika Merkezli Tarikatlar ve Meşayih" başlığıyla Kadiriyye ve Sühreverdiyye tarikatları tanıtılıp ilgili bölümle alakalı tashih edilmesi gereken hususlar düzeltilmiştir. Üçüncü bölümde ise yine aynı yöntemle "Anadolu Merkezli Tarikatlar ve Meşayih" başlığıyla Mevleviyye, Bayramiyye ve Celvetiyye tanıtılmıştır. Bu bölümün diğer bölümlerden farkı hangi tarikata mensup olduğu kesin olarak bilinmeyen sufilerin de bu bölümde ayrı bir başlıkla değerlendirilmesidir. Bu bölümler dışında kaynakça ve sonuç kısımlarıyla tezimiz hitama ermiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ORTA ASYA MERKEZLİ TARİKATLAR VE MEŞAYİH

A. HALVETİYYE

1. Yahyâ Şîrvânî (Halvetiyye)

Halvetiyye tarikatının ikinci pîri olarak kabul edilen Yahyâ-yı Şîrvânî² 14. yüzyılın sonlarında Şîrvanşahlar'ın başşehri Şamahı'da doğmuştur. Genelde “Şîrvânî” nisbesiyle anılmakla birlikte hayatının önemli bir kısmını geçirip vefat ettiği Bakü'ye nisbetle “Bakûvî” diye de bilinir. Şîrvânî gördüğü bir rüya üzerine Şamahı'da faaliyet gösteren Halvetî şeyhi Sadreddîn-i Hiyâvî'ye (ö. 860/1455) intisap etmiş ve seyrini onunla tamamlamıştır.³ Şeyh Sadreddin, vefatından sonra yerine Şîrvânî'yi halife tayin ettiği halde müridleri onun çok genç olduğu gerekçesiyle Sadreddin'in damadı Pîrzâde'nin etrafında toplanınca Şîrvânî, Şamahı'dan ayrılmış Şîrvanşahlar Devleti'nin hükümdarı olan Sultan Halil'in daveti üzerine devletin yeni başkenti olan Bakü'ye gitmiştir. Sultan Halil burada inşa ettirdiği sarayın yakınındaki Keykubad Mescidi'ni ona tahsis etmiştir. Böylece Halvetiyye'nin İslâm dünyasında yayılmasına kaynaklık edecek en önemli hankah Yahya Şîrvânî ile birlikte faaliyete geçmiştir.⁴

*Osmanlı Müellifleri'*ndeki kayda göre 862 (1457) yılında Bakü'de vefat etmiştir.⁵ Sadık Vîcdânî de onun bu tarihte vefat ettiğini söylemektedir.⁶ Bununla birlikte Bursalı Mehmed Tahir ve Vîcdânî tarafından zikredilen tarihe ihtiyatla yaklaşılmalıdır. Zira Taşköprülüzâde, Şîrvânî'nin vefatının Sultan Halil'in vefatından dokuz ay sonra

² Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, C. 4, 2006, s. 138.

³ Cemâleddin Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, haz. Mehmet Serhan Tayşî, 2.b., İstanbul: Semerkand Yayınları, 2013, ss. 380-382.

⁴ Yahya Şîrvânî, *Şifâi'l-Esrar*, haz. Mehmet Rıhtım, 3.b., İstanbul: Sufi Yayınları, 2014, s. 17-18; Efdal Okcu, *Seyyid Yahya Şîrvânî'nin Şifâi'l-Esrar Eserinde Benlik Eğitimi*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı, 2019, s. 6.

⁵ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 197; Tahir, a.g.e., haz. Mehmet Ali Yekta Saraç, C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 212.

⁶ Sâdık Vîcdânî, *Tarikatler ve Silsileleri (Tomâr-ı Turûk-ı 'Aliyye)*, haz. İrfan Gündüz, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1995, s. 178.

gerçekleştiğini belirtmiştir.⁷ Süyûtî⁸ ve İbn İyâs⁹, Sultan Halil'in ölüm tarihini Zilhicce 869 (1465) şeklinde kaydettiğine göre Seyyid Yahyâ 870 (1466) senesinin Ramazan ayında vefat etmiş olmalıdır.¹⁰ Kabri, Keykubad Mescidi'nin kible tarafında inşa edilen türbe içerisinde. Bu türbe günümüze kadar gelmiş olup halen Şirvanşahlar Saray Müzesi dahilinde bulunmaktadır.¹¹

Yahyâ-yı Şirvânî'nin tasavvuf tarihi açısından önemi; Halvetiyye'de yedi isimle uygulanmakta olan zikre beş isim daha ekleyerek on iki isimle zikir yaptırması, *Virdü's-settâr* diye bilinen evrâdı tertip etmesi, halvet ve zikir âdâbıyla ilgili yenilikler yapması, irşad vazifesi ile çeşitli bölgelere halifeler yollayarak Halvetiliğin ve tasavvuf kültürünün yayılmasına katkı sağlamasıdır.¹²

Bursalı Mehmed Tahir Yahyâ-yı Şirvânî'ye ait olarak zikrettiği eserler şunlardır:¹³

- 1. Vird-i Settâr:** Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 842/2; Lala İsmâil, nr. 727/5. Eser türkçeye çevrilmiştir¹⁴ ve üzerine çeşitli şerhler¹⁵ yazılmıştır.
- 2. Keşfü'l-kulûb:** Nuruosmaniye Ktp., nr. 4904/1; Hacı Selim Ağa Ktp., Kemankeş, nr. 49/7.
- 3. Merâtibü Esrâri'l- Kalb:** Nuruosmaniye Ktp., nr. 4904.
- 4. Esrâru'l-Vudû:** Hacı Selim Ağa Ktp., Kemankeş, nr. 49; Manisa Murâdiye Ktp., nr. 2906/2.
- 5. Rumûzu'l-İşârât:** Nuruosmaniye Ktp., nr. 4904., vr. 9-10.
- 6. Menâzilü'l-Ârifin:** Bu eserin diğer adı *Menâzilü'l-Âşîkîn* olmalıdır. Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1742/1; Nuruosmaniye Ktp., nr. 4904/2.

⁷ Taşköprülüzâde, *Osmanlı Bilginleri (eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye)*, çev. Muharrem Tan, İstanbul: İZ Yayıncılık, 2007, s. 217.

⁸ Süyûtî, *Nazmü'l-İkyân*, nşr. Philip K. Hitti, New York, 1927, s. 110.

⁹ İbn İyâs, *Bedâi'u'z-zühûr fî vekâi'i'd-dühûr*, C. 2, Kahire, 1961, s. 431.

¹⁰ Şirvanî, a.g.e., s. 18.; Hulvî, a.g.e., s. 387.

¹¹ Mehmet Rıhtım, "Yahyâ-yı Şirvânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 43, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013, ss. 264-266.

¹² Rıhtım, "Halvetiliğin Pîr-i Sânisî Seyyid Yahya eş-Şirvânî el-Baküvî", *Uluslararası Yahya Şirvânî ve Halvetilik Sempozyumu*, 2013, s. 203.

¹³ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 197; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 212.

¹⁴ Yahya Şirvânî, *Vird-i Settâr*, haz. Hüseyin Salâhî, İstanbul: Seçil Ofset, 2011.

¹⁵ Haririzâde Mehmed Kemaleddin, *Feth-i Virdü'l-Esrar Şerh-i Virdü's-Settar*, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1287.

7. **Şerh-i Süâlât-ı Gülşen-i Râz:** Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, FY, nr. 1044/5; Nuruosmaniye Ktp., nr. 4904/7.
8. **Etvârü'l-Kulûb:** Nuruosmaniye Ktp., nr. 4904.
9. **İlm-i Ledünnî:** İÜ Ktp., FY, nr. 1127; Nuruosmaniye Ktp., nr. 4904/9.
10. **Şerh-i Esmâ-i Semâniyye:** Esere kütüphane kayıtlarında rastlanmamıştır.

2. Cemal Halvetî (Cemâliyye)

Çelebi Halife olarak bilinen Cemal Halvetî'nin doğum tarihi belli olmamakla birlikte erken dönem kaynaklarında Aksaray'da doğduğu açıkça zikredilmektedir.¹⁶ Aynı şekilde şeyh de kendini eserlerinde Aksarayî nisbesiyle tanıtmaktadır.¹⁷ Bununla birlikte Bursalı Mehmed Tahir, Cemal Halvetî'nin doğum yerini Amasya olarak gösterir.¹⁸ Ancak onun verdiği bu bilgi yanlıştır. Zira hayatını ve menkıbelerini ele alan kaynaklarda Amasya'da doğduğunu gösteren hiçbir işaret yoktur.¹⁹

Cemal Halvetî tasavvufi terbiyesini Yahya Şîrvânî'nin halifelerinden Muhammed Bahâeddin Erzincânî'nin gözetiminde tamamlamıştır. İcâzetinin ardından II. Bâyezid'in daveti üzerine İstanbul'a gelmiş ve Kocamustafapaşa'daki dergâhta irşad görevini sürdürmüştür. Hac yolculuğunda Tebük yakınlarında 899'da (1493) vefat etmiş ve buraya defnolunmuştur.²⁰ Cemal Halvetî'nin tasavvuf tarihi açısından önemi, Halvetiyye'de Cemâliyye isimli müstakil bir kol kurmasının yanı sıra tarikatın İstanbul'daki ilk temsilcisi olmasıdır.²¹

Bursalı Mehmed Tahir'in Cemal Halvetî'ye ait olarak zikrettiği eserler şunlardır:

1. **Tefsîr-i Sûre-i Fâtiha:** Süleymaniye Ktp., Tahir Ağa, nr. 142; Lala İsmail Efendi, nr. 686; Hâlet Efendi, nr. 805.

¹⁶ Hulvî, *Lemezât*, s. 427; Taşöprülüzâde, *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye*, s. 214. Yusuf Sinan bin Yakub, *Tezkire-i Halvetiyye*, İstanbul, 1290, s. 16-17.

¹⁷ Cemal Halvetî, *Tevîlâtü Erbaîne Hadîsen*, Lala İsmail Efendi, nr. 686, vr. 139a.

¹⁸ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 51; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, ss. 51-52.

¹⁹ Muharrem Çakmak, "Türk Mutasavvıf Şairi Aksaraylı Cemal Halvetî", *EKEV Akademi Dergisi*, S. 16, 2003, s. 183.

²⁰ Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, 3.b., İstanbul: KİTABEVİ Yayınları, C. 3, 2015, s. 324

²¹ Mehmet Serhan Tayşi, "Cemâl-i Halvetî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 7, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1993, ss. 302-303.

2. **Tefsîrü'l-Fâtiha ve min Sûreti'd-Duhâ ilâ Âhiri'l-Kurân:** Millet Ktp., Ali Emiri, nr. 1330.
3. **Şerhu Erbaîne Hadîsen Kudsiyyen:** Süleymaniye Ktp., Lala İsmail Efendi, nr. 686; Laleli, nr. 3669.
4. **Şerh-i Hadîs-i Erbaîn-i Nevevî (Tevilâtü Erbaîne Hadîsen):** Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 3738; Lala İsmail Efendi, nr. 686; Esad Efendi nr. 3700.
5. **Şerh-i Sad Kelime-i İmam Ali (Zübdetü'l-Esrâr):** Süleymaniye Ktp., Ayasofya nr. 4070.
6. **Çenknâme:** Milli Ktp., Arapça Yazmalar, nr. 3264.
7. **Risâle-i Teşrîhiyye:** Milli Ktp., Arapça Yazmalar, nr. 3264.
8. **Tefsîr-i Âyete'l-Kürsî (Kitâbü'n-Nûriyye):** Süleymaniye Ktp., Lala İsmail Efendi, nr. 686.
9. **Cevâhirü'l-Kulûb:** Milli Ktp., Arapça Yazmalar, nr. 3264.
10. **Esrârü'l-Vudû:** Beyazıd Devlet Ktp., nr. 5999; Süleymaniye Ktp., nr. Esad Efendi, nr. 3700; Lala İsmail Efendi, nr. 686.
11. **Risâle-i Etvâr (-ı Seb'a):** Milli Ktp., Arapça Yazmalar, nr. 3264.
12. **Şerh-i Sad Kelime-i Sıddık-i Ekber:** Millet Ktp., Ali Emiri, nr. 1330; Süleymaniye Ktp., Lala İsmail Efendi, nr. 686.
13. **Risâle-i Fakriyye:** Milli Ktp., Arapça Yazmalar, nr. 3264.
14. **Şerhu'l-Beyteyn: er-Rabbü Hak ve'l-Abdü Hak:** Kastamonu Yazma Eserler Ktp., nr. 3681/5.
15. **Risâle fi İsmeyni'l-A'zameyn:** Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 805; Tahir Ağa, nr. 142; Lala İsmail Efendi, nr. 686.
16. **Risâle-i Kevseriyye:** Süleymaniye Ktp., Lala İsmail Efendi, nr. 686; Dügümlü Baba, nr. 63; Vehbi Efendi, nr. 258.

Bursalı Mehmed Tahir'in, Cemal Halvetî'nin eserleri arasında zikrettiği **Câmiatü'l-Esrar ve'l-Garâib** isimli risale kütüphane kayıtlarında bulunmamaktadır.

Ancak müellifin **Esrârü'l-İlâhiyye**²² isimli risalesi ile bu eser kastedilmiş olabilir. Ayrıca Tahir'in bahsettiği **Risâle fî Beyâni'l-Velâye** isimli esere de ulaşılammıştır. Amasya İl Halk Kütüphanesi, nr. 1863'de **Risâle fî Beyâni Dereceti'l-Velâye ve'n-Nübüvve** isimli Arapça bir risale bulunmakla birlikte eserin Cemal Halvetî'ye ait olduğunu gösteren bir emare yoktur.

3. Bâyezîd-i Rûmî (Cemâliyye)

Derviş Bâyezîd diye de bilinir. Çelebi Halife'nin yanında tasavvufî terbiyesini gördükten sonra mürşidi tarafından Edirne'ye gönderilmiştir.²³ Burada Kıyık Mezarlığı yakınında bir tekke yaptıran Bâyezîd, vefatına kadar Edirne'de yaşamış ve tekkesinin civarına defnedilmiştir.²⁴ Bursalı Mehmed Tahir, Bayezid-i Rûmî'nin vefat tarihi olarak 900 (1494) yılını zikreder.²⁵ Ancak bu tarih yanlıştır. Zira Bâyezid-i Rûmî *Sırr-ı Cânân* adlı eserini 922 (1516)'de yazdığını ifade ettiğine göre bu tarihten sonra vefat etmiş olduğu açıktır.²⁶

Osmanlı Müellifleri'nde Bâyezîd-i Rûmî'ye ait olarak kaydedilen eserlerden **Sırr-ı Cânân** (Millet Ktp., Ali Emîrî, Manzum, nr. 937) ile **Tefsîrü'l-Fâtîha el-Müsemma bi-Secencelü'l-Ervâh**²⁷ (Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi ilavesi, nr. 3/1) günümüze ulaşmıştır. Bununla birlikte Tahir'in eserinde zikrettiği **Şerh-i Fusûsu'l-Hikem, Şerh-i Nusûs, Tûr-ı Sînâ, Beyânü'l-Esrâr li'l-Ahrâr fî Bevâdi'l-Meliki'l-Cebbâri'l-Gaffâr** isimli risalelere kütüphane kayıtlarında rastlanmamıştır. Öte yandan Tahir, Bâyezîd-i Rûmî'nin Muhyî (ö. 946/1539) adındaki halifesinin telif ettiği **Devâirü'l-Maârif** isimli eserini gördüğünü söylemiştir.²⁸ Bayezîd-i Rûmî hakkında önemli bilgiler içeren bu eser Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan, nr. 179; Hacı Mahmud Efendi, nr. 2458 ve 2360'da yer almaktadır.

²² Süleymaniye Ktp., Lala İsmail Efendi, nr. 686.

²³ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, s. 329.

²⁴ Taşöprülüzâde, *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye*, s. 274.

²⁵ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 40; Tahir, a.g.e., Ankara: TÜBA, 2016, s. 38.

²⁶ Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 937, vr. 238b; Osman Türer, "Bayezid Halife", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 5, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1992, s. 242.

²⁷ Risâle üzerine yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bkz. Kerim Özmen, "*Bâyezid Halife (er-Rûmî) ve Fatiha Tefsiri*" (*Edisyon Kritisî*) *Secencelü'l-Ervâh ve Nukûşu'l-Elvâh*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

²⁸ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 40; Tahir, a.g.e., Ankara: TÜBA, 2016, s. 38.

4. Muhammed Demirtâşî (Demirtaşıyye)

Dede Ömer Rûşenî'nin halifelerinden olan Muhammed Demirtâş *Osmanlı Müellifleri*'ndeki kayda göre Kütahya civarında dünyaya gelmiştir.²⁹ Ancak Arap kaynaklarında şeyhin doğum yeri olarak Kahire veya Tebriz gösterilmektedir.³⁰ Muhammed Demirtaş ilim öğrenmek amacıyla Mısır'a gittiğinde önce Şazeli şeyhi Ahmed b. Ukbe'nin sohbetlerine katılmış, ardından Dede Ömer Rûşenî'nin halifesi Şeyh Hüseyin Ayıntâbî'ye intisab etmiştir.³¹ Ancak Bursalı Mehmed Tahir hatalı olarak Şazeli şeyhinin adını Ahmed b. Afne, Rûşenî'nin halifesini de Hasan Ayıntâbî olarak zikretmektedir. Muhammed Demirtâş, Şeyh Hüseyin Ayıntâbî'nin vefatından sonra Tebriz'e giderek tasavvufi terbiyesini Dede Ömer Rûşenî'nin yanında tamamlamış ve icazetinin ardından Kahire'ye dönerek kendi yaptırdığı zaviyede 929 (1523) yılındaki vefatına kadar irşad faaliyetinde bulunmuştur.³² Bursalı Mehmed Tahir ise, Muhammed Demirtâş'ın vefat tarihi olarak 935 (1529) yılını zikreder. Ancak bu bilgi tashihe muhtaçtır. Zira dönemin Arap kaynaklarında şeyhin vefat tarihinin 929 (1523) olduğu açıkça zikredilmiştir.

Bursalı Mehmed Tahir Muhammed Demirtâşî'ye ait **Cem'u'l-esrâr ve keşfü'l-estâr** isimli risaleyi Manisa Şeyh Sinan Kütüphanesi'nde gördüğünü söylüyorsa da esere söz konusu kütüphane dahil kayıtlarda rastlanılmamıştır. Aynı şekilde fıkha dair **Eşbah** haşiyesinin olduğunu belirtmektedir. Fakat bu eser **Zevâhirü'l-Cevâhir Hâşiyeye ale'l-Eşbâh ve'n-Nezâir** ismiyle, 1055 (1645) yılında vefat eden Salih Muhammed Timurtâşî'ye aittir.³³

²⁹ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 70; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, ss. 71-72.

³⁰ İbn İyâs, *Bedâ'iu'z-zühûr*, C. 3, ss. 182-188; İmam-ı Şa'ranî, *Tabakat'ül- Kübrâ*, çev. Abdulkadir Akçiçek, C. 2., İstanbul: Bahar Yayınları, 1970, s. 133; Sehâvî, *Tuhfetü'l-ahbâb ve bugyetü't-tullâb*, nşr. Mahmûd Rebî'-Hasan Kâsım, Kahire, 1356/1937, ss. 15-16; Muhammed es-Seyyid el-Celyend, "Muhammed Demirtâşî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 30, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005, ss. 517-518.

³¹ Vicdâni, *Tarikatler ve Silsileleri (Tomâr-ı Turûk-ı 'Aliyye)*, s. 196.

³² Şa'ranî, *Tabakat'ül- Kübrâ*, C. 2., ss. 1798-1799; Mehmed Akkuş, "Mısır'da Halvetilik", *Keşkül Dergisi*, S. 29, Kış-2014, s. 58.

³³ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hadiyyat Al-Ârifin*, haz. Rifat Bilge, Mahmud Kemal İnal, C. 1., İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1951, s. 423.

5. Cemâleddîn İshâk-ı Karamânî (Halvetiyye)

Cemâl Halife ve Cemâlî el-Karamanî isimleriyle de bilinen Cemâleddin İshâk el-Karamânî,³⁴ on altıncı yüzyılda yaşamış bir Osmanlı âlimidir. Karaman'da dünyaya gelen Karamânî, hocası Cemâleddin Aksarâyî'ye (ö. 791/1389) nispet edilen "Cemâlî" ailesine mensuptur. O, kendi döneminde Karaman'a bağlı Aksaray'da kurulan Cemâleddin Aksarâyî Medresesi'nde başladığı ilim tahsilini Konya Medresesi'nde tamamlamış, daha sonra İstanbul'a gelerek devrin önde gelen âlimlerinden ders alıp bu alandaki yetkinliğini kanıtlamıştır.³⁵ Hattatlık yeteneği de olan Karamanî, Fâtih Sultan Mehmed (ö. 886/1481) için istinsah ettiği bir kitap karşılığında aldığı para ile hac farızasını yerine getirmiş ve hac dönüşünde hocası Mollâ Kastallânî (ö. 901/1495) ile aralarında geçen bir hadiseden sonra ilmiye sınıfını terk edip tasavvuf yoluna yönelmiştir. Bu olay üzerine gittiği Konya'da Halvetiye tarikatının o zamanki şeyhi Habîb-i Karamanî'nin (ö. 902/1496) müridi olmuş,³⁶ Habîb Efendi'nin yanında seyr u sülûkünü tamamladıktan sonra İstanbul'a gitmiştir. Vezir Pîrî Mehmed Paşa'nın (ö. 940/1533-34) Zeyrek'te kendisi için yaptırdığı tekkeye yerleşmiş, burada irşad faaliyetlerini yürütürken 933 (1526-27) senesinde vefat etmiştir.³⁷ *Osmanlı Müellifleri*'nde ise Karamânî'nin vefat tarihi hataen 923 (1517) yılı olarak zikredilmiştir.³⁸ Ancak Bursalı Mehmed Tahir'in zikrettiği bu tarih gerçeği yansıtmamaktadır. Zira Cemâl Halife'nin 923 (1517) tarihinde İstanbul'a geldiği vakfiye kayıtlarından anlaşılmaktadır. Öte yandan akrabalarından vezir Pîri Mehmed Paşa 923 (1517) yılında onun için Zeyrek'te bir tekke inşa etmiştir. Yine 927 (1527)'de Fındıkzâde ve Sütlüce'de iki tekke daha inşa etmiş, böylece şeyh İstanbul'da faal bir şekilde irşad vazifesini sürdürmüştür.³⁹ Bu iki tarih de bize Karamânî'nin 933'te (1527)

³⁴ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, C. 4, s. 313.

³⁵ İbrahim Aydın, Tarık Tanrıbilir, Yasin Karakuş, "Cemâleddin İshâk El-Karamânî'ye Ait "El-Münâcâtü'l-Meymûne" Adlı Kasidenin Tahkik, Tercüme ve Değerlendirmesi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 19, S. 2, 2019, s. 793.

³⁶ Mehmet Sait Toprak, "Cemali İshak b. Mehmed el-Karamani: Hayatı ve Eserleri", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, C. 4, S. 2, 2006, s. 132.

³⁷ Suat Donuk, "Cemâleddin İshak el-Karamanî'nin Kasideleri", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD)*, C. 3, S. 6, Temmuz, 2016, s. 21.

³⁸ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1., İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 51; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 51.

³⁹ Duran Ekizer, *Cemaleddin İshak b. Muhammed el-Karamani'nin "et-Tevabi fi's-sarf" Adlı Eserinin Tahkiki*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı, 2004, s. 15.

vefat ettiğini göstermektedir.⁴⁰ Ayrıca Taşköprülüzade,⁴¹ Hüseyin Vassaf⁴² ve diğer kaynakların görüş birliğinde olduğu tarih yine 933'tür (1527). Cemâleddîn İshâk-ı Karamânî İstanbul'da vefat etmiş ve Sütlüce'deki tekkesinin yakınına defnedilmiştir.⁴³

Bursalı Mehmed Tahir'in Karamânî'ye ait olarak kaydettiği eserler şunlardır:⁴⁴

- 1. Vahdet-i Vücûd:** Bursalı Mehmed Tahir, Cemâleddin İshak Efendi'nin vahdet-i vücûda dair bir risâlesinin olduğunu ve bunun Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım Efendi tarafından tercüme edildiğini belirtmişse de eserin Cemâleddin İshak'a aidiyeti kesin değildir. İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda dört nüshası bulunan tercümenin üçünde eser (Osman Ergin, nr. 313, 991; Belediye, nr. 433) Muhammed Cemâleddin Nûri'ye, birinde ise (Osman Ergin, nr. 1444) Cemâleddin İshak Karamânî'ye nisbet edilmiştir.⁴⁵
- 2. Risâle fi Atvârı's-Sülûk:** Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1194. Eser üzerine Mehmet Sait Toprak tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.⁴⁶
- 3. Hâşiye alâ Tefsîri Beyzâvî:** Süleymaniye Ktp., Beşir Ağa (Eyüp), nr. 23.
- 4. Şerh-i Hadîs-i Erbaîn:** Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 336.

Ayrıca Bursalı Mehmed Tahir **Hadîs-i Erbaîn**, **Nevâbiğ**, **Cemâlî** isimli risalelerden de bahsetmektedir. Ancak bu eserlere kütüphane kayıtlarında rastlanmamıştır.

6. Merkezzâde Ahmed Efendi (Sünbülüye)

Merkezzâde olarak bilinen Ahmed Efendi Halvetî-Sünbülî şeyhi Merkez Muslihüddin Efendi'nin⁴⁷ büyük oğlu ve halifesidir.⁴⁸ Babasından dolayı Merkezzâde

⁴⁰ Cemâl Halife'nin vefatına yazılan tarih mısraları da ebced hesabı ile onun 933 (1527) yılında vefat ettiğine işaret etmektedir. *Mâte zübdetü'l-evliyâ* ve *Cinâna eyledi 'azmi o mürşid-i kâmil*. Ayrıca bk. Donuk, "Cemâleddin İshak El-Karamânî ve Onun Namaz Konulu Bilinmeyen Bir Mesnevisi", *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 40, Kış, 2015, s. 263.

⁴¹ Taşköprülüzâde, *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye*, s. 275.

⁴² Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, s. 314.

⁴³ Reşat Öngören, "Karamânî, Cemâleddin İshak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 24, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2001, ss. 448-449.

⁴⁴ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 51; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 51.

⁴⁵ Öngören, "Karamânî, Cemâleddin İshak", ss. 448-449.

⁴⁶ Mehmet Sait Toprak, *Hadisleri bakımından "Risale fi Etvari's-Suluk" (Cemali el-Karamani)*, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2000.

⁴⁷ Merkez Muslihüddin Efendi hakkında bk. Taşköprülüzâde, *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye*, s. 369.

⁴⁸ Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, s. 469.

olarak tanınır. *Osmanlı Müellifleri*'ndeki kayda göre annesi Yavuz Sultan Selim'in kızı Şâh Sultan'dır.⁴⁹ Ancak Merkez Efendi ile Şâh Sultan arasında bulunan yaş farkının fazla olması sebebiyle bu evliliği mümkün görmeyip Ahmed Efendi'nin Şah Sultan'ın manevi evlâdı olabileceği görüşüne sahip olanlar da vardır. Zira Merkez Efendi ile ilgili bilgi veren mukaddem kaynakların hiçbirisinde Merkez Efendi'nin Şah Sultan ile evlendiğine dair bir kayıt yoktur.⁵⁰ Ölüm tarihi hakkında farklı görüşler⁵¹ bulunmakla birlikte *Osmanlı Müellifleri*'nde geçen 963 (1555-56) tarihinde Uşak'ta vefat etmiş olması muhtemeldir.

Bursalı Mehmed Tahir'in Ahmed Efendi'ye ait diye zikrettiği eserlerden birisi **el-Bâbûs fî Tercemeti'l-Kâmûs**'dur.⁵² *Kâmûsü'l-Muhit*'in ilk Türkçe tercümesi olan bu eser henüz basılmamıştır. Yazma nüshaları Atıf Efendi Kütüphanesi (nr. 2692), Edirne'de Sultan Selim-i Sâni Kütüphanesi ve Enderûn'da Sultan Ahmed-i Sâlis Kütüphanesi'nde mevcuttur.⁵³ Ayrıca **İsmetü'l-Enbiyâ ve Tuhfetü'l-Asfiyâ** isminde bir eseri daha vardır. Ahmed Efendi, *el-Bâbûs*'un mukaddimesinde bu isimde bir eser telif ettiğini belirtmişse de kütüphane kayıtlarında esere rastlanmamıştır.⁵⁴

7. Ümmî Sinan (Sinaniyye)

Halvetiyye tarikatının Sinaniyye şubesinin kurucusudur. *Osmanlı Müellifleri*'nde, Ümmî Sinan'ın Prizen'de doğduğu nakledilmekle birlikte Bursalı Mehmed Tahir sahih olarak zikrettiği bir icazetnameden hareketle Bursa'da doğduğunu söylemektedir.⁵⁵ Ancak bu bilgiye ihtiyatla yaklaşılmalıdır. Zira Hafız Hüseyin Ayvansarayî, *Vefeyât*'ında Arnavutluk'tan geldiğini yazmış;⁵⁶ Sadık Vicdani *Tomâr-ı Turuk Aliyye* adlı eserinde, aslen Prizrenli olduğunu söylemiş;⁵⁷ Müstakimzade, *Meşâyihname*'sinde Ümmî Sinan

⁴⁹ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 37; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 20.

⁵⁰ İsmail Durmuş, "Merkezzâde Ahmed Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 29, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004, ss. 206-207.

⁵¹ Mesela Hulvi, *Lemezât*'ında Merkezzâde'nin 970 (1562-63) yılında vefat ettiğini söylemektedir. Bkz. Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, s. 470.

⁵² Eser üzerine yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bkz. Murat Kobya, *Merkezzâde Ahmed Efendi ve el-Bâbu'l-Vâsıt*'i, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s. 17.

⁵³ Eserin ayrıca çeşitli nüshaları bulunmaktadır. Bk. Süleymaniye Ktp., Beşir Ağa, nr. 626, Esad Efendi, nr. 3196, Hamidiye, nr. 1362, 1363, Yazma Bağışlar, nr. 154; TSMK, Hazine, nr. 1169, III. Ahmed, nr. A2703; Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 1224.

⁵⁴ Kobya, a.g.e., s. 17.

⁵⁵ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, ss. 20-21; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 18.

⁵⁶ Vassaf, *Sefine-i Evliyâ*, C. 4, s. 245.

⁵⁷ Sadık Vicdânî, *Tarikatler ve Silsileleri (Tomâr-ı Turuk-ı 'Aliyye)*, ss. 99-101.

Hazretleri için “Kisranın memleketi olan Arnavutluk’tandır” demiştir. Bu duruma göre doğum yerinin Rumeli olma ihtimali kuvvet kazanmaktadır.⁵⁸

Hem ilmî hem de sufi yönü ile öne çıkan Ümmî Sinan, İstanbul’da medrese tahsilini tamamlamasının ardından Karaman’a gitmiş, burada Halvetiyye tarikatına mensup Şeyh İzzeddîn Karamânî’ye (ö. 941/1534) intisap etmiş ve kısa sürede seyr u sülûkunu tamamlayarak müridinden hilafet almıştır.⁵⁹ Ümmî Sinan tekrar İstanbul’a geldiğinde Kanûnî Sultan Süleymân’ın kendisi için yaptırdığı rivayet edilen Topkapı-Şehremini arasındaki Arpa Emîni Mahallesi Kanlı Bostanı Sokağı’nda yer alan ve bugün hazîresi dışında tamamen tarihe karışmış olan kendi adıyla anılan tekkede uzun bir süre tasavvufî hizmette bulunmuştur.⁶⁰ Ömrünü ilmî ve tasavvufî faaliyetlerle geçiren Ümmî Sinan 976 (1568) yılında İstanbul’da vefat etmiştir.⁶¹ Bursalı Mehmed Tahir ise Ümmî Sinan’ın vefat tarihi olarak 958 (1551) yılını kaydeder.⁶² Ancak vefatına tarih düşürmek için yazılan şiirdeki “Şeyhullah” tabiri, ebced hesabı ile 976 (1568) yılına tekabül etmektedir ki doğru olan ölüm tarihi bu olmalıdır.

*Elli sekizde rihleti yazıldı, lâkin sıhhâti
Allahu âlem hâliya, gûşet bu beyt eder ıyan
Ol şeyh-i hakanî Cemâl buldu visal-i zülcelâl
Tarihi eyler bu lafzı Şeyhullah beyan*

Bursalı Mehmed Tahir, Ümmî Sinan’a ait olarak zikrettiği **Risale-i Şerife-i İstanbulî Ümmî Sinân** adlı eserin Manisa’da Muradiye Kütüphanesi’nde mevcut olduğunu söyler. Risale mezkur kütüphanede bulunmamakla birlikte İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi nr. 512 ve Bayezid Kitaplığı nr. 3356’da yer almaktadır.

8. İbrâhîm Kırımî (Cemâliyye)

İbrâhîm Kırımî, Kırımlı Abdullah Efendi’nin oğludur. İsmi kaynaklarda; İbrahim Abdullah el-Kırımî, İbrahim b. Hak Muhammed el-Kırımî, İbrahim b. Hak Muhammed Efendi ed-Deşti el-Kırımî, İbrâhîm Aka Muhammed b. Hak Muhammed Kırımî şeklinde

⁵⁸ Gülçin Şenel, “Eyüb’te Medfun Bir Pîr: Ümmî Sinan”, *Baran Dergisi*, S. 437.

⁵⁹ Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, C. 4, s. 245.

⁶⁰ Azmi Bilgin, “Ümmî Sinan”, *Eyüp Sultan Sempozyumu VI*, İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, 2003, s. 49.

⁶¹ Nuran Çetin, “Osmanlı’da Bir Halvetî Tekkesi: Ümmî Sinân Dergâhı”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 56, 2015, ss. 162-163.

⁶² Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, ss. 20-21; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 18.

geçse de⁶³ İstanbul'da “Tatar Şeyh” namıyla tanınmıştır.⁶⁴ Kırım'da doğan İbrahim Efendi, medrese tahsilini bitirdikten sonra İstanbul'a gelip burada Sofyalı Bâli Efendi'nin (ö. 960/1553) müritlerinden Halvetî şeyhi Filibeli Nureddinzâde'ye (ö. 981/1574) intisap etmiş ve tasavvufî terbiyesini tamamlayarak şeyhinden hilafet almıştır.⁶⁵ Bursalı Mehmed Tahir onun vefat tarihi olarak 1042 (1632) yılını zikreder.⁶⁶ Aynı şekilde Hüseyin Vassaf da *Sefîne*'de aynı tarihi verir.⁶⁷ Ancak Kırımî'nin bu tarihte vefat etmiş olması tarihi verilerle uyuşmamaktadır. Zira *Osmanlı Müellifleri*'nde de kaydedildiği üzere Kırımî,⁶⁸ Nureddinzâde'nin mürididir. Şeyhi olan Nureddinzâde'nin vefat tarihi 981 (1574) olduğuna göre İbrahîm Kırımî'nin 1042 (1632-33) tarihinde değil, diğer kaynaklarda aktarıldığı gibi 1001 (1593) yılında vefat etmiş olması tarihi açıdan bakıldığında daha doğru görünmektedir.⁶⁹ Küçük Ayasofya'daki tekkesinde vefat eden İbrahim Efendi, Edirnekapı yakınlarındaki Siret Tekkesi civarına defnedilmiştir.⁷⁰

Ayrıca Bursalı Mehmed Tahir, İbrahim Kırımî'ye ait olarak şu eserleri zikreder:⁷¹

- 1. Medâricu'l-Mennân fî Meârici'l-İnsân:** Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Bölümü, nr. 699.; Mualla Medresesi Bölümü, nr. 2004.; Reisülküttab Bölümü, nr. 1135. Ayrıca Bursa Bölge Kütüphanesi, Hüseyin Çelebi Bölümü, nr. 531'de birer nüshası bulunmaktadır.
- 2. Tefsîr-i Sûre-i Nûr:** Kütüphane kayıtlarında “*er-Risâletü'n-nûriyye fî keşfi esrâri'n-nâriyye fî tefsîri âyeti'n-nûr*” adıyla kayıtlı olan eser, *Osmanlı Müellifleri*'nde “*Tefsîr-i Sûre-i Nûr*” diye zikredilmiştir. Risâle Süleymaniye

⁶³ Ziya Demir, *Osmanlı Müfessirleri*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006, s. 308.

⁶⁴ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, haz. Nuri Akbayar, C. 3, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s. 888.

⁶⁵ Süleyman Gür, “Osmanlı Döneminde Yetişen “Kırımî” Nisbeli Müfessirler ve Eserleri: Bir Literatür İncelemesi”, *Amasya İlahiyat Dergisi*, S. 13, İstanbul, 2019, s. 372.

⁶⁶ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 23; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 20.

⁶⁷ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, C. 3, s. 347.

⁶⁸ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 23; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 20.

⁶⁹ Gür, a.g.m., s. 372. Ayrıca bk. Mykhaylo M. Yakubovych, Mawâhib al-Ragman fî Marâtib al-Akwân, “İbrahim el-Kırımî'nin Unutulmuş 16. Asır Osmanlı Tasavvuf Risale”, *Osmanlı Araştırmaları/ The Journal of Ottoman Studies*, S. 45, 2015, s. 137.

⁷⁰ Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, C. 1, s. 92; Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, s. 23; Tahir, *İdare-i Osmaniye Zamanında Yetişen Kırım Müellifleri*, haz. Mehmet Sarı, Afyon: Kocatepe Akademik Yayınevi, 2015, s. 3.

⁷¹ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 23; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 21.

Ktp., Fatih Bölümü, nr. 5381/14,39 vr. 165a- 169a'da kayıtlı olan bir mecmuanın içerisinde.

3. **Şerh-i Hadîs-i “Emerallâhu Te’âlâ A’tânî Seb’a’l-Mesânî”:** Kütüphene kayıtlarında “*Şerhu Hadisi -İnnallâhe Teâla E’tânî Seb’a’l-Mesânî-*” adıyla kayıtlı olan eserin bir nüshası, Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 763'te 100b-103a varakları arasındadır.

4. **Hâşiye ale'l-Câmî:** Esere kütüphane kayıtlarında rastlanmamıştır.

9. Şâh Velî Ayıntâbî (Cemâliyye)

Osmanlı Müellifleri'nde Halvetiyye tarikatına mensup olduğu bildirilen Şâh Velî'nin doğum yeri ve tarihi zikredilmemektedir. Nisbesinin Ayıntâbî ve vefat yerinin de Gaziantep olması sebebiyle, şehir ismi verilmeksizin memleketinde vefat ettiği belirtilmiştir.⁷² Şâh Velî'nin Gaziantep'te vefat ettiği doğru olmasının yanı sıra onun asıl memleketi Gaziantep değil, doğduğu yer olan Kahramanmaraş'tır. Ailesi daha sonra Gaziantep'e göçmüştür.⁷³ Şâh Velî, Antep'te Halvetiyye tarikatının Cemâliyye kolunun şeyhlerinden olan Yakup el-Ayıntâbî'ye (ö. 965/1558) intisab edip dokuz yıl boyunca ona hizmet etmiştir. Şeyhinin vefatından sonra ise yine bir Halveti şeyhi olan Molla Ahmed el-Halvetî'ye (ö. 987/1579) bağlanmıştır.⁷⁴ Yirmi iki yıl da şeyhi Molla Ahmed'e hizmet eden Şâh Velî, seyr u sülûkunu onun gözetimi altında tamamlamış ve kendisinden icazet almıştır. Şeyhinin vefatı üzerine de onun yerine geçmiştir.⁷⁵

Bursalı Mehmed Tahir, Şâh Velî'nin vefat tarihi olarak 1000 (1591) yılına işaret etmektedir.⁷⁶ Aynı şekilde Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Arifîn*⁷⁷ isimli eserinde ve Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*'da⁷⁸ Şâh Velî'nin 1000 (1591-92)'de vefat ettiğini kaydetmişlerdir. Ayıntâbî'nin *Rihletü's-Seniyye* adlı eserini 1001 (1592-93) senesinde,

⁷² Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 97; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 104.

⁷³ Şâh Velî Ayıntâbî, *er-Rihletü's-Seniyye ve'l-Vasıyyetü'l-Behiyye li'l-Fukarâi'l-Halvetiyye*, Süleymaniye Ktp., Veliyyüddin Efendi Bölümü, nr. 3188. vr. 2b.

⁷⁴ Cemile Sağır, *Şâh Velî Ayıntâbî'nin Atvâr-ı Seb'a Risalesi (Metin-Tahlil)*, (Yüksek Lisans Tezi), Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2017, s. 11.

⁷⁵ Raşit Çavuşoğlu, “Şâh Velî Ayıntâbî Askerî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sah-veli-ayintabi-askeri>, 18.01.2016.

⁷⁶ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 97; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 104.

⁷⁷ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hadiyyat Al-Ârifîn*, haz. Rifat Bilge, Mahmud Kemal İnal, C. 2., İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1951, s. 501.

⁷⁸ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, C. 3., s. 409.

*Etvâr-ı Seb'a*⁷⁹ isimli eserini de 1006 (1597) yılında yazdığı, yine *Etvâr-ı Seb'a* isimli risalesinde şeyhi Molla Ahmed'den almış olduğu icazetle 18 yıldır hizmete devam ettiğini belirttiği göz önüne alındığında Şâh Velî'nin 1006 (1597) tarihinde hayatta olduğu dolayısıyla vefat tarihinin 1000 (1591) olamayacağı açıkça görülmektedir.⁸⁰ Mehmet Süreyyâ ise, Şâh Velî Ayıntâbî'nin 1013 (1604) tarihinde vefat ettiğini kaydetmiştir ki, bu tarih eldeki mevcut bilgilere göre daha uygun gözükmektedir.⁸¹

Osmanlı Müellifleri'nde Şâh Velî'ye ait olduğu kaydedilen eserler şunlardır:⁸²

1. **Gunyetü's-Sâlikîn:** Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba Bölümü, nr. 515.
2. **El-Kevâkibü'l Mudîe fi't-Tarîkâti'l-Muhammediyye:** Süleymaniye Ktp., Ayasofya Bölümü, nr. 2022/1.
3. **Risâletü'l-Bedriyye fi Beyânı Tarikati'l-Mardıyye:** Süleymaniye Ktp., Ayasofya Bölümü, nr. 2022/2. Risâle Raşit Çavuşoğlu tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmış⁸³ ve basılmıştır.⁸⁴
4. **Rihletü's-Seniyye:** Süleymaniye Ktp., Veliyyüddin Efendi Bölümü, nr. 3188/1.
5. **Etvâr-ı Seb'a:** Süleymaniye Ktp., Halet Efendi Bölümü, nr. 827/7. Eser üzerine Cemile Sağır tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.⁸⁵
6. **Vird-i Settâr Şerhi:** Esere kütüphane kayıtlarında rastlanmamıştır.

10. Eroğlu Nurî (Ahmediyye)

Eroğlu Nurî'nin hayatı hakkında kaynaklarda ayrıntılı bilgi yoktur. Ancak Niyâzî-i Mısrî'nin mürşidi Sinan Ümmî'yi yetiştirmesi yönüyle tanınır.⁸⁶ Yiğitbaşı Ahmed

⁷⁹ Şâh Velî Ayıntâbî, *Atvâr-ı Seb'a*, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi Bölümü, nr. 827/7, vr. 68b.

⁸⁰ Raşit Çavuşoğlu, *Şâh Velî Ayıntâbî'nin Risâletü'l-Bedriyye'si (Metin-Muhtevâ-Tahlil)*, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, 2007, s. 17.

⁸¹ Süreyya, *Sicill-i Osmani*, C. 4, s. 610.

⁸² Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 97; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 104.

⁸³ Çavuşoğlu, a.g.e., s. 17.

⁸⁴ Çavuşoğlu, *Şah Veli Ayıntabi ve Risâletü'l-Bedriyye'si*, İstanbul: Okur Akademi, 2016.

⁸⁵ Cemile Sağır, *Şah Veli Ayıntâbî'nin Atvâr-ı Seb'a Risalesi (Metin-Tahlil)*, (Yüksek Lisans Tezi), Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2017.

⁸⁶ Melek Dikmen, "Elmalı'da İrfan Geleneği ve Eroğlu Nûri", *Elmalı İlim ve İrfan Şehri*, Antalya, 2011, s. 25.

Şemseddin'nin halifesi Elmalılı Abdülvehhab'tan hilafet almıştır.⁸⁷ Bursalı Mehmed Tahir'e göre kabri Kula ile Eşme kazası arasında yer alan Eroğlu köyündedir.⁸⁸ Ancak Halvetî ricâlinden bahseden bir mecmuada "Merhum ve mağfurun leh Eroğlu ismuhû eş-Şeyh Yahşî Efendi, dâr-ı dünyadan dâr-ı âhirete intikal ettiği sene isna aşere ve elf, el-mudfûn fî Fenike"⁸⁹ şeklinde bir kayıt yer almaktadır. Bu kayıttan hareketle Eroğlu Nuri'nin 1012 (1603) senesinde vefat ettiği ve Finike'de medfun olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde de Finike'ye bağlı Alacadağ'da böyle bir kabir bulunmaktadır.⁹⁰

Bursalı Mehmed Tahir'in Eroğlu Nuri'ye ait diye zikrettiği eserlerden Divan Mustafa Tatçı tarafından **Dîvânçe-i İlâhiyât** adıyla yayınlanmıştır.⁹¹ **Mirâtü'l-Âşıkîn** isimli seyr u sülûkla ilgili eser ise **Tasavvuf bi't-Tarîkat** isimli risâle olmalıdır. Zira Bursalı Mehmed Tahir'in bizzat gördüğüm dediği ve Manisa Muradiye Kütüphanesi'nde bir nüshasının da bulunduğunu söylediği risale kütüphane kayıtlarında yoktur. **Tasavvuf bi't-Tarîkat** da aynı şekilde Mustafa Tatçı tarafından yayınlanmıştır.⁹²

11. Muhyî Efendi (Gülşeniyye)

Muhyiddîn-i Gülşenî olarak bilinen Muhyî Efendi'nin asıl adı Mehmed, lakabı ise Muhyiddîn'dir.⁹³ Ayrıca kendini eserlerinde Muhyî nisbesiyle tanıtmaktadır. Bursalı Mehmed Tahir, Muhyî Efendi'nin mürşidi olarak Seyyid Ali Safveti Efendi'yi zikreder ve mürşidinin kızı ile evlendiğini söyler.⁹⁴ Ancak onun verdiği bu bilgi tashihe muhtaçtır. Zira Muhyî Efendi'nin mürşidi ve kayınpederi olan kişi, Hayâl-i Gülşenî olarak da bilinen Ahmed Hayâlî'dir. Seyyid Ali Safveti Efendi ise eşinin kardeşi, yani mürşidi Ahmed Hayâlî'nin oğludur.⁹⁵

⁸⁷ M. Öcal Oğuz, "Elmalılı Mutasavvıf Şair Eroğlu Nuri", *Milli Folklor Dergisi*, C. 1, S. 8, Ankara, 1990, s. 17.

⁸⁸ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 26; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, ss. 23-24.

⁸⁹ Mecmua, Elmalı İlçe Halk Ktp., nr. 43, s. 36.

⁹⁰ Dikmen, "Elmalı'da İrfan Geleneği ve Eroğlu Nuri", s. 26.

⁹¹ Eroğlu Nuri, Mustafa Tatçı, *Dîvânçe-i İlâhiyât*, haz. Mustafa Tatçı, İstanbul: H Yayınları, Ankara, 2016.

⁹² Nuri, *Tasavvuf bi't-Tarîkat*, haz. Mustafa Tatçı, Ankara: Alperen Yayınları, 2003.

⁹³ Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, ss. 556-559.

⁹⁴ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 162; Tahir, a.g.e., Ankara: TÜBA, 2016, s. 173.

⁹⁵ Türkan Alvan, "Hayâl-i Gülşenî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. EK-1, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006, ss. 548-549.

Osmanlı Müellifleri'nde Muhyî Efendi'nin vefat tarihi olarak 1014 (1605-1606) yılı zikredilir.⁹⁶ Ancak verilen bu bilgiye ihtiyatla yaklaşılmalıdır. Çünkü eserlerini içeren mecmuada 1017 (1608) yılını gösteren bir tarih bulunması ve vefatına tarih düşürülen bir mısradaki vefatının ebced değerinin 1017 (1608)'yi göstermesi, onun bu tarihten sonra vefat etmiş olabileceğini düşündürmektedir.⁹⁷ Ayrıca onun en önemli icraatlarından birisi de "Bâleybelen" adlı yapma bir dil icat eden âlim ve şair olmasıdır.⁹⁸

Bursalı Mehmed Tahir'in Muhyî Efendi'ye ait olarak zikrettiği eserler şunlardır:

1. **Ahlâku'l-Kirâm:** Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 3496 (*Sîret-i Murâd-ı Cihan* adıyla, müellif hattı); Nuruosmaniye Ktp., nr. 2261. Eseri Abdullah Tümsük neşretmiştir.⁹⁹
2. **Menâkıb-ı Gülşenî:** Tahsin Yazıcı tarafından üç yazma nüshasına dayanılarak geniş bir incelemeyle birlikte yayımlanmıştır.¹⁰⁰
3. **Risâle fî Beyân-ı Esmâ-i Hüsnâ:** Mısır Hidiviyye Ktp., nr. 7128.
4. **Nefehâtü'l-Mesih el-Anberî:** Kayıtlarda *Nefehât-ı Misk-i Anberî* ismiyle bulunmaktadır. Mısır Hidiviyye Ktp., nr. 7128.
5. **Şerhü'l-Müstezâd:** Mısır Hidiviyye Ktp., nr. 7128.
6. **el-Muammeyât:** Mısır Hidiviyye Ktp., nr. 7128.
7. **Gazâlnâme:** Mısır Hidiviyye Ktp., nr. 7128.
8. **Hüsn ü Dil:** Mısır Hidiviyye Ktp., nr. 7128.
9. **Şerhü'l-Erbaîn:** Risâle *Şerh-i Hadîs-i Erba'în* ismiyle de kayıtlarda bulunmaktadır. Mısır Hidiviyye Ktp., nr. 7128.
10. **Keşfü Sihri'l-A'yân fî Hurûfî Sırrı Suturlâbi'l-İhsân:** Esere *İhsannâme* adıyla kayıtlarda rastlanmıştır. Mısır Hidiviyye Ktp., nr. 7128.
11. **Şerh-i Hadîs-i Cibrîl:** Mısır Hidiviyye Ktp., nr. 7128.
12. **Silsiletü'l-Aşk:** Mısır Hidiviyye Ktp., nr. 7128.

⁹⁶ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 162; Tahir, a.g.e., Ankara: TÜBA, 2016, s. 173.

⁹⁷ Tahsin Yazıcı, "Muhyî-yi Gülşenî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 31, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006, ss. 79-81. Ayrıca adı geçen kitap için bkz. Mısır Hidiviyye Kütüphanesi'ndeki bir mecmuada toplanmıştır (nr. 7128; İSAM Ktp., fotokopi nüsha, nr. 8906)

⁹⁸ Mustafa Koç, "Osmanlı'da Esperanto, İlk Yapma Dil Balaybelen İlk Yapma Dilin Kurucusu Muhyî-i Gülşenî", *Osmanlı*, C. 9, Ankara, 1999, ss. 463-467. Ayrıca bkz. a.mlf., *Bâleybelen: İlk Yapma Dil*, İstanbul: Klasik Yayınevi, 2005.

⁹⁹ Muhyî-i Gülşenî, *Ahlak-ı Kirâm*, haz. Abdullah Tümsük, İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.

¹⁰⁰ Gülşenî, *Menâkıb-ı Gülşenî*, haz. Tahsin Yazıcı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1982.

13. Füyûzu'l-Mevlâ: Eser *Füyûzü'l-Velî* ismi ile kayıtlarda bulunmaktadır. Mısır Hidiviyye Ktp., nr. 7128.

14. Hakku'l-Yakîn fi'l-Hikâyât ve'n-Nasâyih: Mısır Hidiviyye Ktp., nr. 7128.

15. Hedyü'l-Harameyn: Mısır Hidiviyye Ktp., nr. 7128.

16. Nefehâtü'l-Eshâr: Mısır Hidiviyye Ktp., nr. 7128, vr. 1b-24a; İSAM Ktp., fotokopi nüsha, nr. 8906.

17. Kitâb-ı Meâb: Mısır Hidiviyye Ktp., nr. 7128.

18. Divân: Mısır Hidiviyye Ktp., nr. 7128, vr. 271b-303a; İSAM Ktp., fotokopi nüsha, nr. 8906.

19. Meşâhidü'l-Vücûd: Günümüze ulaşmamıştır.

Ayrıca Tahir'in zikrettiği ancak kütüphane kayıtlarında rastlayamadığımız Muhyî'nin diğer eserleri şunlardır: **Muammâ-yı Mersiye-i Gülşenîzâde, el-Mukattaât, Rubâiyât, el-Masâdiru's-Seniyye, eş-Şemsiyye, el-Ayniyye.**

12. Vahyîzâde Mehmed İznikî (Cemâliyye)

Mehmed Efendi'nin künyesi “Şeyh Mehmed Muhyî Efendi b. Ahmed Efendi b. Abdullah el-İznikî” şeklindedir. Vahyîzâde lakabıyla bilinir. Bursalı Mehmed Tahir, onun Nureddinzâde'nin (ö. 981/1574) halifelerinden olduğunu söylemiştir.¹⁰¹ Bununla birlikte diğer kaynaklarda Halvetî şeyhi Ezelîzâde'ye (ö. 972/1564) bağlanarak tarikat yoluna girdiği de zikredilmiştir.¹⁰²

Osmanlı Müellifleri'nde ömrünün sonuna doğru Üsküdar Atık Vâlide Dârülhadîsi'nde muhaddis ve vâiz olduğu ve 1108 (1696) senesinde vefat ettiği söylenmiştir. Ancak kaynaklarda görev yeri olarak farklı camiler de zikredilmiştir.¹⁰³ Ayrıca Bursalı Mehmed Tahir'in bildirmiş olduğu vefat tarihi de hatalıdır. Zira Katip Çelebi'nin aktardığı bilgiye göre Vahyîzâde, *Mevahibu'l-Edîb bi Şerhi Muğnillebîb*¹⁰⁴ adlı eserinin sonunda, kitabın 1006-1015 yılları arasında yazıldığını söylemektedir.¹⁰⁵ Eserin yazıldığı tarih ile Tahir'in zikrettiği vefat tarihi arasında kabul edilemeyecek

¹⁰¹ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 182; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 196.

¹⁰² Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, çev. M. T. Cemal Kurnaz, Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001, s. 918; Mehmet Özdemir, “Muhyî'nin Manzum Hadîs-i Erbaîn Tercümesi”, *Journal of Turkish Language and Literature*, S. 2, 2016, s. 327.

¹⁰³ Hâfız Hüseyin Ayyansarayî, *Vefeyât-ı Ayyansarayî*, çev. Ramazan Ekinci, İstanbul: Buhara Yayınları, 2013, s. 84.

¹⁰⁴ Süleymaniye Ktp., Yeni Cami Bölümü, nr. 1093-1098.

¹⁰⁵ Katip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, C. 2, İstanbul, 1362/ 1943, ss. 1753-1754.

uzunlukta bir zaman dilimi olması hasebiyle Vahyizâde'nin 1018 (1786)¹⁰⁶ veya 1020 (1788) tarihinde vefat etmiş olma ihtimali daha makûl görünmektedir. *Osmanlı Müellifleri*'nde yapılan yanlışlığın sebebi 1108 ve 1018 tarihlerinin birbirine benzemesinden dolayı sehven rakamların yerinin hatalı verilmesi olabilir.¹⁰⁷

Bursalı Mehmed Tahir'in Vahyizâde Mehmed Efendi'ye ait olarak zikrettiği eserler şunlardır:¹⁰⁸

1. **Şerh-i Muğni'l-Lebib:** Süleymaniye Ktp., Laleli, nr. 3442; Yeni Camii, nr. 1091; Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 2001. Ayrıca eser "*Mevahibü'l-Edib fi Şerhi Muğni'l-Lebib*" ismi ile de kütüphane kayıtlarında bulunmaktadır: Byz. Devlet Ktp., Beyazıd, nr. 6293; Süleymaniye Ktp., Carullah, nr. 1946; Damad İbrahim, nr. 1087; Esad Efendi, nr. 3107.
2. **Divan:** Mehmed Efendi'nin Hilmî mahlasıyla yazdığı eser, Kayseri Rşd. Ktp., Raşid Efendi, nr. 583'de yer almaktadır.

Ayrıca Vahyizâde'nin *Osmanlı Müellifleri*'nde zikredilmekle birlikte kütüphane kayıtlarında yer almayan diğer eseleri şunlardır: **Şerh-i Meşârik-ı Şerîf, Şerh-i Ebyât-ı Miftâhu'l-Ulûm, İşârâtü'l-Hâize li-Şerhi Halli'r-Râmize Mine'l-Arûz, Bahrü'l-Kemâl.**

13. Şuhûdî Mehmed Efendi (Sünbülüyye)

Bursalı Mehmed Tahir'e göre, Şuhûdî Mehmed Efendi Babaeski'de doğmuştur. Şuhûdî ise *Divan*'ında kendisinin doğum yerinin Bursa olduğunu ve müşidi Şeyh Yâkub'un vefatından sonra Babaeski'ye yerleştiğini açıkça bildirmektedir.¹⁰⁹ Ayrıca *Osmanlı Müellifleri*'nde vefat tarihi olarak 1126 (1714) yılı zikredilir. Ancak bu bilgiye ihtiyatla yaklaşılmalıdır. Zira kaynakların çoğunda onun 1021 (1612) yılında vefat ettiği

¹⁰⁶ Veyis Değirmençay, Ahmet Özkan, "Tuhfe-i Nâilî'de Konyalı Şairler", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi: Journal of Social Sciences*, S. 54, Haziran, 2015, s. 52.

¹⁰⁷ Mehmet Yalar, "XVI. Yüzyıl Bursa Alimleri ve Arap Diline Katkıları", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 1, 2001, s. 135.

¹⁰⁸ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 182; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 196.

¹⁰⁹ Köstendilli Ali el-Halvetî, *Telvihât: Bir Osmanlı Şeyhinin Dilinden Tasavvuf*, haz. Semih Ceyhan, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s. 32.

açıkça söylenmektedir. Dolayısıyla *Osmanlı Müellifleri*'nin verdiği vefat tarihi diğer tarihlerle uyuşmamaktadır.¹¹⁰

Bursalı Mehmed Tahir'e göre Şuhûdî'ye "Abdurrahîm Rahmânî" lakabı verilmiştir. Fakat onun bu ismi Şuhûdî'ye atfetmesi doğru değildir. Zira gerek *Divan*'daki gerek *Telvihât*'taki bilgilere göre bu lakab Şuhûdî'ye değil mürşidi Köstendilli Ali Alâeddin Efendi'ye aittir.¹¹¹

Bursalı Mehmed Tahir'in Şuhûdî Mehmed Efendi'ye ait olarak zikrettiği eserler şunlardır:

- 1- **Divan:** Üsküdar Hacı Selimağa Ktp., Hüdâyî Efendi Bölümü, nr. 1242; Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Ktp., nr. 4310; Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Ktp., Yazmalar, nr. 297. Şuhûdî'nin *Divan*'ı üzerine Sadettin Eğri ve Ertuğrul Can tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.¹¹²
- 2- **Telvihat-ı Sübhaniyye:** Atatürk Ktp., Osman Ergin Yazmaları, nr. 345. Ayrıca eser Semih Ceyhan tarafından günümüz türkçesine çevrilmiştir.¹¹³
- 3- **Tezkire:** Eser kütüphane kayıtlarında ve sonraki çalışmalarda bulunamamıştır.

14. Hulvî Mahmud Efendi (Sünbülüyye/ Gülşeniyye)

982 (1574) yılında İstanbul'da doğan Cemaleddin Mahmud Efendi, Hulvî nisbesiyle de anılır. Bursalı Mehmed Tahir, Hulvî'nin babası Ahmed Ağa'nın sarayın helvacıbaşısı olması sebebiyle ona bu lakabın verildiğini söyler.¹¹⁴ Ancak nisbesinin veriliş sebebi bu değildir. Zira Hulvî *Lemezât* adlı eserinin son kısmında hayatını anlatırken kendisine bu mahlasın, şiirle meşgul olmaya başladığı sırada şeyhi Necmeddin Hasan Efendi tarafından, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin divanından tefe'ül edilerek verildiğini söyler.¹¹⁵

¹¹⁰ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 97; Tahir, a.g.e., Ankara: TÜBA, 2016, s. 104.

¹¹¹ Sadettin Eğri, *Şuhûdî Divanı (Levâmiu'l Eşvâk) Gazeller (Defter-i Salis/Üçüncü Defter) - Karşılaştırmalı Metin-*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989, s. 5.

¹¹² Eğri, a.g.e.; Ertuğrul Can, *Divançe-i Şuhûdî*, (Yüksek Lisans Tezi), Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

¹¹³ Köstendilli Ali el-Halvetî, *Telvihat: Bir Osmanlı Şeyhinin Dilinden Tasavvuf*, haz. Semih Ceyhan, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.

¹¹⁴ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 61; Tahir, a.g.e., Ankara: TÜBA, 2016, s. 62.

¹¹⁵ Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, ss. 625-632; Mustafa İsmet Uzun, "Hulvî Cemâeddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 44, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013, ss. 162-164.

Hulvî, gençliğinde sipahiliğe heves etmiş ve Divan-ı Hümayun Çavuşluğu yapmıştır. Kendisine III. Murad tarafından zeamet¹¹⁶ tahsis edilmiştir. Bu görevi sırasında tasavvufa yönelen Hulvî babası vefat ettikten sonra devlet hizmetinden ayrılarak bütünüyle tasavvufa yönelmiştir. Önceleri Sünbüliyye'ye mensup iken hac dönüşü Mısır'a uğramış, Gülşeniyye tarikatından icazet almış ve Gülşenî tacı giymiştir.¹¹⁷ Vassaf, Hüseyin Ayvansarâyî'den nakille onun Şehremini'deki¹¹⁸ baba evini tekkeye dönüştürerek orada İbrâhim Gülşenî'nin *Ma'nevî-yi Şerîf* isimli eserini okuttuğunu kaydeder.¹¹⁹ Hulvî 1064 (1654) yılında İstanbul'da vefat etmiş ve dergâhının haziresine defnedilmiştir. Bu tekke 1950'den sonraki yol genişletme çalışmaları esnasında yıkılmış ve Hulvî'nin mezarı ortadan kaldırılmıştır.¹²⁰

Bursalı Mehmed Tahir'in Hulvî'ye ait olarak zikrettiği eserler şunlardır:¹²¹

- 1- **Câm-ı Dil-Nüvâz:** Lâhîcî'nin *Mefâtihu'l-i'Câz fî Şerhi Gülşen-i Râz* adlı eserinin Türkçe'ye tercümesidir. Sait Okumuş tarafından günümüz türkçesine çevrilmiştir.¹²²
- 2- **Lemezât:** Eser M. Serhan Tayşî tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır.¹²³
- 3- **Divan:** Yapı Kredi Bankası Ktp., nr. 126. Hulvî'nin *Divân*'ı üzerine Sevgi Yavuz tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.¹²⁴
- 4- **Hamse-i Yahyâ:** Kütüphane kayıtlarında adı geçen risaleye rastlanmamıştır.

¹¹⁶ Zeâmet: Osmanlı timar sisteminde 20.000 akçeden fazla dirlik tasarrufuna verilen addır. Bkz. Erhan Afyoncu, "Zeâmet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 18, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1998, s. 347.

¹¹⁷ Sevgi Yavuz, *Cemaleddin Mahmud Hulvî Divanı (Metin-İnceleme)*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2012, s. 21.

¹¹⁸ İstanbul'da Şehremini civarında Tramvay caddesinde Erikli mahallesinde Şiruğanî dergâhı. Bkz. Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, C. 3, s. 305.

¹¹⁹ Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, C. 3, s. 306.

¹²⁰ Hulvî, a.g.e., ss. 625-632; Himmet Konur, "Hulvî'nin Lemezât'ından Örneklerle Menkıbelerin Dili", *I. Uluslararası Din ve İnsan Sempozyumu "Din, Dil ve İletişim"*, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları, 2019, s. 183.

¹²¹ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 61; Tahir, a.g.e., Ankara: TÜBA, 2016, ss. 62-63.

¹²² Hulvî, *Câm-ı Dil-Nüvâz Gülşen-i Râz Şerhi*, haz. Sait Okumuş, İstanbul: İnsan Yayınları, 2012.

¹²³ Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, haz. Serhan Tayşî, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 1993.

¹²⁴ Sevgi Yavuz, *Cemaleddin Mahmud Hulvî Divanı (Metin-İnceleme)*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2012.

15. Nakşî Ali Akkirmanî (Ramazaniyye)

Nakşî Ali Akkirmanî'nin hayatı hakkında kaynaklarda ayrıntılı bilgi yoktur. Divriği'de doğduğunu *Aynu'l-Hayat* isimli eserinde bizzat ifade etmiştir.¹²⁵ Daha sonra İstanbul'a giderek Halvetiyye'nin Ramazâniyye kolunun kurucusu Pîr Ramazan Efendi'ye (ö. 1025/1616) intisap etmiştir.¹²⁶ Tasavvufî terbiyesini tamamladıktan sonra şeyhi onu irşad vazifesi ile görevlendirerek bugün Ukrayna sınırları içerisinde bulunan Akkirman'a göndermiştir.¹²⁷

Osmanlı Müellifleri'nde Nakşî Ali Efendi'nin vefat tarihi olarak 1062 (1651-52) yılı kaydedilmiştir.¹²⁸ Ancak onun vefat tarihi *Tuhfe-i Nâilî*'de geçen "Târâc-ı Nakşî" kelimesinin delâlet ettiği 1065 (1655) yılı olmalıdır.¹²⁹ Kabri ise Akkirman Kalesi surlarının içinde bulunan ve Sultan II. Beyazîd tarafından yaptırılan tekkenin hankâhındadır.¹³⁰

Bursalı Mehmed Tahir'in Akkirmanî'ye nispet ettiği eserler şunlardır:¹³¹

1. **Divân:** Süleymaniye Ktp., A-Tekelioğlu, nr. 749, vr. 59; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 3538, vr. 108. Divan eser hakkında Ankara Üniversitesi'nde yapılmış bir doktora tezi bulunmaktadır.¹³²
2. **Manzume-i Aynü'l Hayât:** Süleymaniye Ktp., H. Hüsnü Paşa, nr. 1014; Hacı Mahmud Efendi, nr. 3537; Zühdü Bey, nr. 224; Mihr-i Şâh, nr. 250; DTCF Ktp., İsmail Sâib, nr. 1021; M. Ozak, nr. 802; Konya İzzet Koyunoğlu Ktp., nr. 15016. Bu risaleyle ilgili olarak Atatürk Üniversitesi'nde yapılmış bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır.¹³³

¹²⁵ Suat Umagan, *Nakşî Ali Akkirmânî Aynu'l-Hayat Tenkidli Metin İnceleme*, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996, s. 278.

¹²⁶ Mesut Toprak, *Nakşî Ali Akkirmânî'nin Tasavvufî Düşüncesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 10.

¹²⁷ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, C. 5, ss. 18-19, Ayrıca bk. Hikmet Atik, "Nakşî-i Akkirmânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 32, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006, s. 334.

¹²⁸ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 172; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 184.

¹²⁹ Tuman, *Tuhfe-i Nailî*; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, C. 5, s. 19.

¹³⁰ Atik, "Zâti Süleyman Efendi'nin Nakşî Ali Akkirmânî'nin Bir Mu'ammâsını Şerhi" *C.U. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 8, 2009, s. 214.

¹³¹ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 172; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 184.

¹³² Atik, *Nakşî Ali Akkirmânî Dîvânı İnceleme-Metin*, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

¹³³ Umagan, *Nakşî Ali Akkirmânî Aynu'l-Hayat Tenkidli Metin İnceleme*, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

3. **Manzûme-i Gavriyye:** Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 3392; İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ktp., Osman Ergin, nr. 309; DTCF Ktp., M. Ozak, nr. 829; Konya İzzet Koyunoğlu Ktp. nr. 11330; Kıbrıs Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Arşivi, nr. A 1077. Ayrıca eser hakkında Atatürk Üniversitesi'nde yapılmış bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır.¹³⁴

Bursalı Mehmed Tahir'in zikrettiği **Vâkıat** ve **Biatnâme** isimli eserlere kütüphane kayıtlarında rastlanmamıştır.

16. Sinan-ı Ümmî (Sinaniyye)

Osmanlı Müellifleri'nde Sinan-ı Ümmî'nin asıl adının Muhammed olduğu söylenmektedir.¹³⁵ Ancak bu bilgi tashih edilmelidir. Zira Sinan-ı Ümmî'nin *Divan*'ının giriş ve son kısımlarında künyesi zikredilirken onun asıl adının Yusuf olduğu açıkça görülmektedir.¹³⁶ Sinan-ı Ümmî, Antalya'ya bağlı olan Elmalı nahiyesinde doğmuş ve kabri günümüze ulaşmıştır.¹³⁷ Buna rağmen Bursalı Mehmed Tahir yanlışlıkla Konya'nın Elmalı vilayetinde doğduğunu söyler.¹³⁸ Hayatı hakkında yeterli bilgiye ulaşılamayan Sinan-ı Ümmî'nin, Eroğlu Nûrî'nin (ö. 1012/1603) mürîdi olduğu ve şeyhinden hilafet aldığı bilinmektedir.¹³⁹ Niyâzî-i Mısırî'nin *Mevâidü'l-İrfân* adlı eserini istinsah eden halifesi Mustafa Efendi ise, Ümmî Sinan'ın Eroğlu Nûrî'nin vefatı üzerine fûrûat esmâsını Denizlili Mazharî Sultan'dan tamamladığını ve daha sonra hilâfet makamına geçtiğini söyler.¹⁴⁰

Sinan-ı Ümmî'nin vefat tarihi hakkında kaynaklarda farklı bilgiler bulunmaktadır.¹⁴¹ Bursalı Mehmed Tahir, Sinan-ı Ümmî'nin vefatını 1075 (1664) olarak

¹³⁴ A. Halim Ulaş, *Nakşî Ali Akkirmânî Hayatı, Sanatı, Edebî Şahsiyeti ve Gavriye Mesnevisi Tenkitli Metin- İnceleme*, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

¹³⁵ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 85; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 90.

¹³⁶ Elmalı Halk Ktp, nr. 43 ss. 36-163; Azmi Bilgin, "Ümmî Sinan'ın Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Eserleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 29, İstanbul, 2000, s. 13.

¹³⁷ Mustafa Tatcı, "Elmalı'lı Bir Mutasavvıf Şair: Ümmî Sinan Halveti", *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, 1992, s. 179.

¹³⁸ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 85; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 90.

¹³⁹ A. Azmi Bilgin, "Ümmî Sinan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 42, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012, ss. 310-311.

¹⁴⁰ Niyâzî-i Mısırî, *Mevâidü'l-İrfân: İrfan Sofraları*, trc. Süleyman Ateş, Ankara 1971, s. 95; Bilgin "Ümmî Sinan", ss. 310-311.

¹⁴¹ Bağdatlı İsmail Paşa, *Kutbü'l-meânî* adlı eserini tanıtırken Sinan-ı Ümmî'nin vefat tarihini 1032 (1623) olarak belirtmiştir. Hüseyin Vassaf da Bursalı Mehmed Tâhir gibi 1075 (1164-65)'te vefat ettiğini belirtir. Ayrıca aynı tarihin üzerine 1069 (1158) tarihini de kaydederek dipnotta; Bursa'da Mısırî

zikreder.¹⁴² Fakat Sinan-ı Ümmî'nin müridi olan Niyazi Mısıri¹⁴³ *Mevâidü'l-irfân* adlı eserinde müşşidinin vefatına 1067 (1657) yılını tarih düşmüştür. Uzun süre yanında kalması sebebiyle Mısıri'nin verdiği bilgi daha doğru olmalıdır.¹⁴⁴

Ayrıca *Osmanlı Müellifleri*'nde Sinan-ı Ümmî'ye ait olarak zikredilen **Divan** adlı eser farklı müellifler tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Bunlardan birisi Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayımladığı çeviridir.¹⁴⁵

17. Kâimî Hasan Efendi (Sünbilye)

Mahlası Kâimi olan Hasan Efendi, Kâimî Baba lakabıyla da anılır. “Kâimî” mahlasının kırk gün boyunca ayakta halvet halinde kalması sebebiyle kendisine verildiği söylenir. Bazı kaynaklarda ise Slavca “bizim gibi” manasına gelen “ka’imi” sözünden hareketle verildiği zikredilir.¹⁴⁶ Bosna’da doğmuştur.¹⁴⁷ İlerleyen yaşlarda Sofya’ya giderek Halveti şeyhi Öziçeli Muslihiddîn Efendi’den icazet alan Kâimî Hasan Efendi aynı zamanda bir Kadirî şeyhidir. *Osmanlı Müellifleri*’ndeki kayda göre 1901 yılında vefat etmiştir. Ancak yaşadığı dönemdeki olaylara bakıldığında bu tarihin gerçeği yansıtmadığı aşıkardır. Nitekim *Osmanlı Müellifleri*’ni yayına hazırlayan M. Yekta Saraç, Bursalı Mehmed Tahir’in sehven bu tarihi zikretmiş olduğunu, aslında kastettiğinin 1091 (1680) yılı olabileceğini söyler.¹⁴⁸ Ancak Saraç’ın işaret ettiği bu tarih de Kâimî’nin şiirlerinde tasvir ettiği tarihî olaylarla örtüşmemektedir. Zira bahsedilen olaylara göre vefat tarihinin 1102 (1690-1691) yılları olması gerekir. İzornikte vefat eden Kâimî’nin türbesi bölgedeki önemli ziyaret yerlerinden biridir.¹⁴⁹

Hankahî şeyhi Mehmed Şemseddin Efendi’nin doğrusunun 1069 (1158) olduğunu söylediğini ifade eder. Harîrîzâde ise ölüm tarihi olarak 1068’i (1657-58) vermektedir. Bkz. Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, C. 5, s. 98; Feride Çelikkol, *Ümmî Sinân Dîvânı’nda Âyet ve Hadis İncelemesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2019, s. 3.

¹⁴² Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 85; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 90

¹⁴³ Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, C. 5, s. 98.

¹⁴⁴ Niyazi Mısıri, *İrfan Sofraları*, trc. Süleyman Ateş, Ankara: 1971.

¹⁴⁵ Ümmî Sinan Halvetî, *Divan*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınevi, 2016.

¹⁴⁶ Jasna Samic, “Kâimî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 24, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2001, s. 215.

¹⁴⁷ Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C. 3, s. 858.

¹⁴⁸ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 148; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 159.

¹⁴⁹ Samic, “Kâimî”, s. 215.

Bursalı Mehmed Tahir, Kaimî Efendi'ye ait zikrettiği¹⁵⁰ eserlerden **Divan**'ı Süleymaniye Ktp., Darülmecnevi, nr. 410; Esad Efendi, nr. 3612; Fatih, nr. 3859; Hacı Mahmud Efendi nr. 3476'da bulunmaktadır.¹⁵¹ Ayrıca eser hakkında Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yapılmış bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır.¹⁵² *Osmanlı Müellifleri*'nde **Tahkikiye** adlı bir eserin olduğu zikredilmekle birlikte esere kütüphane kayıtlarında rastlanmamıştır.

18. Kenzî Hasan Efendi (Sünbülüyye)

Sünbülüyye meşayihından olan Kenzî Hasan Efendi *Osmanlı Müellifleri*'ndeki kayda göre Ayaşlı'dır. İlk tahsilinden sonra İstanbul'a giderek Sünbülî Âsîtânesi şeyhi Seyyid Alâeddin Efendi'ye intisab etmiş ve seyr u sülûkunu tamamladıktan sonra şeyhi tarafından irşad ile görevlendirilerek Manisa'ya gönderilmiştir. Uzun yıllar Manisa'da yaşadığı için Manisalı Hasan Kenzî Efendi diye tanınmıştır. Ayrıca Kenzî-i Rûmî diye de bilinmektedir.¹⁵³

Bursalı Mehmed Tahir, Hasan Efendi'nin vefat tarihi olarak 1112 (1700-1701) yılını zikreder. Ancak bu tarih gerçeği yansıtmamaktadır.¹⁵⁴ Nitekim Şeyhi Mehmed Efendi *Vekayü'l-Fudala* adlı eserinde onun 1127 (1715) senesinde vefat ettiğini, Mustafa Safâyi ve Mehmet Süreyya ise 1126 (1714) yılında vefat ettiğini söylemektedir.¹⁵⁵ Bu bilgilere göre, Kenzî'nin 1126 (1714) veya 1127 (1715) tarihinde vefat ettiğini söylemek daha doğru olacaktır.¹⁵⁶

¹⁵⁰ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 148; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 159.

¹⁵¹ Ayrıca Bkz. Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 1323; Yazma Bağışlar, nr. 2920; Laleli, nr. 1757; Halet Efendi, nr. 142; Nuruosmaniye Ktp., nr. 2401; Vahit Paşa Ktp., nr. 627; Afyon Gedik Ktp., nr. 17378.

¹⁵² Mehmet Uğur Aydın, *Kâimî Divânı Transkripsiyonlu Metni Ve Tahlili*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 2007.

¹⁵³ Mustafa Tatcı, *Manisalı Kenzi Hasan Efendi / Mutasavvıf Şair Bestekar Hayatı Ve Eserleri*, İstanbul: Akademi Kitabevi Yayınları, 2005; Tatcı, "Hasan Kenzi Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Vakfiyesi", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, S. 21, Nisan, 1992, s. 58.

¹⁵⁴ Osmanlıca baskıda bu tarih hataen 1901 olarak yazılmıştır. Bkz. Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1., İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 148; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 164.

¹⁵⁵ Şeyhi Mehmed Efendi, *Vekayü'l-Fudala*, haz. Ramazan Ekinci, C. 1, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2018, s. 52.; Mustafa Safâyi, *Tezkire-i Safâyi*, vr. 240b.

¹⁵⁶ Avni Erdemir, *Anadolu Sahası Musikişinası Divan Şairleri*, Ankara: TÜSAV, 1999, s. 263.

Bursalı Mehmed Tahir, Hasan Efendi'nin, şiirlerini bir **Divançe**'de topladığını söyler. Bahsedilen eser Süleymaniye Kütüphanesinin Uşşaki Tekkesi bölümünde numara 183'te bulunmaktadır.¹⁵⁷

19. Abdullah Salâhî Uşşâkî (Uşşakiyye)

Salâhî Uşşâkî olarak bilinen Abdullah Selâhaddin Uşşâkî, bugün Yunanistan sınırları içinde bulunan Kesriye'de (Kastorya) doğmuştur.¹⁵⁸ Fakat *Osmanlı Müellifleri*'nde doğum yerinin Balıkesir olduğu belirtilerek hata edilmiştir.¹⁵⁹ Zira bir Uşşakî dervişi olan Hüseyin Vassaf *Sefîne-i Evliyâ* adlı eserinde Salâhî Efendi'nin Kesriye'de doğduğunu söylemiş, diğer pek çok kaynakta bu bilgi üzerinde ittifak etmiştir.¹⁶⁰

Nakşibendiyye, Mevleviyye, Celvetiyye, Bektaşîyye ve Gülşeniyye tarikatlarına mensup şeyhlerden feyz ve icazet almış olan Salâhî Efendi, "câmiu't-turuk" bir sûfidir. Daha ziyade Halvetiyye'nin Uşşâkiyye kolu şeyhlerinden Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin (ö. 1164/1750) terbiyesinde yetişmiş, aynı zamanda onun damadı olmuştur.¹⁶¹ Şeyhinin vefatından ardından onun İstanbul Eğrikapı'daki tekkesinde makamına potnişîn olmuş, burada on dört yıl irşadla meşgul olduktan sonra, 1178 (1764)'de Fatih semtindeki Tâhir Ağa Tekkesi'ne tayin edilmiş ve 1196 (1781) yılına kadar burada şeyhlik yapmıştır. Halvetiyye tarikatının Uşşâkiyye kolunun günümüze ulaşmasını sağlayan en önemli isimlerinden biri olan Salâhî Efendi, Uşşâkiyye'nin Salâhiyye şubesinin de pîri kabul edilir.¹⁶² Salâhî Efendi 1197 (1783) tarihinde vefat etmiş¹⁶³ ve Tahir Ağa Tekkesi'nin haziresine defnedilmiştir.¹⁶⁴ Bursalı Mehmed Tahir onun vefat tarihinin 1196 (1782) olarak

¹⁵⁷ Bedia Küçükçalık, *Hasan Kenzi Divanı: Metin İnceleme Ve Bestelenmiş Şiirlerinde Vezin-Usul İlişkisi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 2016, s. 4.

¹⁵⁸ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, C. 4, s. 430.

¹⁵⁹ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 104; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 111.

¹⁶⁰ Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, C. 4, s. 430; Vîcdânî, *Tarikatler ve Silsileleri (Tomâr-ı Turûk-ı 'Aliyye)*, s. 246.

¹⁶¹ Osman Türer, Cengiz Gündoğdu, "Salâhaddîn-i Uşşâkî'nin Vahdet-i Vücûd'la Alâkalı İki Risâlesinin Arapkirli Hazmî Tarafından Yapılan Tercümesi", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2)*, S. 23, 2009, s. 631.

¹⁶² Semih Ceyhan, "Salâhî Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 36, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009, ss. 17-19.

¹⁶³ Vîcdânî, a.g.e., s. 246.

¹⁶⁴ Sezai Küçük, "Osmanlı Şerh geleneğinde Bir Sufi: Abdullah Salahi Uşşaki (ö. 1197/1783) ve Şerhleri", *Osmanlı Düşüncesi Kaynakları ve Tartışma Konuları*, İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2019, s. 714.

zikretmekle birlikte¹⁶⁵ kayıtlardan Salâhi Efendi'nin 1197 (1783) yılının Ocak ayında vefat ettiği anlaşılmaktadır.¹⁶⁶

Bursalı Mehmed Tahir Salâhî Efendi'nin elli altı eserinin olduğunu belirtir. Bunlardan bazılarının kütüphane kayıtları şu şekildedir:¹⁶⁷

1. **İzhâr-ı Esrâr-ı Nihân ez Envâr-ı Hatm-i Hâcegân:** Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 633, vr. 1^b-12^b. Tahir ayrıca Salâhî Efendi'nin *Esrâr-ı Nihân der-Hatm-i Hâcegân* isimli bir eserinin olduğunu söyler ancak bu eser *İzhâr-ı Esrâr-ı Nihân ez Envâr-ı Hatm-i Hâcegân* adlı eser ile aynı olmalıdır.
2. **Tuhfetü'l-Uşşâkiyye:** Risâle Mahmut Erol Kılıç tarafından *Uşşâkî Sâliklerinin Âdâbı* adıyla neşredilmiştir (İstanbul 1998).
3. **Mevâkiu'n-Nücûm Şerhi:** İ.Ü. Ktp., A.Y., nr. 3344. Eser Giritli Ahmed Muhtar Efendi tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir ancak yayımlanmamıştır.
4. **Miftâhü'l-Vücûdi'l-Eşher fî Tevcîhi Kelâmı Şeyhi'l-Ekber:** İbnü'l Emin Mahmud Kemal tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.¹⁶⁸
5. **Mesnevî-i Şerîf Tercümesi:** Salâhî Efendi'nin, Mevlâna'nın bazı şiirlerini şerh ettiği bir risâlesi olmakla birlikte müstakil olarak Mesnevî tercümesine rastlanmamıştır.¹⁶⁹
6. **Faysalü't-Tefrikati Beyne'l-İslâm ve'z-Zendeka ve Ma'rifetü'l-Acz Tercümesi:** Eser, *Şerh Risâletü'l-Acz-i Marifet-Allah Teala* ismi ile Süleymaniye Ktp, Pertev Paşa, nr. 633'te bulunmaktadır.
7. **Zikr-Vücûd-Kudsiyye Risâlelerinin Tercümesi:** Tercüme-i Risâle-i Vücûd Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 633'te bulunmaktadır. Risâle-i Kudsiyye adlı eseri Ahmet Oğuz ve M. Sadık Aydın sadeleştirerek neşretmiştir.¹⁷⁰
8. **Makâmât-ı Hamîdiyye Tercümesi:** Eserin müstakil tercümesine kayıtlarda rastlanmamıştır ancak eserin şerhi *Şerh-ü Makâmâtu'l Hamîdî* ismi ile Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2818'de bulunmaktadır.

¹⁶⁵ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 104; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 111.

¹⁶⁶ Vassaf, a.g.e., C. 4, s. 430.

¹⁶⁷ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 105; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 112.

¹⁶⁸ Abdullah Salâhî, *Miftâhü'l-Vücûdi'l-Beşer*, haz. İbnü'l Emin Mahmud Kemal, İstanbul, 1330.

¹⁶⁹ *Şerh-i Kaside-i Mevlânâ* adlı eser için bkz. Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1546.

¹⁷⁰ Salâhî, *Risâle-i Kudsiyye*, haz. Ahmet Oğuz, M. Sadık Aydın, Konya: İslami Neşriyat, 1969.

9. **Divân:** Salâhî Efendi'nin iki divanı bulunmaktadır. *Dîvân-ı Nuût-i Salâhî* Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2650/1, vr. 1b-57a, diğer *Divan*'ı ise Süleymaniye Ktp., Uşşâkî Tekkesi, nr. 84'te kayıtlıdır.
10. **Gül-i Sadberg:** *Gül-i Sadberg-i Evrâd Berâ-yı Tuhfe-i Ubbâd*, ismi ile kayıtlarda bulunmaktadır. DTCF Ktp., Muzaffer Ozak, nr. II/7, vr. 74b-107b; Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar, nr. 2365/8.
11. **Muammâ-yı Esmâ-i Hüsnâ:** Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2684.
12. **Muhtasar ve Mufassal Kavâid-i İ'râb:** TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1908/1.
13. **Medâr-ı Mebde' ve Meâd:** Milli Ktp., nr. A001905-03.
14. **Zeylü'l-Kitâb bi-Ahseni'l-Hitâb:** Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2698/2.
15. **Risâle-i Cevâhir-i Tâc-ı Hilâfet:** Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi, nr. 3917.
16. **Tahmîs-i Kasîde-i Bür'de:** Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2650.
17. **Manzûme-i Mevlid-i Nebî:** Cerîde-i Sûfiyye, XVIII/6 (29 Cemâziyelâhir 1330), ss. 3-4.
18. **Tercemetü'l-Işk:** Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2684.
19. **Havzu'l-Hayât Şerhi:** Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 3214.
20. **Gavsiyye Şerhi:** Millî Ktp., (A), nr. 392.
21. **Atvâr-ı Seb'a:** Süleymaniye Ktp., Tâhir Ağa, nr. 503/2, vr. 10a-13a.
22. **Dîvân-ı Nuût-i Salâhî:** Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2650/1, vr. 1b-57a.
23. **Usûl-i Hadis Şerhi:** Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 433, vr. 745a-757a
24. **Muhtasar Menâr Şerhi:** Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 443, vr. 690a-745a.
25. **Tesdîs-i Kasîde-i Münferice:** Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2650.
26. **Elli Dört Farz Şerhi:** Süleymaniye Ktp., Dügümlü Baba, nr. 206.
27. **Divân-ı Cenâb-ı Ali Şerhi:** Süleymaniye Ktp., Uşşâkî Tekkesi, nr. 333.
28. **Gül-i Sadberg-i Evrâd Berâ-yı Tuhfe-i Ubbâd:** DTCF Ktp., Muzaffer Ozak, nr. II/7, vr. 74b-107b.
29. **Miftâhü'r-Rumûz ve'l Esrârü'l-Künûz:** Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 3917.
30. **Mir'âtü'l-Esmâ:** Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2668.
31. **Mir'âtü'l-Muhakkıkîn Tercümesi:** Millet Ktp., Ali Emiri Şry., nr. 212.

32. **Mir'âtü'l-A'lâm ve Mişkâtü'l-Ahlâm:** İÜ Ktp., TY, nr. 3983.
33. **Mir'ât-ı Esmâ:** DTCF Ktp., Muzaffer Ozak, nr. II/7, vr. 173^b-180^b.
34. **Cevâhir-i Tâc-ı Hilâfet:** Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 433, vr. 169a-180b.
35. **Usûl-i Evrâd-ı Uşşâkiyye:** DTCF Ktp., Muzaffer Ozak, nr. II/7, vr. 21b-25a.
36. **Medâr-ı Mebde' ve Meâd:** İÜ Ktp., TY, nr. 6423.
37. **Mecma-i Fenn-i Zerâfet:** Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 6135.

Bursalı Mehmed Tahir'in Salâhî Efendi'ye nispet ettiği ancak kayıtlarda bulunamayan diğer eserler ise şunlardır: **Manzûme-i Mi'râciyye**, **Tuhfetü'l-Âşıkîn**, **Havâss-ı Celle Esmâ Tercümesi**, **Teslihü'l-Mübtedî**, **Mektûbât ve İnşâ**, **Lafz-ı Tarîkat**, **Nakşibendiyye**, **Esrâü's-Sülûk Tercümesi**, **Gülşen-i Tevhid Tercümesi**, **Tevfikü'l-Avn fî Hakki'l-İmân**, **Hilye-i Hasaneyni'l-Ahseneyn**, **Ulûmü'l-Maznûn**, **Mustalahât-ı Sûfiyye Tercümesi**.

20. Çerkeşi Mustafa Efendi (Şabaniyye-Çerkeşiyye)

Osmanlı Dönemi mutasavvıflarından olan Çerkeşi Mustafa Efendi Çankırı'nın Çerkeş ilçesinde doğmuştur.¹⁷¹ Babasının adı Hacı Ali, dedesinin adı Vehbi Sultan'dır. Dedesinin Horasan'dan geldiği ve Çerkeş'e yerleştiği nakledilir. Nakşibendiyye şeyhi olan Vehbi Sultan torunu Mustafa Efendi doğduğunda onun bir halvetî olacağını müjdelir.¹⁷² Çerkeşi Mustafa Efendi kendi ismine nispet edilen ve Halvetiyye Tarikatı'nın Şa'bâniyye kolunun şubelerinden biri olan Çerkeşiyye Tarikatı'nın kurucusudur.¹⁷³ Şa'bâniyye'ye mensup Zoralı Şeyh Mehmed Efendi'ye intisap etmiş ve ondan hilafet almıştır.¹⁷⁴ Bağlı bulunduğu Şa'bâniyye'de yenilik yapmış olması nedeniyle "Pîr-i Sâni" olarak adlandırılmıştır.¹⁷⁵ Çerkeşi Mustafa Efendi'nin doğum tarihi ve hayatı hakkında kaynaklarda detaylı bilgiye rastlanmamaktadır. Ölüm tarihi ile ilgili olan bilgiler ise birbirinden farklıdır. *Osmanlı Müellifleri*'nde ölüm tarihi 1329 (1881-82)

¹⁷¹ Yaşar Nuri Öztürk, *Kutsal Gönüllü Velî Kuşadalı İbrâhim Halvetî (Hayatı, Düşünceleri, Mektupları)*, İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası, 1982, s. 28.

¹⁷² İsa Çelik, Birol Yıldırım, Mikail Dumlu, "Çankırılı Bir Hak Dostu: Pîr-i Sâni Seyyid Çerkeşi Mustafa Efendi ve Yeni Bulunan 'Tuhfetü'l-Mürîdîn ve Tesliyetü'l-Muhibbîn' İsimli Risâlesinin Tahlili", *Çankırı'nın Manevi Mimarları*, Çankırı, 2017, s. 75.

¹⁷³ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, C. 4, s. 86.

¹⁷⁴ Öncel Demirdaş, "Çerkeşi Mustafa Efendi ve Çerkeşiyye Tarikatı", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 42, 2019, s. 135.

¹⁷⁵ İbrahim Iştan, "Pîr-i Sâni Seyyid Mustafa Çerkeşi Efendi'nin Düşüncesinde Zâhir-Bâtın Dengesi", *Çankırı'nın Manevi Mimarları*, Çankırı: 2017, s. 54.

olarak zikredilmekle¹⁷⁶ birlikte Hüseyin Vassâf ise “*Oldu şeyh vâsıl-ı cânân Yâ Hü*” mısraını söyleyerek Çerkeşi'nin 1224 (1809) tarihinde vefat ettiğini belirtir.¹⁷⁷ Ancak bu bilgilere ihtiyatla yaklaşılmalıdır. Zira müridi Akif Paşa'nın bir şiirinde¹⁷⁸ ifade ettiği üzere Çerkeşi Mustafa Efendi, 1229 (1814) tarihinde 73 yaşında vefat etmiştir. Sâdık Vicdânî de şeyhin 1229 (1814)'da öldüğünü belirtir.¹⁷⁹ O halde Akif Paşa ve Vicdânî'nin verdiği bu tarih daha doğru olmalıdır.¹⁸⁰ Şeyhin kabri Çerkeş'te kendi adıyla anılan ancak halk arasında “Pîr-i Sâni” diye bilinen caminin bitişiğindeki türbesindedir.¹⁸¹

Bursalı Mehmed Tahir, Mustafa Efendi'ye ait **Risâle fî Tahkîki't-Tasavvuf** isimli eseri zikrederek¹⁸², eserin matbû ve dilinin Türkçe olduğunu belirtir. Bu eser “*Şeriat Uleması İle Tarikat Meşayihü İhtilâfî ve Tekke ve Zaviyelere Tayinler Hakkında İki Vesika*” ismi ile Abdulkerim Abdulkadiroğlu tarafından yayımlanmıştır.¹⁸³ Ayrıca eserin matbû nüshası ve yazmaları Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.¹⁸⁴

B. NAKŞİBENDİYYE

1. Şeyh İlâhî-yi Nakşibendî (Ahrariyye)

Şeyh-i İlâhî, Nakşibendiyye tarikatının Anadolu'da ve Rumeli'de gelişmesine öncülük eden en önemli mutasavvıflardandır.¹⁸⁵ Asıl adı “Abdullah” mahlası ise

¹⁷⁶ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 55; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 55.

¹⁷⁷ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, C. 4, s. 86.

¹⁷⁸ “*Hü deyip fîrdevs-i vasla erdi pîrim Mustafâ*” bk. Nihat Azamat, “Çerkeşi Mustafa Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 8, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1993, ss. 272-275.

¹⁷⁹ Vicdânî, *Tarikatler ve Silsileleri (Tomâr-ı Turûk-ı 'Aliyye)*, s. 220.

¹⁸⁰ Muhammed İhsan Oğuz, *Hazret-i Şa'bân-ı Velî ve Mustafa Çerkeşi*, İstanbul: Oğuz Yayınları, 1993, s. 73; Ayrıca bkz. Demirdağ, “Çerkeşi Mustafa Efendi ve Çerkeşiyye Tarikatı”, s. 142.

¹⁸¹ Hamdi Kızıler, “Çerkeşi Mustafa Efendi'nin *Risale fî Tahkîki't-Tasavvuf* Adlı Eserinin Tasavvufî Muhteva Açısından Değerlendirilmesi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, S. 6, 2017, s. 1462.

¹⁸² Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 55; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 55.

¹⁸³ Abdulkerim Abdulkadiroğlu, *Şeriat Uleması ile Tarikat Meşayihü İhtilâfî ve Tekke ve Zaviyelere Tayinler Hakkında İki Vesika*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi, 1986, ss. 335-353.

¹⁸⁴ Matbu nüshası için bk. Süleymaniye Ktp (Zühdü Bey), nr. 558/2.; Yazma nüshası için bk. Süleymaniye Ktp. (Hasan Hüsnü) nr. 678/1.

¹⁸⁵ Mustafa Kara, Hamid Algar, “Abdullah-ı İlâhî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 1, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1988, ss. 110-112.

“İlâhî”dir. Molla İlâhi veya Abdullah Simâvî olarak da tanınır.¹⁸⁶ Doğum tarihi belli olmamakla birlikte Kütahya’nın Simav ilçesinde doğduğu bilinmektedir. İlk öğrenimine burada başlamış ve daha sonra İstanbul’a giderek Zeyrek Medresesi’nde tahsiline devam etmiştir. Bu vakitlerde hocası Mevlânâ Ali et-Tûsî (ö. 887/1482) ile Horasan bölgesine gitmiş ve burada tasavvufa meyledip sûfîlerin meclislerine katılmıştır. Sonrasında Semerkand’a giden Molla İlâhi burada Ubeydullah Ahrâr’a (ö. 895/1490) intisap etmiş ve tasavvufî terbiyesini tamamlayarak ondan icazet almıştır.¹⁸⁷ Ardından Buhârâ’ya gitmiş ve bir yıl kadar Bahaeddin Nakşibend’in (ö. 791/1391) mezarının yanında kalmış ve şeyhin ruhaniyetinden istifade etmiştir.¹⁸⁸ Tekrar Semerkand’a dönen Abdullah İlâhî müşdidinin işaretiyle irşad için Anadolu’ya gönderilmiştir. Padişah Fatih Sultan Mehmed tarafından İstanbul’a davet edilen Molla İlâhî, bu teklifi kabul etmeyerek yerine halifelerinden Emir Ahmed Buhârî’yi göndermiş, sonrasında Manisalı Kazasker Çelebi’nin (ö. 888/1483) ısrarlı davetleri üzerine Abdullah İlâhî de İstanbul’a gelmiş ve Zeyrek Medresesi’nde irşad faaliyetinde bulunmuştur.¹⁸⁹ Halkasının genişlemesi sebebiyle yeni yer arayışına giren İlâhî, Evrenoszâde Ahmed Bey’in (ö. 905/1499) teklifini uygun bularak Selânik’e 40 km uzaklıkta bulunan Vardar Yenicesi’ne gitmiş ve ömrünün sonuna kadar burada kalmıştır.¹⁹⁰

Osmanlı Müellifleri’nde vefat tarihi 893 (1487) olarak verilmekle birlikte¹⁹¹ zikredilen bu yılın, Abdullah İlâhî’nin vefatına düşürülen tarih mısraındaki “rahmet ber ilâhî” ifadesi ile uyuşmaması sebebiyle bir hata olduğu açıktır. Zira bu ifade ile kaynakların da ittifak ettiği üzere 896 (1491) senesine işaret edilmektedir.¹⁹² Bursalı

¹⁸⁶ Abdurrahman Cami, *Nefahatü'l-Üns Min Hadarâti'l-Kuds Tercümesi*, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1971, s. 466.; Hamdi Yavuzer, *Şeyh İlâhî’nin Esrâr-Nâme’si (Hayatı- Eserleri- İnceleme- Metin)*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988, s. 7.

¹⁸⁷ Abdurrezzak Tek, *Nakşîliğin Osmanlı Topraklarına Gelişi Molla Abdullah İlâhî*, Bursa: Emin Yayınları, 2012, s. 22.

¹⁸⁸ Mustafa Kara, “Molla İlâhî’ye Dair”, *Osmanlı Araştırmaları VII-VIII*, İstanbul: 1988, s. 365.

¹⁸⁹ Taşköprülüzâde, *Osmanlı Bilginleri (eş-Şakâiku’n-Nu’maniyye)*, s. 205.; Kara, Algar, “Abdullah-ı İlâhî”, ss. 110-112.

¹⁹⁰ Kasım Kufralı, “Molla İlâhî ve Kendisinden Sonraki Nakşibendîye Muhiti”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 3, S. 1-2, İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi, 1948, s. 132.

¹⁹¹ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 91; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 98.

¹⁹² Latîfî, *Latîfî Tezkiresi*, haz. Mustafa İsen, Ankara: Akçağ Yayınları, 1999, s. 58; Yunus Nadi Özçelik, *Abdullah İlâhî ve Meslekü’t-Tâlibin ve’l-Vâsılîn*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990, s. 23; Ayrıca bk. Yavuzer, *Şeyh İlâhî’nin Esrâr-Nâme’si (Hayatı- Eserleri- İnceleme- Metin)*, s. 19.

Mehmed Tahir kaynak belirtmeksizin Molla İlâhî'nin Ağustos¹⁹³ bölgesinde vefat ettiğini ve kabrinin günümüzde Yunanistan sınırları içerisinde bulunan Vardar Yenicesi'ne nakledildiğini söylemektedir. Vardar Yenicesi'ne defnedildiği bilinmekle birlikte, kaynaklarda Ağustos bölgesinde vefat ettiğine dair bir kayda rastlanmamıştır. Ayrıca şeyhin kabri günümüze ulaşmamıştır.¹⁹⁴

Bursalı Mehmed Tahir'in Abdullah İlâhî'ye ait olarak zikrettiği eserler şunlardır:¹⁹⁵

- 1. Meslekü't-Tâlibîn:** Eser kütüphane kayıtlarında **Meslekü't-Tâlibîn ve'l Vâsılîn** şeklinde bulunmaktadır; Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba, nr. 364.; Esad Efendi, nr. 1712.; Hacı Mahmud Ef., nr. 2383. Ayrıca *Meslekü't-Tâlibîn ve'l Âbidîn* olarakta geçmektedir. Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, nr. 64.¹⁹⁶
- 2. Şerh alâ Vâridâtin Kübrâ li'ş-Şeyh Bedreddîn-i Simavî:** Eser *Keşfü'l-Vâridât li-Tâlibi'l-Kemâlât ve Gâyetihi'd-Derecât* adıyla kütüphane kayıtlarında bulunmaktadır. Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, nr. 1235.; Şehid Ali Paşa, nr. 1325.; Yazma Bağışlar, nr. 2037.; Köprülü Ktp., Mehmed Asım Bey, nr. 182. Ayrıca eserin tahkikiyle ilgili bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır.¹⁹⁷
- 3. Necâtü'l-Ervâh min Denisi'l-Eşbâh:** Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 64. Ayrıca eser *Necâtü'l-Ervâh* ismiyle de kütüphane kayıtlarında bulunmaktadır; Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan, nr. 202.
- 4. Esrârname:** Molla İlâhî'ye nisbet edilen eserde İlâhî değil Latifî mahlasının kullanılması risâlenin Latifî mahlaslı bir sûfiye ait olduğunu göstermektedir. Bu müellifin Kastamonulu Latifî olduğu hususunda ise kütüphane katalog kayıtlarının dışında bir işaret bulunmamaktadır.¹⁹⁸ (İ.Ü. Ktp., Türkçe

¹⁹³ Selanik'in Karaferya nahiyesine bağlı bir bölgedir.

¹⁹⁴ Özçelik, *Abdullah İlâhî ve Meslekü't-Tâlibîn ve'l-Vâsılîn*, s. 23.

¹⁹⁵ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 91; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 99.

¹⁹⁶ Eser üzerine yüksek lisans tezleri hazırlanmıştır. Özçelik, *Abdullah İlâhî ve Meslekü't-Tâlibîn ve'l-Vâsılîn*; Ali Biçer, *Abdullah İlâhî ve Meslekü't-Tâlibîn ve'l Vâsılîn*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

¹⁹⁷ Ekrem Demirli, *Abdullah İlâhî'nin Keşfü'l-Vâridât Adlı Eserinin Tahkiki*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.

¹⁹⁸ Tek, *Nakşîliğin Osmanlı Topraklarına Gelişi Molla Abdullah İlâhî*, s. 35.

Yazmalar, nr. 2246.) Ayrıca eserin Abdullah İlahî'ye aidiyeti düşünülerek yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.¹⁹⁹

5. **Şerh alâ Miftâhi'l-Gayb li'ş-Şeyh Sadreddîn:** Risâle'nin başındaki “Hâzâ risâletün li'ş-Şeyh el-İlâhî fi Beyâni'l-vücûd” ibaresinden hareketle eser Abdullah İlahî'ye nispet edilmiştir. Ancak eser ona ait olmayıp, Sadreddin Konevî'nin *Miftâhu'l-gayb* isimli eserinin ilk fasıllarının muhtasar olarak yazımından ibarettir.²⁰⁰ Ragıb Paşa, nr. 695.
6. **Zâdü'l-Müşâkîn:** Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 4738; Kemankeş, nr. 206.

Ayrıca Bursalı Mehmed Tahir, Abdullâh İlahî'ye ait olarak **Füsûlü'l-Vusûl** adlı eseri zikreder.²⁰¹ Fakat söz konusu eserlere kütüphane kayıtlarında rastlanmamakla birlikte eser hazretin bir başka eseri olan **Usûl-i Vusûl-i İlahiye**²⁰² ile aynı olabilir. Zira iki eserin de türkçe kaleme alındığı bilinmektedir. Öte yandan *Osmanlı Müellifleri*'nde kayıtlı olmayan **Menâzilü'l-Kulûb** adlı eserde Molla İlahî'ye nisbet edilmektedir. Aynı zamanda eser bazı yazma nüshalarda **Risâletü'l-Ahadiyye** olarakta geçmektedir.²⁰³

2. Baba Ni'metullah Mahmûd

Azerbaycan'ın Nahcivan şehrinde doğan Ni'metullah b. Mahmud en-Nahcûvânî; Şeyh Alvan, Alvan el-Akşehri, Baba Ni'metullah, Ni'metullah Sultan ve Baba Ni'met gibi isim ve lakaplarla da tanınmıştır.²⁰⁴ Önemli bir tefsiri ve birçok eseri olmasına rağmen hayatı hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Taşköprüzâde, bunun sebebini onun şan ve şöhretten kaçarak kendisini gizlemesine bağlar.²⁰⁵ Kaynaklarda soyu ve ailesi ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamakla birlikte Nahcivan, Tebriz ve Akşehir gibi Türk nüfusunun yoğun bulunduğu bölgelerde yaşaması sebebiyle özellikle son dönem

¹⁹⁹ Bkz. Ahmet Özkan, *Abdullah İlahî'nin Esrârname Adlı Eseri*, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

²⁰⁰ Tek, *Nakşîliğin Osmanlı Topraklarına Gelişi Molla Abdullah İlahî*, s. 36.

²⁰¹ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 91; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 99.

²⁰² Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, nr. 827.

²⁰³ Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1390, vr. 78b-108a. Ayrıca risâle Muhammed Takî Dânişpîjûh tarafından *Rûzbihânnâme* adlı eser içerisinde neşredilmiştir.

²⁰⁴ Kübra Özdemir Keleş, “Türk Tefsir Ekolünde Münasebet İlmi: Ni'metullah Nahcivanî Örneği”, *Osmanlı Döneminde Tefsir*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2018, s. 301.

²⁰⁵ Taşköprüzâde, *Osmanlı Bilginleri (eş-Şakâiku'n-Nu'maniyye)*, s. 268, Yaşar Kurt, “Ni'metullah b. Mahmûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 33, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, ss. 132-133.

kaynaklarında Türk olduğu belirtilmektedir.²⁰⁶ Hayatının bir bölümü ilim tahsili için gittiği Tebriz’de geçmiştir. 902 (1496) yılına kadar Tebriz’de kalmış ve *Fevâtihi’l-İlâhiyye ve’l-Mefâtihi’l-Gaybiyye* isimli Kur’an tefsirini orada tamamlamıştır.²⁰⁷ 904 (1498) yılından sonra İstanbul’a gelmiş, bir süre sonra 905 (1499) senesinde Akşehir’e yerleşmiştir. On beş yıl burada kurduğu tekkede öğrenci yetiştirmiştir. Kendisine Ahvanü’l Akşehrî (Akşehir’in övücü) ünvanı verilmiştir.²⁰⁸ Nakşibeniyye tarikatına mensup olduğu kaynaklarda açıkça zikredilmekle birlikte tarikatın hangi koluna mensup olduğu ile alakalı kesin bilgi yoktur.²⁰⁹

Bursalı Mehmed Tahir, Ni’metullah Efendi’nin vefat tarihini 902 (1496) olarak zikreder.²¹⁰ Ancak bu bilgi hatalıdır. Zira onun 905 (1499)’te Akşehir’e yerleşip on beş yıl burada irşad faaliyetlerine devam ettiği bilinmektedir. O halde şeyhin vefat tarihi 920 (1514) olmalıdır.²¹¹ II. Beyazıt döneminde Akşehir’de vefat eden Ni’metullah Efendi buraya defnolunmuştur.²¹² Mezarı Akşehir’de Köyceğiz mahallesinin üst tarafında Baştekke yolu üzerindedir.²¹³

Osmanlı Müellifleri’nde, Ni’metullah Efendi’ye nispet edilen eserler şunlardır:²¹⁴

- 1. Fevâtihi’l-İlâhiyye ve’l-Mefâtihi’l-Gaybiyye:** BYZ. Devlet Ktp. Veliyüddin Efendi, nr. 3824, 3825; H. Selim Ağa Ktp., Hüdayi Efendi, nr. 76, 83, 94.; Millet Ktp., Ali Emiri Arabi, nr. 155, 157.; Murat Molla Ktp., Murad Molla, nr. 137.; Topkapı Ktp., Ahmed III Kit., nr. 128.; Çorum İl. H. Ktp., nr. 102, 103.

²⁰⁶ Orkhan Musakhanov, *Ni’metullah Nahçıvani’nin Hidayetü’l-İhvan’ı (Metin, Tercüme ve İnceleme)*, (Yüksek Lisans Tezi), *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı*, 2011, s. 2.

²⁰⁷ İbrahim Görener, “İlmi Cazibe Yurdu Osmanlı’da Çok Yönlü Bir Müfessir: Nimetullah-i Nahcuvani”, *Osmanlı Toplumunda Kur’an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları I*, İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur’an ve Tefsir Akademisi, 2011, s. 283.

²⁰⁸ Hayrettin İvgin, “Türkiye/Akşehir’de Medfun Mutasavvıf Ni’metullah Nahçıvanî ve Türbesi”, *Bilimsel Eksen Dergisi*, S. 19, 2016, s. 34.

²⁰⁹ Yaşar Kurt, *Ni’metullah Nahcivânî ve Tasavvufî Tefsiri*, (Doktora Tezi), Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 1998, s. 40.

²¹⁰ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 40; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 39.

²¹¹ Görener, “İlmi Cazibe Yurdu Osmanlı’da Çok Yönlü Bir Müfessir: Nimetullah-i Nahcuvani”, s. 283.

²¹² Taşköprülüzâde, a.g.e., s. 268.; Abdülkâki Turan, “Baba Ni’metullah Nahcivânî ve ‘el-Fevâtihi’l-İlâhiyye ve’l-Mefâtihi’l-Gaybiyye’ İsimli Tefsiri”, *Konya, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, 1985, s. 62.

²¹³ Kurt, *Ni’metullah Nahcivânî ve Tasavvufî Tefsiri*, s. 42.

²¹⁴ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 40; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 39.

2. **Fârisiyyü'l-İbâre:** Eser kütüphane kayıtlarında Şerh-i Gülşen-i Râz adıyla kayıtlıdır. Süleymaniye Ktp., Lala İsmail, nr. 168.
3. **Hediyettü'l-İhvân:** Kütüphane kayıtlarında bu isimde bir esere rastlanmamıştır. Ancak içinde “Hidâye” ve “İhvân” kelimelerinin sembol olarak kullanıldığı Arapça olarak yazılan *İhvân*²¹⁵ ve Farsça *Hidâye*²¹⁶ olarak yazılan iki ayrı eserin olduğu tespit edilmiştir.²¹⁷
4. **Risâletü'l Vücûd:** Eser kütüphane kayıtlarında *Risale-i Vücut-u Mutlak* adıyla kayıtlıdır. Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 615.; Nuri Osmaniye Ktp. nr. 4899, vr. 13b-14b.

Ayrıca Bursalı Mehmed Tahir, Ni'metullah Efendi'nin *Fususü'l Hikem* adlı bir tahşiyesi olduğunu söylemektedir.²¹⁸ Bu eser kütüphane kayıtlarında **Tercüme-i Nakşi Fusus** adıyla geçmektedir. Bu eserin Nimetullah Efendi'nin *Nakşu'l Fusus* adlı eserinin Farsçaya tercümesi olduğu tespit edilmiştir.²¹⁹ (Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 615; Reşid Ef., nr. 1041, vr. 53b-58b.) Tahir, Ni'metullah'ın *Tefsir-i Kadı* adlı eserleri tahşiyeye ettiğini söylemiştir. Ancak bu esere kayıtlarda rastlanmamıştır.

3. Açıkbaş Mahmud Efendi (Urmeviyye)

Asıl adı Seyyîd Şeyh Mahmud Efendi b. Seyyîd Ahî Mahmud b. Seyyîd Mehmed b. Seyyîd Mehmed olan Açıkbaş Mahmud Efendi Diyarbakır'ın Âmid beldesinde doğmuştur.²²⁰ Yaz kış, başı açık olarak dolaştığı için Açıkbaş nisbesiyle meşhur olmuştur.²²¹ Ahî Mahmud Efendi'nin oğlu, Nakşibendî şeyhlerinden Urmiye şeyhi olarak bilinen meşhur Mahmud Efendi'nin yeğeni ve mürididir.²²² 1048 (1638) yılında amcasının idamı üzerine ilim tahsili için seyahate çıkmış, Kahire, Bağdat gibi önemli şehirlere gitmiştir. 1050'den (1640) sonra ise İstanbul'a gitmiştir. İstanbul'da Nakşibendî

²¹⁵ Nuri Osmaniye Ktp., nr. 1972; nr. 2386.

²¹⁶ Millet Ktp. Ali Emîrî, nr. 1028/22.

²¹⁷ Kurt, *Ni'metullah Nahcivânî ve Tasavvufî Tefsiri*, s. 73.

²¹⁸ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 40; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 39.

²¹⁹ Kurt, a.g.e., s. 50.

²²⁰ Hasan Kamil Yılmaz, “Açıkbaş Mahmud Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 1, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1988, s. 332.

²²¹ Kezban Altınışık, *Nakşibendî-i Atik Dergâhı ve Açıkbaş Mahmud Efendi*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, 2006, s. 26.

²²² Hasan Basri Öcalan, “Açıkbaş Mahmud Efendi ve Risale-i Nurbahşiyyesi”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 15, 2008, s. 2.

Dergâhı'nda zikir ve ibadetle meşgul olmuştur. Müridlerinin İstanbul'da artması ve kerametlerine ait rivayetlerin çoğalmasından çekinerek Bursa'ya gelip yerleşmiş, buradaki Nakşîbendî-i Atik Tekkesi'nde irşad faaliyetlerine başlamıştır. 1073'te (1663) Bursa'da Ebu İshak Vakfi'ndan üç akçe yevmiye ile Molla Arap Câmii'ne hatip tayin edilmiştir. Aynı zamanda Dâye Hâtun Câmii, çoğunlukla da Ulucâmi'de ve bazı büyüklerin evlerinde toplanarak va'z vermiştir. Bu toplantılarında Şeyh Seyyid Ali Hemedânî'nin (ö. 786/1385) tertip ettiği ve hadislerde geçen duaları ihtiva eden eseri *Evrâd-ı Fethiyye*'yi okumaya devam etmiştir.²²³ Bursa'da irşad faaliyetlerini sürdüren Mahmud Efendi, 1077 (1666)'de vefat etmiş, Dâye Hâtun Câmii Haziresi'ne defnedilmiştir.²²⁴

Bursalı Mehmed Tahir'in Açıkbaş Mahmud Efendi'ye ait olarak zikrettiği eserler şunlardır:

- 1. Güzîde:** BYZ Devlet Ktp., nr. 025631/1; Beyazıd, nr. 000132. Ayrıca eser kayıtlarda *Güzide-i Tecvid*²²⁵ ve *Güzide fi't-Tecvid*²²⁶ adıyla da geçmektedir. Bursalı Mehmed Tahir bu eserin Yahya Efendi kütühanesinde mevcut olduğunu²²⁷ söylemekle birlikte yapılan çalışmalarda adı geçen kütüphane de bu esere rastlanmamıştır.
- 2. Risâle-i Nûrbahşîyye:** Bursalı Mehmed Tahir, Mahmud Efendi'nin bu eserinden bahsederken “Bursa'da medfun Emîr Sultan hazretlerinin mensub oldukları Nûrbahşî tarikatının evrâd ve silsilesini mübeyyin *Risâle-i Nûrbahşîyye* namında bir risalesi vardır.” demiştir.²²⁸ Ancak Tahir'in verdiği bu bilgi tahsis edilmelidir. Zira Emir Sultan hazretleri (ö. 833/1429) Kübreviyye tarikatının Nurbahşîyye kolunun kurucusu olan Seyyid Muhammed Nurbahş'tan (ö. 869/1464) yaklaşık otuz beş yıl önce vefat

²²³ Hasan Basri Öcalan, *Melâmet Zindanında Bir Nakşî Açıkbaş Mahmud Efendi*, Bursa: Gaye Kitabevi, 2012, s. 57.

²²⁴ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 14; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 11.

²²⁵ Bkz. Süleymaniye Ktp. H. Hayri-Abd.Ef., nr. 146; İbrahim Efendi, nr. 423.; nr. 35; nr. 37; Pertevniyal, nr. 433; Serez, nr. 74; Yazma Bağışlar, nr. 1124.

²²⁶ Bkz. Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 3436.

²²⁷ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 14; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 11.

²²⁸ a.yer

ettiğine göre bunun zayıf bir ihtimal olduğu söylenebilir.²²⁹ Eser günümüze ulaşmıştır. Süleymaniye Ktp., H. Hayri-Abd. Ef., nr. 146.

- 3. Evrâd-ı Fethiyye Şerhi:** Eser kütüphane kayıtlarında *Şerh-i Evrad-ı Fethiye* adı ile bulunmaktadır. Süleymaniye Ktp., Fatih, nr 002658; nr. 2659; H. Hayri-Abd. Ef. nr. 000146; Kastamonu Yek Ktp., nr. KHK2191/02.

Ayrıca *Osmanlı Müellifleri*'nde Açıkbaş Mahmud Efendi'ye ait olarak zikredilen Resmî mahlasıyla Türkçe, Arapça ve Farsça şiirlerinin bulunduğu mecmuaya ulaşılammıştır.²³⁰

4. Müstakim Mustafa Niyâzî Efendi (Kâsâniyye)

Mustafa Müstakim Niyazi'nin tam adı Mustafa b. Muhammed er-Rumî en-Nakşibendî'dir. Konya'nın Ereğli ilçesinde doğan Niyâzî Efendi²³¹, 1185 (1771) tarihinde vefat etmiştir.²³² *Osmanlı Müellifleri*'nde Niyâzî Efendi'nin ne zaman vefat ettiğine dair bir bilgi verilmemiştir. Ancak Emine Var, Müstakim Niyâzî üzerine hazırladığı yüksek lisans tezinde Müstakim Niyâzî'nin 1163 (1749) tarihinde vefat ettiğini zikretmekte ve bu bilgiyi de *Osmanlı Müellifleri*'ne dayandırmaktadır.²³³ Ancak verdiği bu bilgi hatalıdır. Zira Tahir bahsedilen tarihte Niyâzî Efendi'nin *Sohbetü'l Gâye ve Sülûk-i Kavim ve Sırât-ı Müstakim* adlı iki eserini telif ettiğini beyan etmektedir. Hayatı hakkında çok fazla bilgiye rastlanılmayan Niyâzî Efendi, *Sülûk-i Kavim* adlı eserinde bağlı olduğu tarikat silsilesini zikretmiş ve icazetini Muhammed Niyazi el-Buhârî en-Nakşibendî el-Hanefî'den aldığını söylemiştir.²³⁴ Onun tarikat silsilesi incelediğinde Nakşibendiyye'nin Kâsâniyye²³⁵ koluna mensup olduğu anlaşılmaktadır.²³⁶

²²⁹ Necdet Tosun, "Nurbahşiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 33, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, s. 248-249.

²³⁰ Tahir, a.g.e., s. 11.

²³¹ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1., İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 127; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 178.

²³² Kehhale, *Mucemu'l Müellifin*, ?.

²³³ Emine Var, *Mustafa Müstakim Niyazi'nin Sülûk-i Kavim ve Sırât-ı Müstakim Adlı Eseri*, (Yüksek Lisans Tezi), Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2019, s. 7.

²³⁴ Mustafa Müstakim Niyazi Efendi, *Sülûk-i Kavim ve Sırât-ı Müstakim*, vr. 28a-28b.

²³⁵ Kâsâniyye: Nakşibendiyye tarikatının Ahmed el-Kâsânî'ye (ö. 949/1542) nisbet edilen bir koludur. Ubeydullah Ahrar'ın vefatından sonra Ahmed Kâsânî'nin faaliyetleri ile özellikle Fergana, Semerkand ve Buhara'da temelleri atılmıştır. Bk. Necdet Tosun, "Kâsâniyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 24, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2001, s. 532-534.

²³⁶ Var, a.g.e., s. 7.

Bursalı Mehmed Tahir'in, Niyazi Efendi'ye nispet ettiği eserler şunlardır:

1. **Sohbetü'l Gâye:** Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 2865.
2. **Sülûk-i Kavim ve Sırât-ı Müstakim:** Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ktp., nr. 9580; İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ktp., Atatürk, nr. O.E.696; NR. O.E.819; O.E. 696.
3. **Mûcibü'l-İkân:** Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 001478; İzmir, nr. 000313; Afyon Gedik Ktp., nr. 018286. Ayrıca kütüphane kayıtlarında *Mûcibü'l-İkân li-Ehli'l-Furkan*²³⁷ ve *Mûcibü'l-İkân el-Ehli'l-İrfan*²³⁸ adıyla da geçmektedir.

5. Turhal Şeyhi Mustafa (Müceddiyye)

Mustafa Efendi, aslen Amasya ile Tokat arasında yer alan Turhal'da doğmuştur.²³⁹ Yeniçeri olan Mustafa Efendi, fakir bir aileye mensup olup babasının ismi Mahmud'dur.²⁴⁰ *Osmanlı Müellifleri*'nde verilen bilgiye göre tahsilini Amasya ve İstanbul'da gerçekleştirmiştir.²⁴¹ İstanbul'da bulunduğu sürede bazı Müceddidî şeyhlerle irtibat halinde bulunmuş fakat intisabı Şam'da iken Murad-ı Buharî'nin (ö. 1132/1720) torunu Ali el-Murâdî'ye (ö. 1184/1170) olmuş ve onun gözetiminde sülûkunu tamamlayarak şeyhinden hilâfet icazeti almıştır.²⁴² Rüyasında Hz. Peygamber'in Kudüs'e gitmesini emretmesi üzerine oraya giden Mustafa Efendi, burada dokuz ay kaldığını ve üveysi yolla Hz. Peygamber'den (s.a.v) istifade ettiğini, *Mürşidü's-Sâlikîn* adlı eserinde bizzat bildirir.²⁴³ Bu sebeple Nakşibendiliğin Üveysiye kolu kendisine nisbet edilmektedir.²⁴⁴ Ayrıca Bursalı Mehmed Tahir, Üsküdar'da gördüğü bir *Tomar*'dan hareketle, Mustafa Efendi'nin Halvetiyye'nin Şa'baniyye kolundan da hilâfet aldığını belirtir. Ancak diğer kaynaklarda böyle bir bilgiye rastlanmamıştır. Aynı zamanda

²³⁷ Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi, nr. 000742; Hacı Mahmud Ef., nr. 2431; nr. 002878

²³⁸ Millet Ktp., Ali Emiri Şry., nr. 000786.

²³⁹ Turhal bölgesi 18. yy'da Sivas'a bağlı bir ilçedir.

²⁴⁰ Ahmed Cahid Haksever, "Turhallı Mustafa Efendi ve Bazı Tasavvufi Kavramlara Yaklaşımı", *Ankara, Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2004, s. 363.

²⁴¹ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 108; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 115.

²⁴² Sare Yıldız, *Turhallı Mustafa Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2006, s. 27.

²⁴³ Yıldız, a.g.e., s. 96.

²⁴⁴ Haksever, "Bir Dini Tecrübe Çeşidi Olarak Üveysiliğin Epistemik Değeri: Turhal Şeyhi Mustafa Efendi Örneği", *Tokat, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildiriler*, C.3, 2015, s. 40.

Tahir'in yararlandığı söz konusu *Tomar*'a ulaşılamamış ve Mustafa Efendi'nin Şabanî müşsidi hakkında bilgi vermemesi sebebiyle de bu bilgi teyit edilememiştir.²⁴⁵ Tahsilini ve sülükunu tamamladıktan sonra memleketi Turhal'a dönerek irşad vazifesini ifâ etmiştir. Kendisinin de haziresinde medfun olduğu türbe ve camiyi, Hz. Peygamber'in bir gece rüyasına girerek kesik sahabe başının olduğu bir yeri ona göstermesi ve buraya bir türbe yapmasını istemesi üzerine inşa etmiştir. İnşa ettirdiği Kesikbaş Camii ve Türbesi günümüze ulaşmıştır.²⁴⁶

Vefat tarihi hakkında kaynaklarda farklı rivayetler yer almaktadır. *Osmanlı Müellifleri*'nde vefat tarihi olarak 1197 (1782) yılı zikredilmekle²⁴⁷ birlikte verilen bu bilgi arşiv kayıtları ile uyuşmamaktadır. Zira 1205 (1790) yılında kendisine “*Cizye malından yeterli miktarda verilmesi*” şeklindeki arşiv belgesi onun bu tarihte hayatta olduğunu dolayısıyla Bursalı Mehmed Tahir'in zikrettiği vefat yılının hatalı olduğunu göstermektedir.²⁴⁸ Ayrıca kabrinin bulunduğu caminin girişindeki Türkçe kitabede ölüm tarihi 1208 (1794) olarak yazılıdır. O halde Mustafa Efendi'nin bu tarihte vefat etmiş olduğu kabul edilebilir.²⁴⁹

Bursalı Mehmed Tahir'in, Turhal şeyhi Mustafa Efendi'ye ait olarak kaydettiği eserlerden²⁵⁰ **Mürşidü's-Sâlikîn** günümüze ulaşmıştır. (BYZ. Devlet Ktp., Beyazıd, nr. 8005; Millet Ktp., Ali Emiri şry., nr. 1312; Elmalı Halk Ktp., nr. 2550.) Öte yandan *Osmanlı Müellifleri*'nde adı geçen **el-Bedrü'l-Münîr fî şerhi Ehâdîsi'l-Beşîri'n-Nezîr** adlı eser Mustafa Efendi'ye atfedilmekle birlikte böyle bir eser kütüphane kayıtlarında bulunmamaktadır. Ancak *el-Bedrü'l-münîr fî garîbi ehâdîsi'l-beşîri'n-nezîr*, İmam şarânî'nin 2300 kadar hadisi barındıran bir hadis mecmuasıdır. şayet Mustafa Efendi böyle bir eser şerh ettiyse, bu eserin şarânî'nin hadis mecmuasının şerhi olması

²⁴⁵ Haksever, “Turhallı Mustafa Efendi ve Bazı Tasavvufi Kavramlara Yaklaşımı”, s. 364.

²⁴⁶ Necdet şengün, “XVIII. Yüzyılda Tokat'ta Bir Nakşî: Turhallı şeyh Mustafa Efendi ve Mürşidü's-Sâlikîn'i”, *Tokat, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildiriler*, C.3, 2015, s. 263.

²⁴⁷ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 108; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 115.

²⁴⁸ Turhal şeyhi Hacı Mustafa Efendi'ye cizye malından miktar-ı kafi verilmesi hakkında irade. Osmanlı Arşivleri, Dosya nr. 210, Gömlek nr. 11288, Fon Kodu: Hat.

²⁴⁹ Yıldız, *Turhallı Mustafa Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, s. 29.

²⁵⁰ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 108; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 115.

muhtemeldir. Tahir'in zikrettiği **Hadis-i Erbaîn Şerhi** isimli risaleye ise kütüphane kayıtlarında rastlanmamıştır.

6. Köstendillî Süleyman Şeyhî Efendi (Müceddidiyye)

Süleyman Şeyhî Efendi, Bulgaristan'ın batısındaki Köstendil şehrinde dünyaya gelmiştir. Tam ismi Süleyman b. Hasan el-Köstendilî'dir. Süleyman Efendi, bir tarikat şeyhi olması ve mürîdânının bulunması hasebiyle “Şeyhî” ünvanı ile isimlendirilmiştir.²⁵¹ Rumeli'de yetişmesinden ötürü kendisine er-Rûmî de denilmiştir. Aynı zamanda Mollazâde lakabıyla ve Köstendil ünvanıyla da bilinmektedir.²⁵² Süleyman Efendi, tasavvufî hayat içerisinde olan abisi Çelebi İbrahim Efendi'nin himâyesinde büyümüş,²⁵³ Tasavvufa olan ilgisi ağabeyinin, Nakşibendiyye'nin Müceddidî kolunun temsilcilerinden Şâmizâde Mustafa Efendi'ye intisâbından sonra başlamıştır. Ağabeyinin şeyhine olan muhabbetinin de etkisiyle Süleyman Efendi, on altı yaşında iken, 1178 (1764-65) yılında Mustafa Efendi'ye intisab etmiştir.²⁵⁴ Bursalı Mehmed Tâhir, hatalı olarak Süleyman Efendi'nin mürşidinin ismini Şeyh Ali Şâmî olarak zikretmiştir.²⁵⁵ Ancak bu bilgi kaynakların ittifak ettiği Şâmizâde Mustafa Efendi ismi ile uyuşmamaktadır.

Osmanlı Müellifleri'nde, Süleyman Şeyhî Efendi'nin ilk ve orta derecedeki tahsilini Köstendil'de, yüksek tahsilini ise İstanbul'da tamamladığını söylenmektedir.²⁵⁶ Ancak bu bilgi diğer kaynaklardan teyit edilememiştir. Bununla birlikte Süleyman Şeyhî Efendi'nin *Mektubat*'ındaki ifadelerden onun 15-16 yaşlarından itibaren Köstendil'de olduğu ve kısa süreli seyahatler dışında oradan ayrılmadığı anlaşılmaktadır.²⁵⁷ Dolayısıyla İstanbul'da tahsilini tamamlamış olma ihtimali zayıf gözükmektedir. 1235

²⁵¹ Semih Ceyhan, “Süleyman Şeyhî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 38, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010, ss. 108-109.

²⁵² Mehmet Turan, *Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin Medâr-ı Sâlikân ve Etvâr-ı Hâcegân İsimli Eserleri*, (Yüksek Lisans), İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Temel İslam Bilimleri Bilim Dalı, 2019, s. 5. Ayrıca bkz. *Hediyyetü'l Arifîn*.

²⁵³ Hadicetül Kübra Öksüz, *Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin Mektûbât-ı Erbaîn, Terkibât-ı Erbaîn ve Te'vilât-ı Erbaîn İsimli Eserleri (İnceleme ve Metin)*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, 2010, s. 17.; Ayrıca bkz. Ali Yılmaz, *Köstendilli Süleyman Şeyhi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989, s. 79.

²⁵⁴ Öksüz, a.g.e., s. 18.

²⁵⁵ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 88; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 93.

²⁵⁶ a.yer

²⁵⁷ Köstendilli, *Mektûbât*, vr. 1b, 3b, 4b, 6a, 8a, 9a, 11b, 13a-b, 15a-b, 16a, 17b, 18b, 19a, 20a, 21a-b, 22a-b, 23b, 24a.

(1819) yılında vefat eden Süleyman Şeyhî'nin kabri Köstendil'de, kendi yaptırmış olduğu dergâhta bulunmaktadır. Ancak 1326 (1908) yılında Bulgaristan'ın devlet olmasından sonra kabir başka bir yere nakledilmiş ve günümüze ulaşmamıştır.²⁵⁸

Bursalı Mehmed Tahir'in, Süleyman Şeyhî'ye ait olarak zikrettiği eserler şunlardır:²⁵⁹

- 1. Bahrû'l-Velâye:** Eser Semih Ceyhan ve Sezai Küçük tarafından Osmanlıca'dan sadeleştirilmiş ve *Binbir Sûfi* adıyla basılmıştır.²⁶⁰
- 2. Zübde-i Nefehâtü'l Üns:** Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Ktp. Yazma Eserleri, nr. 2477. Eser kayıtlarda *Zubdetü'n-Nefahat* ismi ile de geçmektedir. Süleymaniye Ktp., H. Hüsnü Paşa, nr. 579.
- 3. Nükâtü'l-Hikem:** Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 2563; nr. 2510; Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 1510; Tercüman Gazetesi Türkçe Yazma Eser Ktp., nr. Y 302; Almanya Milli Ktp., Ms. or. Quart, nr. 1402; Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Yazmalar Bölümü, nr. 1750. Ayrıca eser üzerine Gönül Doğan tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.²⁶¹
- 4. Mecmaü'l-Ârif:** Eser kayıtlarda *Mecmaü'l-Maârif* adıyla geçmektedir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Ktp., Osman Ergin Türkçe Yazmaları, nr. 730/2; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2549; Süleymaniye Ktp., Galata Mevlevîhânesi, nr. 56.
- 5. Risâle-i Tâlia:** Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 2573. Ayrıca eser kayıtlarda *Tali'a fi'l-Esrari'l-İlahiyye* (Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 1504.) ve *Kitâb-ı Tâli'a* (Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları, nr. S 4630; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2573; Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 1504;

---

²⁵⁸ Feyza Işık, *Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin Sübhatü'l-Levâyih Adlı Eseri (Metin-İnceleme)*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, 2011, s. 10.

²⁵⁹ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 88; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 93.

²⁶⁰ Köstendilli Süleyman Şeyhî, *Binbir Sûfi*, haz. Semih Ceyhan, Sezai Küçük, İstanbul: Mavi Ay Yayınları, 2008.

²⁶¹ Gönül Doğan, *Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin Nikâtü'l-Hikem İsimli Eseri (İnceleme Ve Metin)*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, 2008.

İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar, nr. 923; İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ktp., Osman Ergin Türkçe Yazmaları, nr. 317) isimleri ile de mevcuttur.

6. **Dîvân:** Süleymaniye Ktp., Celal Ökten, nr. 573; İ.B.B. Atatürk Ktp., Türkçe Yazma Divanları, nr. 767; İ.Ü. Ktp., Türkçe Yazmalar, nr. 1784; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi Manzum Eserler, nr. 239.
7. **Medâr-ı Sâlikân fî Atvâr-ı Hâcegân:** Diyarbakır İl Halk Ktp., Diyarbakır İl Halk Ktp., nr. 21; İ.Ü. Ktp., Türkçe Yazmalar, nr. 2242. Ayrıca eser üzerine Mehmet Turan tarafından bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.²⁶²
8. **Kuvvetü'l Uşşâk:** Bursalı Mehmed Tahir'in, *Kuvvetü'l Uşşâk* ismi ile zikrettiği eser, kayıtlarda *Kutü'l-Uşşak* adı ile mevcuttur. Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 2462.
9. **Sübhatü'l-Levâih:** İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Ktp., Osman Ergin Türkçe Yazmaları, nr. 317/6; nr. 444; nr. 461.
10. **Te'vilât-ı Erbaîn:** Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 002710. Ayrıca *Te'vilât-ı Hadis-i Erbaîn* ismiyle de kayıtlarda bulunmaktadır. Süleymaniye Ktp., M. Arif-M. Murad, nr. 213; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2710; İ.B.B. Atatürk Ktp., Osman Ergin Türkçe Yazmaları, nr. 283; Osman Ergin Yazmaları, nr. 1928; İ.Ü. Ktp., Türkçe Yazmalar, nr. 822. Ayrıca eser üzerine Hadicetül Kübra Öksüz tarafından bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.
11. **Terkîbât-ı Erbaîn:** Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 2710; Süleymaniye Ktp., M. Arif-M. Murad, nr. 213; İ.B.B. Atatürk Ktp., Osman Ergin Türkçe Yazmaları, nr. 1928; Osman Ergin Türkçe Yazmaları, nr. 283; İ.Ü. Ktp., Türkçe Yazmalar, nr. 3469. Ayrıca eser üzerine Hadicetül Kübra Öksüz tarafından bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

---

²⁶² Mehmet Turan, *Köstendilli Süleyman Şeyhi'nin Medâr-ı Sâlikân ve Etvâr-ı Hâcegân İsimli Eserleri*, (Yüksek Lisans), İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Temel İslam Bilimleri Bilim Dalı, 2019.

12. Mektûbât-ı Erbaîn: Süleymaniye Ktp., M. Arif-M. Murad, nr. 213; İ.B.B. Atatürk Ktp., Osman Ergin Türkçe Yazmaları, nr. 283; nr. 331; İ.Ü. Ktp, Türkçe Yazmaları, nr. 3469; Süleymaniye Ktp. M. Murad-M. Ârif, nr. 213. Ayrıca eser üzerine Hadicetül Kübra Öksüz tarafından bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Te'vilât-ı Erbaîn, Terkîbât-ı Erbaîn ve Mektûbât-ı Erbaîn isimli eserler üzerine Hadicetül Kübra Öksüz tarafından bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.²⁶³

13. Mi'ratü'l Muvahhidîn: Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 2567; Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 1515; İstanbul Üniversitesi Ktp., Türkçe Yazmalar, nr. 3469.

14. Lemaât-ı Nakşibend: Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2549; İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, nr. 730; İstanbul Üniversitesi Ktp., Türkçe Yazmalar, nr. 200. Ayrıca eser üzerine Engin Bedir tarafından bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.²⁶⁴

15. Şerh-i Kelâm-ı Kibâr: İ.B.B. Atatürk Ktp., Osman Ergin Türkçe Yazmaları, nr. 283; İ.Ü. Ktp., Türkçe Yazmalar, nr. 3469.

16. Şerh-i Kelâmu'l Vâsîfî: İ.B.B. Atatürk Ktp., Osman Ergin Türkçe Yazmaları, nr. 283/5.; İ.Ü. Ktp., Türkçe Yazmalar, nr. 3469.

17. Şerh-i Kelimât-ı Bedreddîn-i Simâvî: İ.B.B. Atatürk Ktp., Osman Ergin Türkçe Yazmaları, nr. 283/8; İ.Ü. Ktp. Türkçe Yazmalar, nr. 3469.

18. Şerh-i Bazı Gazeliyât: İ.B.B. Atatürk Ktp., Osman Ergin Türkçe Yazmaları, nr. 283/4.

Osmanlı Müellifleri'nde ismi zikredilmekle birlikte müellif nüshalarına ulaşılamayan eserler şunlardır: **Târih-i Köstendil, Usûlü'l-Vusûl, Nebezâtü'l-İrfân,**

²⁶³ Öksüz, *Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin Mektûbât-ı Erbaîn, Terkîbât-ı Erbaîn ve Te'vilât-ı Erbaîn İsimli Eserleri (İnceleme ve Metin)*.

²⁶⁴ Engin Bedir, *Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin "Lemaât-ı Nakşibend" adlı eseri (inceleme ve metin)*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Mecmau'l-Esrâr, Es'iletü'l Esrâr, Risâle-i Vesâyâ, Risale-i Şerh-i Celâliyye, Şerh-i Kelâm-ı Ca'feri's-Sâdık.

7. Terzi Baba (Halidiyye)

Asıl adı Mehmed Vehbi, babasının adı Fazlızâde Abdurrahman'dır. Mesleği terzilik olduğundan Terzi Ağa, Terzi Baba veya Hayyât Vehbi; boyunun uzunluğundan dolayı Uzun Terzi, Uzun Terzi Ağa diye de tanınmıştır.²⁶⁵ Doğum tarihi kesin olarak belli olmamakla birlikte elli dokuz yaşında vefat ettiği bilinen Terzi Baba'nın doğum tarihinin 1204 (1789) olması muhtemeldir.²⁶⁶ Aslen Erzincanlı olan Terzi Baba'nın *Osmanlı Müellifleri*'nde²⁶⁷ ve bazı kaynaklarda Erzurumlu olduğu söylenmiştir.²⁶⁸ Ancak kaynakların çoğuna göre ömrünü Erzincan'da geçiren Terzi Baba'nın memleketi de orası olmalıdır. Nitekim Erzincan'da bulunan türbesinin girişindeki kitabede Erzincan'ın Sarıgöl köyünden olduğu yazılıdır.²⁶⁹ Kaynaklarda Erzurumlu diye kaydedilmesi ise terzilikte çırağı olan Erzurumlu bir başka Terzi Baba ile karıştırılmasından ileri gelmektedir. Aşçı İbrahim Dede *Hatıralar*'ında ikinci Terzi Baba ile tanıştığını, Kâdiriyye tarikatına intisap eden bu kişinin Erzurum'da terzilik yaptığını söyler.²⁷⁰

Terzi Baba gençlik çağında Kâdirî tarikatına girmiş, uzun yıllar bu yol üzere manevi hayatını devam ettirmiştir. Kırk yaşlarına doğru Nakşibendiyye tarikatına girmiş ve Mevlânâ Halid-i Bağdadî'nin halifelerinden Abdullah Mekki'ye intisap ederek şeyhinden icazet almıştır.²⁷¹ Erzincan'da irşad vazifesini gerçekleştiren Terzi Baba, çok sayıda insanın hidayete ermesine vesile olmuştur. Özellikle Erzincan ve çevresinin tasavvuf kültürü ile tanışmasında önemli rol oynayan Terzi Baba 1264 (1848) senesinde

²⁶⁵ Nurettin Albayrak, "Terzi Baba", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 40, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011, ss. 521-522. Ayrıca bkz. Ahmet Çelik, Orhan Aktepe, "Miftahu'l-Kenz Bağlamında Terzi Baba'nın İtikadî Görüşleri Ve Yöntemi", *Erzincan, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDER)*, 2016, s. 141.

²⁶⁶ Nuran Çetin, "Terzi Baba'nın 'Kenzü'l-Miftâh' Adlı Eserinde Bazı Tasavvufî Kavramlara Yaklaşımı", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, Haziran, 2018, s. 211.

²⁶⁷ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 50; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 48.

²⁶⁸ Zeynep İrem Çeven, *Hatıralar Işığında Tasavvufî Terbiye (Aşçı Dede Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, 2017, s. 39.

²⁶⁹ Nurettin Albayrak tarafından yazılan bu metin hala Terzi Baba mezarlığının girişindedir.

²⁷⁰ Aşçı İbrahim Dede, *Aşçı Dedenin Hatıraları: Çok Yönlü Bir Sufinin Gözüyle Son Dönem Osmanlı Hayatı*, çev. Eyyüp Tanrıverdi, Mustafa Koç, C. 1, İstanbul: Kitabevi, 2006, s. 456.

²⁷¹ Abdulkuddüs Bingöl, "Terzi Baba'nın Tasavvuf Anlayışı", *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimler, Araştırma Dergisi*, S. 17, Erzurum, 1989.

Erzincan'da kolera salgınında vefat etmiş ve kendisi için inşa edilen türbeye defnedilmiştir. Bir yangın esnasında harap olan türbe 1980 yıllarında Erzincan Belediyesi tarafından tekrar inşa edilmiştir. Türbesi günümüze kadar ulaşmış olan Terzi Baba'nın kabri hala kendi adıyla anılan mezarlığın içerisinde yer almaktadır.²⁷²

Bursalı Mehmed Tahir *Osmanlı Müellifleri*'nde Terzi Baba'nın **Miftâhü'l-Kenz** adlı bir eserinin olduğunu kaydeder.²⁷³ Eser bu isimle küphane kayıtlarında şu bölümlerde yer alır: Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 3935; Atıf Efendi Ktp., Atıf Efendi Eki, nr. 389 ve nr. 405. Bununla birlikte **Kenzü'l Miftâh** adıyla da şu bölümlerde geçmektedir: Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 3842, nr. 3391 ve nr. 5330. Bursalı Mehmed Tahir **Sıfât-ı Sübûtiyye** adlı bir eserinin olduğundan da bahsetmekle birlikte eser kütüphanelerde yer almamaktadır.

8. Gümüşhâneli Ahmed Ziyâeddîn Efendi (Halidiyye)

Asıl adı Ahmed b. Mustafa b. Abdurrahman el-Gümüşhanevîdir. Ancak bu isimden ziyade Ziyâeddîn Gümüşhânevî olarak meşhur olmuştur.²⁷⁴ 1228 (1810) tarihinde Gümüşhane'nin Emirler Mahallesi'nde doğmuştur.²⁷⁵ Ticaret maksadıyla gittiği Trabzon'da zahiri ilimleri tahsil etmiş ardından İstanbul'a gitmiştir. Beyazıt Medresesi'nde dinî ilimleri tahsil ederken bir şeyhe intisap etmiş, şeyhinin vefatının ardından eğitimini Mahmud Paşa Medresesi'nde sürdürmüştür.²⁷⁶ Nakşibendiyye tarikatının Hâlidiyye kolunun şeyhlerinden olan Şeyh Abdülfettâh el-Akrî (ö. 1281/1864)'ye intisap etmek istemiş ancak Akrî, kendisi için başka bir şeyhin görevli olduğunu söyleyerek onu kabul etmemiştir. Gümüşhânevî daha sonra, Trablusşam müftüsü diye meşhur olan Hâlidî şeyhi Ahmed el-Ervâdî (ö. 1275/1858)'ye intisap etmiş, Mahmud Paşa Medresesi'nde gerçekleştirdiği iki halvetten sonra Ervâdî'den hilâfet almıştır.²⁷⁷

²⁷² Çetin, "Terzi Baba'nın 'Kenzü'l-Miftâh' Adlı Eserinde Bazı Tasavvufi Kavramlara Yaklaşımı", s. 216.

²⁷³ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 50; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 48.

²⁷⁴ İrfan Gündüz, *Gümüşhanevî Ahmed Ziyâeddin Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı ve Hâlidiyye Târîkatı*, İstanbul: Seha Neşriyat, 1984, s. 11.

²⁷⁵ Abdulcebbar Kavak, "Osmanlı Devleti'nin İlmî ve Siyasî Hayatında İz Bırakan Hâlidî Şeyhleri Arasında Ahmed Ziyâeddin Gümüşhanevî'nin Yeri", *I. Uluslararası Ahmed Ziyâeddin Gümüşhanevî Sempozyumu*, Gümüşhane, 2013, s. 211.

²⁷⁶ Osman Bilgen, "Ahmed Ziyâeddin Gümüşhanevî'nin Râmûzu'l-Ehâdis İsimli Eserinin Kaynakları (101-200. Hadisler)" *I. Uluslararası Ahmed Ziyâeddin Gümüşhanevî Sempozyumu*, Gümüşhane, 2013, s. 507.

²⁷⁷ Dündar Ali Kılıç, *Gümüşhane Tarihi*, "Ahmed Ziyâeddin Gümüşhanevî'nin Kurduğu Kütüphaneler Ve Bu Kütüphanelere Bağışladığı Kitaplar", Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2016, s. 371.

1277 (1859)'de Cağaloğlu'ndaki Fatma Sultan Camii'ni tekke haline getiren Gümüşhânevî irşad faaliyetlerini burada sürdürmüştür. Çok sayıda kişiye hilâfet vererek Nakşibendiyye tarikatının Hâlidîyye kolunun yayılmasında önemli bir rol oynayan Gümüşhânevî, 1311 (1893) yılında vefat etmiş ve Süleymaniye Camii hazîresine defnedilmiştir. Onun tasavvuf tarihine en büyük katkılarından birisi de hiç şüphesiz ilme çok önem vermesi ve dört büyük kütüphane kurmasıdır.²⁷⁸

Bursalı Mehmed Tahir'in Gümüşhânevî'ye nispet ettiği eserler şunlardır:

1. **Râmûzu'l-Ehâdîs:** Eser Seyit Avcı tarafından tercüme edilmiştir.²⁷⁹
2. **Levâmiu'l Ukul:** *Osmanlı Müellifleri*'nde hataen *Levâmiu'l Füsûl*²⁸⁰ adıyla geçen eserin asıl adı *Levâmiu'l Ukul*'dur.²⁸¹ Ayrıca kütüphane kayıtlarında *Levâmiu'l Ukul fi Şerhi Ramuzi'l-Ehadis* ismiyle de bulunmaktadır. Süleymaniye Ktp., H. Hüsnü Paşa, nr. 216; Hacı Mahmud Ef., nr. 501; İzmirli İ. Hakkı, nr. 438; H. Selim Ağa Ktp., Hüdaî Efendi, nr. 191.
3. **Garâibü'l-Ehâdîs:** Süleymaniye Ktp., H. Hayri-Abd. Ef., nr. 98; nr. 223; İzmirli İ. Hakkı, nr. 410; nr. 4218; Tahir Ağa Tekkesi, nr. 51; Tırnovalı, nr. 482. Ayrıca kütüphane kayıtlarında *Şerhu Garaibi'l-Ehadis*²⁸², *Letaifü'l-Hikem fi Şerhi Garaibi'l-Ehadis*²⁸³ ve *Mülhakatu'l Garâibü'l-Ehâdîs*²⁸⁴ isimleriyle de eser ile ilgili yazılan diğer risaleler bulunmaktadır.²⁸⁵

²⁷⁸ İrfan Gündüz, "Gümüşhânevî, Ahmed Ziyâeddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 14, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1996, ss. 276-277. Ayrıca bk. Yusuf Sağır, "Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî'nin Kurduğu Kütüphaneler", *I. Uluslararası Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî Sempozyumu*, Gümüşhane, 2013, s. 911.

²⁷⁹ Gümüşhânevî, *Râmûzu'l-Ehâdîs: Hadisler Deryası*, çev. Seyit Avcı, 2.b., İstanbul: Serhat Kitapevi, 2018. Ayrıca bk. Hasan Yenibaş, "Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî ve Râmûzü'l-Ehâdîs Adlı Eseri" *I. Uluslararası Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî Sempozyumu*, Gümüşhane, 2013.

²⁸⁰ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 157; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 167.

²⁸¹ Macit Demirer, "Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî'nin Levâmiu'l-Ukül Adlı Eseri", *I. Uluslararası Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî Sempozyumu*, Gümüşhane, 2013.

²⁸² Bkz. H. Selim Ağa Ktp., Hüdaî Efendi, nr. 1311.

²⁸³ Bkz. H. Selim Ağa Ktp., Hüdaî Efendi, nr. 000153.

²⁸⁴ Bkz. Süleymaniye Ktp., İzmirli İ. Hakkı, nr. 00428.

²⁸⁵ Ayrıca bkz. Yakup Koçyiğit, "Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî ve Garâibü'l-Ehâdîs İsimli Eseri" *I. Uluslararası Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî Sempozyumu*, Gümüşhane, 2013.

4. **Menâsik-i Hac:** *Osmanlı Müellifleri*'nde zikredilen bu eser²⁸⁶ kütüphane kayıtlarında bulunmamakla birlikte, Gümüşhânevî'nin *Nasikü'l-Hac* adlı eseriyle aynı olabilir. Süleymaniye Ktp., İzmirli İ. Hakkı, nr. 804.
5. **Mecâmiu'l-Usûl:** Kütüphane kayıtlarında bu isimde bir esere rastlanmamakla birlikte, Gümüşhânevî'nin *Camîu'l-Usûl fî'l-Evliyâ ve Envaihim ve Emvalihim*²⁸⁷ adlı eseri ile aralarındaki isim benzerliği ikisinin aynı olabileceği düşüncesini doğurmuştur.²⁸⁸
6. **Mecmuatü'l-Ahzâb ve'l-Evrâd:** Süleymaniye Ktp., Hasib Efendi, nr. 315; nr. 316; İzmirli İ. Hakkı, nr. 1510; Reşid Efendi, nr. 1204. Ayrıca eser kütüphane kayıtlarında *Mecmuatü'l-Ed'îye ve'l-Ahzab ve'l-Evrad*²⁸⁹ ve *Mecmuatü'l-ahzâb*²⁹⁰ adıyla da geçmektedir.
7. **Rûhu'l-Ârifîn:** Süleymaniye Ktp., İbrahim Efendi, nr. 000476. Eserin tam adı *Rûhu'l-Ârifîn ve İrşâdu't-Tâlibîn*'dir. Esere bu isimle de kütüphane kayıtlarında raslanmaktadır.²⁹¹
8. **Hadîs-i Erbaîn:** Atif Efendi Ktp., Atif Efendi Eki, nr. 169. Eser kütüphane kayıtlarında *Erbaune Hadisen* adıyla da geçmektedir.²⁹² (Süleymaniye Ktp., Dügümlü Baba, nr. 268.) Ayrıca kaynaklarda zikredilen *Kitâbu'l-Ârifîn fî esrâri esmâ'i'l-erba'in* adlı eser, *Hadis-i Erbaîn* risalesi ile aynı olmalıdır.
9. **Câmiü'l-Mütûn fî Hakkı Envâi's-Sıfatı'l-Îlâhiyye:** Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 1255. Ayrıca eser kütüphane kayıtlarında *Câmiü'l-Mütûn fî Hakkı Envâi's-Sıfatı'l-Îlâhiyye ve'l-Akaid* şeklinde de geçmektedir.²⁹³ Eserin tam

---

²⁸⁶ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 157; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 167.

²⁸⁷ Ahmed Ziyâüddin Gümüşhânevî, *Veliler ve Tarikatlarda Usûl (Câmiu'l-Usûl)*, trc. Rahmi Serin, İstanbul: Pamuk Yayınları, 1977.

²⁸⁸ Camîu'l-Usul adlı eser için bk. Süleymaniye Ktp. Abdulgani Ağa, nr. 69; Celal Ökten, nr. 227.

²⁸⁹ Bk. Süleymaniye Ktp., Dügümlü Baba, nr. 492.

²⁹⁰ Bk. Süleymaniye Ktp., Zühdü Bey, nr. 447.

²⁹¹ Bk. Süleymaniye Ktp., Kasidecizade, nr. 344.

²⁹² Ayrıca bkz. Niyazi Karabulut, "Ahmed Ziyaüddin Gümüşhânevî'nin Kırk Hadis'i ve Kaynakları", *I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhânevî Sempozyumu*, Gümüşhane, 2013, s. 565.

²⁹³ Bkz. Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 1267; İzmirli İ. Hakkı, nr. 968. Ayrıca eser kütüphane kayıtlarında *Camîu'l-Mutun fî'l-Akaid* isimle de bulunmaktadır. (Süleymaniye Ktp., İzmirli İ. Hakkı, nr. 4229.)

adı *Câmiü'l-Mütûn fi Hakkı Envâi's-Sıfatı'l-Îlâhiyye ve Elfâzi'l-Küfri ve Tashihi'l-A'mâli'l-'Acibiyye'* dir.²⁹⁴

10. Necâtü'l-Gâfilîn: BYZ Devlet Ktp., Beyazıd, nr. 1537; Süleymaniye Ktp., Dügümlü Baba, nr. 380; nr. 155; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 2118; İzmirli İ. Hakkı, nr. 777; nr. 776; Kasidecizade, nr. 90; nr. 303.

11. Devâü'l-Müslimîn: Süleymaniye Ktp., Dügümlü Baba, nr. 268; Atıf Efendi Ktp., Atıf Efendi Eki, nr. 169.

*Osmanlı Müellifleri'*nde **Fezâil-i Cihâd, Risâle fi'l-Mühâcere, Müstağni'ş-Şürûh, Esrâr-ı Tarîk** adlı eserlerinin olduğu ifade edilmekle birlikte, kayıtlarda adı geçen eserlere rastlanmamıştır.

C. KÜBREVİYYE

1. Hüsâmeddîn Ali el-Bitlîsî (Nurbahşiyye)

Hüsâmeddîn Bitlîsî meşhur tarihçi İdrîs-i Bitlisî'nin (ö. 926/1520) babasıdır.²⁹⁵ Kaynaklarda nerede doğduğu açıkça zikredilmemekle birlikte, nisbesinden hareketle doğum yerinin Bitlis olduğu kabul edilir.²⁹⁶ Bitlîsî, Akkoyunlular (1340-1514) döneminde, devletin başkenti Amid²⁹⁷ şehrinde yaşamış ve o vakitte devletin hükümdarı olan Uzun Hasan'ın (ö. 882/1478) sarayında nişancılık²⁹⁸ ve divan kâtipliği vazifelerinde bulunmuştur. 1469 yılında Akkoyunlular'ın başkenti Amid'den Tebriz'e taşınınca, Hüsâmeddin Bitlîsî de ailesi ile birlikte Tebriz'e gitmiştir.²⁹⁹

²⁹⁴ Gümüşhânevi, *Ehl-i Sünnet İ'tikadı*, 3.b., İstanbul: Bedir Yayınevi, 1983, s. 14. Ayrıca bk. Emrullah Dumlu, "Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin Camiu'l-Mütûn Adlı Eserinde "Meşakkat" Kavramı ve Hükümlere Etkisi", *I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu*, Gümüşhane, 2013.

²⁹⁵ Abdulkadir Özcan, "İdrîs-i Bitlisî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 21, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2000, ss. 485-488.

²⁹⁶ Mehmet Selim Ayday, "Hüsâmeddin Ali el-Bitlisî'nin Hakikat-i Muhammediye ve Hakikat-i Murtazaviyye ile İlişkilendirdiği Ayetler", *Artuklu Akademi*, 2017, s. 79.

²⁹⁷ Amid şehrinin günümüzdeki adı Diyarbakır'dır. Bkz. Nejat Göyünç, "Diyarbakır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 9, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1994, ss. 469-472.

²⁹⁸ Nişancı: Padişahın imzası demek olan "tuğra"yı çekmekle görevli olan kimsedir.

²⁹⁹ Mehmet Selim Ayday, "Hüsâmeddîn Ali el-Bitlisî'nin Câmi'u't-Tenzil ve't-Te'vil İsimli İşârî Tefsirindeki Hurûfilîğin İzleri", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 34, 2017, s. 3.

Kübreviyye'nin Nurbahşiyye kolunun pîri Seyyid Muhammed Nurbahş'ın (ö. 869/1464) halifelerinden Şehâbeddin el-Cûrânî'ye intisap eden Bitlîsî, onun ölümünden sonra Seyyid Muhammed Nurbahş'tan hilâfet almıştır. *Osmanlı Müellifleri*'nde ise Cûrânî'ye intisab ettiğinden bahsedilmemektedir.³⁰⁰ Bitlîsî Nurbahşiyye tarikatının önemli merkezlerinden Tebriz'de bir zâviye inşa etmiş ve tarikatın Kürdistan ve Luristan'da³⁰¹ yayılmasında etkili olmuştur. Bursalı Mehmed Tahir ve bazı kaynaklar Bitlîsî'nin vefat tarihini 900 (1494-95) olarak kaydederler.³⁰² Fakat onun, II. Bayezid dönemine ait bir saray defterindeki tâziye kaydından 909'da (1504) vefat ettiği anlaşılmaktadır.³⁰³ Ayrıca Tahir, Bitlîsî'nin vefat yeri olarak hataen Bitlis'e işaret eder,³⁰⁴ ancak onun Tebriz'de vefat ettiği kaynaklarda açıkça görülmektedir.

Bursalı Mehmed Tahir'in Hüsâmeddîn Bitlîsî'ye ait olarak kaydettiği eserler şunlardır:³⁰⁵

- 1. İşâretü Münzîli'l Kitâb:** Kütüphane kayıtlarında *Câmiu't-Tenzîli ve't-Te'vîl* ismi ile bulunmaktadır. (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 109.) Ayrıca eser üzerine Esmâ Çetin tarafından doktora tezi,³⁰⁶ Ghafour Mustafa Ahmed³⁰⁷ ve Muhiyaldin Mustafa Ahmad³⁰⁸ tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

³⁰⁰ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 58; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 59.

³⁰¹ İran'ın güney batısındaki bir bölgenin adıdır. Burada yaşayan kimselere "Lurlar" denilir. Bkz. Osmangazi Özgüdenli, "Lurlar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. EK-2, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016, ss. 161-162.

³⁰² Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, C. 2, s. 1514; Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifin*, C. 1, s. 738; Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 58; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 59; Ayrıca bk. Ayday, "Hüsâmeddîn Ali el-Bitlisi'nin Câmi'u't-Tenzîl ve't-Te'vîl İsimli İşârî Tefsirindeki Hurûfliğin İzleri", s. 79.

³⁰³ Muallim Cevdet Yazmaları, İBB Taksim Atatürk Kitaplığı, nr. 71, vr. 33a; Ayrıca bk. Esmâ Çetin, "Hüsâmeddîn-i Bitlîsî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. EK-1, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016, ss. 568-569.

³⁰⁴ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 58; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 60.

³⁰⁵ a.yer

³⁰⁶ Esmâ Çetin, *Hüsameddin Ali el-Bitlisi'nin Câmiu't-Tenzîl ve't-Te'vîl İsimli Eserinden Âl-i İmrân Süresinin Tahkik ve Tahlili*, (Doktora Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

³⁰⁷ Ghafour Mustafa Ahmed, *Hüsameddin Bitlisi'nin Camiu't-tenzil ve't-te'vîl Adlı Tefsirinin Bakara Suresi 200. Ayetinden Sure Sonuna Kadar Tahkiki*, (Yüksek Lisans), Bingöl: Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, 2017.

³⁰⁸ Muhiyaldin Mustafa Ahmad, *Hüsameddin Ali Bitlisi'nin Câmiu'ttenzil ve't- Te'vîl Adlı Tefsirinin A'raf Suresinin Tahkiki*, (Yüksek Lisans), Bingöl: Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, 2017.

2. **Şerh-i Istilâhâtü's-Sûfiyye:** Manisa İl Halk Ktp., nr. 1134. Eser 906 (1501) yılında Ahmed b. Muhammed b. İlyas es-Siddîkî tarafından istinsah edilmiştir.³⁰⁹
3. **Şerh-i Gülşen-i Râz:** Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., nr. 7, Ak 164/4. Ayrıca eser, *Şerh-i Gülşenizâr* adıyla da kayıtlarda görülmektedir. Bitlîsî'nin bu isimde bir eseri bulunmamaktadır. *Şerh-i Gülşen-i Râz* adlı eseri hataen bu isimde kaydedilmiştir. (Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 606.)

2. Yahyâ bin Bahşî (Kübreviyye)

Yahyâ bin Bahşî'nin ismi kütüphane kayıtlarında ve kaynaklarda; Yahya b. Bahşî b. İbrahim Rumî Gönenî, Yahya b. Yahşî, İbn Bahşî, Muhyiddin, Fahreddin Yahya el Gönenî, Tuzlalı, Kuzlalı, Tuzlavî Yahya Efendi şeklinde geçmektedir.³¹⁰ Balıkesir'in Gönen ilçesinde dünyaya gelmiştir. İlmî tahsilini burada tamamladıktan sonra Çanakkale'nin Ayvacık ilçesinin Kızılcaturuzla köyünde bulunan Murad Hüdâvendigâr medresesine müderris olarak tayin edilmiştir.³¹¹ Tasavvufî eğitimini, Kübreviyye tarikatının Anadolu'da yayılmasını sağlayan Emir Sultan (ö. 833/1429) hazretlerinin halifesi, Şeyh Lütfullah Karamânî'nin yanında tamamlamıştır.

Lütfullah Efendi'nin oğlu Abdurrahman Efendi (ö. 930/1524) Bursa'daki Emir Sultan dergâhında postnişîn olunca bazı kimseler Abdurrahman Efendi'nin yaşının genç olması sebebiyle bu görevi yerine getiremeyeceğini öne sürerek Yahyâ b. Bahşî'yi, Bursa Emir Sultan dergâhı postnişînliğine talip olmak üzere Bursa'ya getirtmişlerdir. Fakat Bahşî, bu görevde başarılı olamamıştır.³¹² Müderrislikten emekli olunca Çanakkale'nin Ezine ilçesine bağlı Yaylacık köyünde bir tekke kurarak halkı irşad etmekle meşgul olan Bahşî'nin vefat tarihi ile ilgili farklı bilgiler zikredilmekle birlikte, 940 (1536-37) yılında vefat etmiş olma ihtimali daha yüksektir.³¹³ Bursalı Mehmed Tahir sehven Bahşî'nin 840

³⁰⁹ Abdürrezzak Kâşânî, *Istilâhâtü's-Sûfiyye*, haz. Abdürrezzak Tek, İstanbul: Bursa Akademi, 2014, s. xii.

³¹⁰ Şükrü Baştürk, "Gönenli Yahya b. Bahşî'nin Mevlid'i ve Söz Varlığı Üzerine", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 7, 2018, s. 1502.

³¹¹ Hatice Liman, "Yahyâ Bin Bahşî ve Menâkıbu'l-Yahyâ bin Bahşî ve Menâkıbu'l-Cevâhir", *İSTEM Dergisi*, S. 13, 2009, s. 309.

³¹² Eyyup Karaca, *Yahyâ b. Bahşî ve Lemhu'l-Mesâ'ili'n-Nahviyye fi Şerhi'l-'Avâmili'l-Birgiviyye Adlı Eseri*, (Yüksek Lisans), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, 2016, s. 27.

³¹³ Liman, a.g.m., s. 309. Ayrıca bk. Ertuğrul Ertekin, "Yahya b. Bahşî'nin Maktel-i Hüseyin'i", *Şiilik Araştırmaları* (<http://siilikarastirmalari.blogspot.com/>), 26 Eylül 2014.

(1436-37)'ta vefat ettiğini söylemiştir.³¹⁴ Ancak onun bu tarihte vefat etmiş olması imkansız görünmektedir. Zira Bahşî, *Menâkıb* adlı eserinde bu risaleyi 932'de (1525-26) telif ettiğini ve eserini Manisa'da sancak beyi olan Kanuni Sultan Süleyman'a sunmayı düşündüğünü dile getirmiştir. Kanuni 918'de (1513) sancak beyi olduğuna göre Bahşî'nin vefat tarihinin 840 (1436-37) olamayacağı ortadadır. Aynı zamanda Bahşî'nin mürşidi olan Şeyh Lütfullah Efendi'nin vefat tarihi 894 (1488-89)'tür. Bahşî'nin Lütfullah Efendi'nin vefatından sonra postnişinlik iddiasında bulunması da onun 840 (1436-37) tarihinde vefat etmiş olduğu görüşünü geçersiz hale getirmektedir.³¹⁵

Osmanlı Müellifleri'nde vefat yeri "Yaylacık'ta Tuzla'da irtihal etti"³¹⁶ şeklinde geçmektedir. Fakat Yaylacık ve Tuzla (Kızılcaturza) birbirinden ayrı köylerdir. Yahyâ b. Bahşî'nin kabri ise Yaylacık köyündedir. Yaylacık ve çevresinde Yahya Dede olarak bilinen Bahşî'nin türbesi bugün hem bölge halkınca hem de bölge dışından gelenler tarafından yoğun olarak ziyaret edilmekte ve halk arasında onun hakkında birçok menkıbe anlatılmaktadır.³¹⁷

Bursalı Mehmed Tahir'in, Yahyâ bin Bahşî'ye ait olarak zikrettiği eserler şunlardır:

1. **Şerh-i Şir'atü'l-İslâm:** BYZ Ktp., Beyazıd, nr. 8639; Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1881; Fatih, nr. 2664; H. Hayri-Abd Ef., nr. 160; Hacı Beşir Ağa, nr. 122; Kılıç Ali Paşa, nr. 594; Süleymaniye, nr. 856; Şehid Ali Paşa, nr. 1488; Nurosmaniye Ktp., nr. 2440; nr. 2441; H. Selim Ağa Ktp., Hüdaî Efendi, nr. 776; Köprülü Ktp., Mehmed Asım Bey, nr. 158; Kastamonu Yek., nr. KHK1441; nr. KHK2531.

³¹⁴ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 199; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 214.

³¹⁵ Liman, *Yahyâ Bin Bahşî'nin Menâkıb-ı Emîr Sultân (Menâkıb-ı Cevâhir) Adlı Eseri İnceleme-Metin*, (Yüksek Lisans), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı, 2008, ss. 11-12.

³¹⁶ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 199; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 214.

³¹⁷ Aziz Kılınç, "Ezine Yöresinin Folklorik Yapısında Manevi Ziyaret Yerleri", *Hacı Bektaş Veli Dergisi*, S. 29, 2004, s. 96; Ayrıca bk. Süleyman Eroğlu, "Yahya bin Bahşî ve Maktel Hüseyin'i", *Çeşitli Yönleriyle Kerbela*, C. 2, Sivas, 2010, s. 45.

2. **Menâkıb-ı Emîr Sultân:** H. Selim Ağa Ktp., Kemankeş, nr. 410. Bu eser üzerine Hatice Liman tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.³¹⁸
3. **Mevlid-i Nebî:** Süleymaniye Ktp., Tercüman Gazetesi Ktp., Türkçe Yazmaları, Y-183/1. Bu eser Şükrü Baştürk tarafından yayımlanmıştır.³¹⁹
4. **Maktel-i İmâm Hüseyin:** Vahit Paşa Ktp., nr. 1311.
5. **Menâkıbu Cevahir li-Hakki Emir Sultan:** Süleymaniye Ktp., Ali N. Tarlan (tüyatok), nr. 138. Ayrıca kayıtlarda *Menakıbü'l-Cevahir* adıyla da geçmektedir. Topkapı Ktp., Revan Köşkü, nr. 1481.

Bahşî'nin, *Osmanlı Müellifleri*'nde zikredilen ancak kütüphane kayıtlarında rastlanmayan diğer eserleri şunlardır: **Envârü'l-Kulûb**, **Menâkıb-ı Şeyh Mehmed bin İsa-yı Akhisârî**, **Sıhâh-ı Acemî**, **Divân-ı İlâhiyyât**.

---

³¹⁸ Hatice Liman, *Yahyâ Bin Bahşî'nin Menâkıb-ı Emîr Sultân (Menâkıb-ı Cevâhir) Adlı Eseri İnceleme-Metin*, (Yüksek Lisans), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı, 2008.

³¹⁹ Yahyâ bin Bahşî, *Gönenli Yahya bin Bahşî: Mevlid*, haz. Şükrü Baştürk, Bursa: Bursa Akademi, 2018.

İKİNCİ BÖLÜM

ORTA DOĞU VE KUZEY AFRİKA MERKEZLİ TARİKATLAR VE MEŞAYİH

A. KÂDİRİYYE

1. Medenî Mehmed Efendi

Kadiriyye tarikatına mensup olan Medenî Mehmed Efendi'nin tam adı, Muhammed b. Mahmud b. Salih b. Hasan'dır.³²⁰ Trabzon'da doğduğu için et-Trabzonî ve bir süre Medîne'de ikâmet ettiği için el-Medenî nisbeleriyle meşhur olmuştur.³²¹ Mehmed Efendi, *Nazmu'd-Dureri's-Seniyye fî Sîreti Hayri'l-Beriyye* adlı eserinde kendisinin Trabzon'da doğduğunu söylemektedir.³²² Babasının adı Mahmud, dedesinin adı Sâlih'tir. İstanbul'da öğrenim gördükten sonra Şam, Kudüs, Mekke ve Medine gibi merkezlerde tahsiline devam etmiş, yaptığı ilmî seyahatlerin sonunda İstanbul'a dönmüş ve Süleymaniye medresesinde müderris ve Hafız-ı Kütüb olarak vazifelendirilmiştir.³²³ Süleymaniye Kütüphanesi'nde onun tarafından istinsah veya mukabele edildiği bilinen pek çok kitap bulunmaktadır. Vefatından kısa bir süre önce 226 kitabını, 5 Cemâziyelâhir 1199 (15 Nisan 1785)'da, Süleymaniye Camii'ndeki kütüphaneye vakfettiği kaydedilmektedir.³²⁴ Bursalı Mehmed Tahir, Medenî Mehmed Efendi'nin 1123 (1711) yılında Medine'de vefat ettiğini nakletse de³²⁵ Mehmed Süreyyâ 15 Ramazan 1200'de

³²⁰ Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemu'l-Müellifin*, C. 2, Beyrut, 1414/ 1993, s. 348; Süreyya, *Sicilli-i Osmânî*, C. 4, s. 262.

³²¹ Ali Benli, "Muhammed el-Medenî et-Trabzonî ve Risâle fî Beyâni'l-Ezdâd'ı" *Eskiye Dergisi*, Güz, 2015, s. 148.

³²² Muhammed el-Medenî, *Nazmu'd-Dureri's-seniyye*, Süleymaniye Ktp., Süleymaniye Bölümü, nr. 1071, vr.: 71a. Ayrıca bk. Sümeyye Çayır, *Mehmed El-Medenî Et-Trabzonî'nin El-Câmiu'l-A'zam fî Esmâi Nebiyyine'l-Mu'azzam Adlı Eserinin İnceleme ve Tahkiki*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Fatih Sultan Mehmed Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Temel İslam Bilimleri Programı, İstanbul, 2019, s. 17.

³²³ Benli, "Trabzonî Mehmed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 41, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012, ss. 304-305.

³²⁴ Uğur Bekir Dilek, "Mehmed b. Mahmûd et-Trabzonî'nin (ö.1200/1786) Fıkha Dâir Bir Eseri: Hâşiyetü Mehmed et-Trabzonî Alâ Muhtasari Gunyeti'l-Mütemelli fî Şerhi Münyeti'l-Musallî", *1. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumu*, İstanbul, 2016, s. 429.

³²⁵ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 167; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 177.

(12 Temmuz 1786) İstanbul'da vefat ettiğini ve Karacaahmet Mezarlığı'na defnedildiğini belirtir.³²⁶ Süreyyâ'nın zikrettiği tarih ve yer daha mâkul görünmektedir. Zira müellifin kendi el yazısı ile yazdığı son eser 1195 (1781) yılına aittir.³²⁷ Ayrıca ölmeden kısa bir süre evvel İstanbul'da olması sebebiyle vefat yeri İstanbul olmalıdır.

Bursalı Mehmed Tahir, Medenî Mehmed Efendi'nin Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı bulunan 16 eserinin olduğunu söyler.³²⁸ Ancak bunların bir kısmına kütüphane kayıtlarında rastlanmamıştır. Kayıtlarda bulunan eserler şunlardır:

- 1. Tuhfetü'l-İhvân fi'l-Harâm ve'l-Helâl Mine'l-Hayevân:** Tahir, hataen eserin ismini, *Tuhfetü'l-İhvân fi'l-Harâm ve'l-Harâm Mine'l-Hayevân* olarak zikretmiştir. (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 402.)
- 2. ed-Dürerü's-Semîne fi Fezâ'ili'l-Âyât ve's-Süver:** Bu eser ayrıca *Risâle fi Ffezâ'ili's-Süver ve'l-Âyât* ismiyle de kayıtlarda geçmektedir. (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1041, vr. 202a-244a; Fâtih, nr. 754.) Eser üzerine Emin Aydın yüksek lisans tezi hazırlamıştır.³²⁹
- 3. Tecvîd:** Eser kütüphane kayıtlarında *Risâle fi't-Tecvîd Ma'a Zelleti'l-Kârî ve Câlîbü'l-Ferec ve Sâlibü'l-Harec* ismiyle de geçmektedir. Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1041, vr. 109a-161a.
- 4. el-İthâfâtü's-Seniyye fi'l-Ehâdîsi'l-Kudsiyye:** İstanbul 1293; Haydarâbâd 1323/1905, 1358/1939. Eser üzerine Zekeriya Ertürk yüksek lisans tezi hazırlamıştır.³³⁰
- 5. Şerhu Esmâ'i Ehli Bedr:** Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1032, vr. 64a-171a; Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 810.
- 6. Risâle fi Beyâni'l-Ezdâd:** Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1041, vr. 92b-97b.

³²⁶ Süreyya, a.g.e., C. 4, s. 262.

³²⁷ Çayır, a.g.e., ss. 18-19.

³²⁸ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 167; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 177-178.

³²⁹ Emin Aydın, *Muhammed b. Mahmud et-Trabzonî el-Medenî'nin (v. 1200/1786) "ed-Dürerü's-Semîne" Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili*, (Yüksek Lisans), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

³³⁰ Zekeriya Ertürk, *Mehmet Medenî Et-Trabzonî Efendi'nin "El-İthâfâtü'sseniyye Fi'l-Ehâdîsi'l-Kudsiyye" Adlı Eserinin Birinci Bölümü'nün Tahkik, Tahric ve Tercümesi*, (Yüksek Lisans), Bayburt: Bayburt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, 2016.

7. **Risâle fî Beyânî Müsellestî'l-Lugaviyye:** Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1041, vr. 98a-107b. Risale üzerine Nihal Değer yüksek lisans tezi hazırlamıştır.³³¹
  8. **Şerh-i Kasîde-i Bânet Suâd:** Eser, *Ucâletü'z-zâd fî Şerhi Zuhri'l-Me'âd fî Mu'ârazati Bânet Suâd* ismiyle de bilinmektedir. Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1050, vr. 79a-256b.
  9. **Şerh-i Hizbü'l-A'zam:** Kütüphane kayıtlarında *ed-Dürrü'l-Münazzam fî Şerhi'l-Hizbi'l-Â'zam* ismiyle kayıtlıdır. (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1559.)
  10. **Adem-i İkfâr-ı Müslimîn:** Eser, *Risâle fî 'Ademi Tekfîri'l-Müslimîn* adıyla da bilinmektedir. (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1041, vr. 162a-164a.)
- Tahir'in zikrettiği ancak kütüphane kayıtlarında rastlanmayan eserler ise şunlardır: **Hâşiye alâ Nuhbeti'l-Fiker**, **Levâmihu's-Sabûhî fî Şerhi Fash'n-Nûhî**, **Risâle fî Beyânî mâ Vaka mine'l-Evhâm mâ fi's-Sihâh**, **Risâle fî mâ Yeteaddâ ve mâ lâ-Yeteaddâ**, **Risâle fî Beyânî Savmı Aşûrâ**, **Keşfü Mu'dilâti's-Süâlîn**.

2. Abdulkâdir Necîb Efendi (Eşrefiyye)

Kadiriyye tarikatının Eşrefiyye kolunun temsilcisi olan Abdulkâdir Necîb Efendi, Eşrefzâde İzzeddin Efendi'nin (ö. 1153/1740) oğlu ve halifesidir.³³² 1115 (1703) tarihinde Bursa'da Eşrefzâde Tekkesi'nde dünyaya gelen Abdulkâdir Efendi, zahirî ilimleri tahsilinin ardından babası İzzeddin Efendi'ye intisâb ederek tasavvufî terbiyesini tamamlamıştır.³³³ Babasının vefatından sonra yerine şeyh tayin edilen olmuş ve ölümüne kadar kırk dokuz yıl bu görevini sürdürmüştür.³³⁴ 1202 (1787) yılında vefat etmiş, Eşrefiyye'nin İznik'ten sonra Bursa'daki merkezi olarak kabul edilen Eşrefzâde Tekkesi'ne, diğer ismiyle İncirli Dergâhı'na defnedilmiştir.³³⁵ Bursalı Mehmed Tahir,

³³¹ Nihal Değer, *Muhammed Medeni'nin Musellesat Risalesinin Tahkiki*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

³³² Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*; Ayrıca bk. Fatma Çalık, “Şeyh Eşrefzade İzzettin: Hayatı, Eserleri ve Görüşleri”, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 11, 2016, s. 151.

³³³ Abdurrezzak Tek, “Bursa'da Kadiri Tekkeler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 19, S. 1, 2010, s. 148.

³³⁴ Nuri Özcan, “İzzeddin Efendi, Eşrefzâde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 23, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2001, ss. 554-555.

³³⁵ Mustafa Kara, “Abdülkadir Necib Efendi ve Mevlid'i”, *Uluslararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu 4*, 2005, s. 269; Ayrıca bk. Kara, “Bursa Tekkelerinde Şeyhlik Yapan Mutasavvıflar-I”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 3, C. 3, 1991, s. 115.

Abdulkâdir Efendi'nin vefatı tarihini sehven 1022 (1613-14) olarak zikreder.³³⁶ Ancak bu tarihin yanlışlığı aşikârdır. Zira söz konusu tarih babası İzzeddin Efendi'nin doğumundan (d. 1083/1672) bile öncedir. O halde doğru olan tarih kaynakların ittifak ettiği 1202 (1787) yılıdır.³³⁷

Osmanlı Müellifleri'nde Abdulkâdir Necîb Efendi'ye ait olduğu kaydedilen eserler şunlardır:³³⁸

1. **Zübdetü'l-Beyân:** Eser, *Zübdetü'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kuran* ismi ile kütüphane kayıtlarında bulunmaktadır. (Bursa İnebey Yazma Eserler Ktp, Genel, nr. 994; nr. 995; nr. 996.)
2. **Manzûme-i Mevlid-i Nebî:** Mevlid Mustafa Kara tarafından günümüz harflerine aktarılmıştır.³³⁹

Ayrıca Bursalı Mehmed Tahir, **Divân**'ının olduğunu söyler, ancak kütüphane kayıtlarında bulunamamıştır.

3. Kuddusî Ahmed Efendi

19. yüzyılda Anadolu'da yetişen şair mutasavvıfların en önemlilerinden olan Kuddûsî Efendi, Niğde'nin Bor ilçesinde doğdu. Mar'aşîzâde ve Kuddûsî Baba lakapları ile de tanınan Ahmed Efendi, Allah'ın "el-Kuddûs" ismine mazhar olduğu veya bu ismin mazharı olmayı umduğu için şiirlerinde Kuddûsî mahlasını kullandığını söylemiştir.³⁴⁰ Maraş'tan Niğde'ye göç eden Nakşibendî şeyhi Hacı İbrâhim Efendi'nin oğludur. Dinî bilgileri babasından almış ve ona intisab etmiştir.³⁴¹ İlim tahsili ve seyrü sülûkunun ardından Kuddûsî'ye, babası ve Turhallı Mustafa Efendi tarafından Nakşibendî icâzetnâmesi verilmiştir. Kuddûsî, Hz. Peygamber'e muhabbeti sebebiyle Hicaz'a gitmiş, Mekke ve Medine civarında on yedi yıl mücavir olarak kalmıştır. Bor'a döndükten sonra

³³⁶ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 129; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 137.

³³⁷ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, C. 1, ss. 65-78; Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, C. 1, ss. 377-388; Ayrıca bk. Fatma Çalık, *Eşrefzâde İzzettin ve Tefsiri: "Enisü'l-Cenân*, (Doktora Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, 2009, ss. 27-34.

³³⁸ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 129; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 137.

³³⁹ Mustafa Kara, "Abdülkâdir Necib Efendi ve Mevlidi", *Uluslararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu IV*, Bursa 2005, ss. 269-297.

³⁴⁰ Süleyman Uludağ, M. Asım Köksal, "Kuddûsî Ahmed Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 26, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2002, ss. 315-316.

³⁴¹ Ali Tenik, "Maraşîzade Ahmed Kuddusi'nin 19. Yüzyıl Osmanlı Bilim ve Kültür Hayatına Etkisi", *Kahramanmaraş, Uluslararası Osmanlı Döneminde Maraş Sempozyumu*, 2012, s. 157.

bir müddet Nakşî usulünce icazet veren Kuddûsî, ehlullahtan aldığı manevi bir işaretle Kâdirî tarikatına geçmiştir.³⁴² 1265 (1849) tarihinde vefat eden Kâdirî müşsidi Mar’âşizâde Ahmed Kuddûsî’nin kabri Niğde’nin Bor ilçesindedir.³⁴³

Ayrıca *Osmanlı Müellifleri*’nde Kuddûsî Efendi anlatılırken, onun hemşehrisi olan Şeyh Ömer Adûlî Efendi’nin (ö. 1080/1669) de adı zikredilir. Bursalı Mehmed Tahir, Adûlî Efendi’nin, 1044 (1634-35) yılında Hüseyin Vâiz’in³⁴⁴ (ö. 910/1504-05) *Mevâhib-i Ledünniyye* adlı tefsirini tercüme ettiğini söyler ancak eserin adını yanlış zikreder.³⁴⁵ Zira eserin adı *Mevâhib-i Aliyye*’dir.³⁴⁶

Bursalı Mehmed Tahir, Kuddûsî Efendi’ye şu eserleri nispet eder:³⁴⁷

- 1. Divân:** Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 2444; İstanbul Üniversitesi Ktp., nr. 1487. Kuddûsî Divanı, Fehmi Kuyumcu ve Ahmet Doğan tarafından neşredilmiştir.³⁴⁸ Ali Tenik de Kuddûsî hakkında doktora çalışması yapmıştır.³⁴⁹
- 2. Vasiyyetnâme:** Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 2444, vr. 35a-35b.
- 3. Pendnâme:** Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 2444, vr. 25b-34b.
- 4. Muhtasar Tıbb-ı Nebevî:** Bursalı Mehmed Tahir’in kaydettiği bu esere kütüphane kayıtlarında rastlanmamıştır.

³⁴² Lütfi Alıcı, Gülcan Alıcı, “Mar’âşizâde Ahmed Kuddûsî’ye Göre Tarikatın Altı Erkânı”, *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. 6., Aralık, 2018, s. 13.

³⁴³ Mustafa Ünver, “Borlu Kadiri Şeyhi Ahmed Kuddûsî (1769-1849) ve Şiirlerinde Kur’an-ı Kerim’e Yaptığı Atıflar”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 16, Samsun, 2003, s. 144.

³⁴⁴ Adnan Karaismailoğlu, “Hüseyin Vâiz-i Kâşifi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 19, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1999, ss. 16-18.

³⁴⁵ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 129; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 137.

³⁴⁶ BYZ Devlet Ktp., Beyazıd, nr. 356, 282; Veliyyüddin Efendi, nr. 1710; Süleymaniye Ktp., Amcazade Hüseyin, nr. 40; Ayasofya, nr. 197. Ayrıca bk. Saidbek Boltabayev, “Çağatayca Tefsir-i Hüseyinî (Mevâhib-i Aliyye) Tercümesi ve Farsça Dil Özellikleri Üzerine”, *JOTS*, S. 3, 2019, ss. 287-309; Abdulhamit Birişik, “Osmanlı Döneminde Türkçe Tefsirler”, *İstanbul, Başlangıçtan Günümüze Türklerin Kur’an Tefsirine Hizmetleri -Tebliğler Ve Müzakereler*, 2012, ss. 213-214.

³⁴⁷ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 129; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 137.

³⁴⁸ Fehmi Kuyumcu, *Kuddûsî Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.

³⁴⁹ Ali Tenik, *Ahmed Kuddûsî ve Tasavvuf Düşüncesi*, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri (Tasavvuf) Anabilim Dalı, 2007.

B. SÜHREVERDİYYE / ZEYİNİYYE

1. Abdülmecid İbni Şeyh Nasuh (Zeyniyye)

Abdülmecid Efendi, Zeyniyye tarikatına mensup olan Tosyalı Şeyh Nasûh Efendi'nin oğlu ve mürîdidir.³⁵⁰ Kaynaklarda en geniş nisbe ve künyesi “Abdülmecîd b. eş-Şeyh Nasûh b. İsrail et-Tosyevî el-Amâsî (el-Amasyavî) er-Rumî el-Hanefî es-Sûfî” olarak geçmektedir. Dedesinin ismi hakkında İsrâil ve İsrâfil şeklinde iki bilgi bulunmaktadır.³⁵¹ Dedesinin ismine nisbetinin farklı olması sebebiyle Bursalı Mehmed Tahir, Abdülmecid Efendi'yi eserinde iki ayrı yerde iki farklı şahıs gibi zikretmiştir. Ancak *Osmanlı Müellifleri*'ndeki lakabının İsrâfilzâde olduğu yönündeki bilgi doğru değildir.³⁵²

Öte yandan Abdülmecid Efendi'nin vefat yeri ve zamanı hakkında farklı bilgiler bulunmaktadır. Kaynaklar onun Amasya'da yahut bugün Kastamonu'nun bir beldesi olarak bilinen Tosya'da³⁵³ vefat ettiğini kaydetmektedir.³⁵⁴ Bursalı Mehmed Tahir de *Osmanlı Müellifleri*'nin meşayih faslında onun Tosya'da vefat ettiğini söylerken, ulema kısmında ise Amasya'da vefat ettiğini zikretmektedir. Abdülmecid Efendi'nin türbesi Tosya'da bulunduğuna göre sahih olan bilgi, onun ölüm yerinin Tosya olduğudur. Vefat tarihi hakkında ise kaynaklarda 887 (1482)³⁵⁵, 960 (1552)³⁵⁶, 973 (1565)³⁵⁷, 996 (1588)³⁵⁸ gibi farklı tarihler yer almaktadır. Bursalı Mehmed Tahir, meşayih bölümünde Abdülmecid Efendi'nin 973 (1565)'de, ulema faslında ise 887 (1482) senesinde vefat

³⁵⁰ Ekrem Sakar, *Abdülmecid b. Nasuh Tosyevî ve Matlab-ı A'lâ Adlı Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı, 2016, s. 17.

³⁵¹ Ufuk Hayta, “Hayatı ve Eserleriyle Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh Tosyevî ve Cevâhîru'l-Kur'ân ve Zevâhîru'l-Furkân Adlı Tefsir Risâlesinin İlmî Değeri”, *Bursa, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 16, S. 2, 2007, ss. 346-347.

³⁵² Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 113-354; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, ss. 122-374.

³⁵³ Bağdatlı, *Hediyyetü'l-Arifin*, C. 1, s. 620; Muammer Erbaş, “Bir Osmanlı Müfessiri: Abdülmecid b. eş-Şeyh Nasuh b. İsrail (ö. 973/1565) ve Eserleri”, *İzmir, D. E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 24, 2006, s. 166.

³⁵⁴ Fatma Zehra Pattabanoğlu, “Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh Tosyevî'nin 'Fezâilü'l-İlm ve'l-Âlim' Adlı Risâlesi ve Transkripsiyonu”, *EKEV Akademi Dergisi*, S. 66, 2016, s. 271.

³⁵⁵ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 113-354; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, ss. 122-374.

³⁵⁶ Bağdatlı, *Hediyyetü'l-Arifin*, C. 1, s. 620.

³⁵⁷ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 113-354; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, ss. 122-374.

³⁵⁸ Bağdatlı, *İzâhü'l-Meknûn*, thk. Rifat Bilge, C. 1, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, 1972, s. 90; Kehhâle, a.g.e., C. 4, s. 171.

ettiğini söyler. Ancak onun verdiği iki bilgi de doğru gözükmemektedir. Zira 887 (1482) yılı çok erken bir tarih olduğu için genel olarak kabul edilmemekle birlikte *Riyâzu'n-Nâsîhîn* ve *Tefsîru Sûrati'l-Mülk*'ü 986'da (1578) *Kıssa-i Çoban ve Münâcât*'ı 988 (1580)'de, *Tercemetü'l-Levâiyih*'i 989'da (1581) te'lif etmiş olması gibi bazı hususlar göz önünde bulundurulduğunda 973 (1565) yılında vefat ettiği bilgisinin de hatalı olduğu ortaya çıkmaktadır. O halde Abdülmecid Efendi'nin vefatı ile ilgili verilen tarihlerden 996 (1588) yılında vefat etmiş olma ihtimali daha kuvvetli görünmektedir.³⁵⁹

Osmanlı Müellifleri'nde Abdülmecid Efendi'ye ait olduğu zikredilen eserler şunlardır:³⁶⁰

1. **Kıyâfetnâme:** Süleymaniye Ktp., Hafid Ef., nr. 479. Eser Hacı İbrahim Demirkazık tarafından hazırlanmış ve günümüz türkçesi ile basılmıştır.³⁶¹
2. **El-Felâh ve'l- Hüdâ:** Süleymaniye Ktp., Reşid Ef., nr. 1019, 1b-26a. Eser üzerine Ufuk Hayta tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.³⁶²
3. **Tezkire-i Ülü'l-Elbâb:** Süleymaniye Ktp., Reşid Ef., nr. 1019, 41b-59b.
4. **El-Havf ve'l-Hüzn:** Süleymaniye Ktp., Reşid Ef., nr. 1019, 31b-40a.
5. **El-Fevzü'l-Azîm:** Süleymaniye Ktp., Reşid Ef., nr. 1019 61b-73a.
6. **Riyâzu'n- Nâsîhîn:** Zile İlçe Halk Ktp., nr. 195.
7. **Ravzatü'l-Ezhâr ve Cennetü'l-Esmâr:** Süleymaniye Ktp., Esad Ef., nr. 1416.
8. **Şerh-i Tâlimü'l-Müteallim-İrşâdü't-Tâlibîn:** Murat Molla Ktp., nr. 1241.

Bursalı Mehmed Tahir'in Abdülmecid Efendi'ye atfettiği şu eserlere ise kütüphane kayıtlarında rastlanmamıştır: **Salavât-ı Zâkiyât, Telhîs-i Câmiu'l-Fetevâ li-Kırk Emre el-Hamîdî-Tuhfetü'l-Ahbâb, El-Istifâ fî Menâkibi'l-Mustafâ.**

³⁵⁹ Hayta, *Abdülmecid b. Nasûh Tosyevî'nin (ö. 1588) Hayatı, Eserleri ve el-Hüdâ ve'l-Felâh Adlı Tefsir Risâlesinin Tahkiki*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, 2008, ss. 17-18.

³⁶⁰ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 113-354; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, ss. 122-374.

³⁶¹ Hacı İbrahim Demirkazık, *Abdülmecid bin Şeyh Nasuh'un Manzum Kıyafetname'si (İnceleme-Metin-Dizin)*, İstanbul: Asmaaltı Yayınevi, 2015.

³⁶² Hayta, a.g.e, ss. 1-124.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANADOLU MERKEZLİ TARİKATLAR VE MEŞAYİH

A. MEVLEVİYYE

1. Semaî Mehmed Dede Efendi

Mehmed Efendi, Karahisar’da (Afyon) babasının şeyhlik yaptığı Karahisar Mevlevîhânesi’nde doğmuş ve Mevlevî kültürü içinde yetişmiştir. Babası ölümünden bir yıl önce onu kendi yerine şeyh tayin etmiş ve Mehmed Efendi vefat edene kadar Karahisar Mevlevîhânesi’nde³⁶³ şeyh olarak görevini sürdürmüştür.³⁶⁴ Onun Mevlevilik tarikatının yayılması konusunda Sultan Veled ve Ulû Ârif Çelebi’den sonra en etkili şahıslardan birisi olduğu kabul edilir.³⁶⁵ Kesin olarak vefat tarihi bilinmemektedir. Fakat Şâhidî’nin 957 (1550) yılında şeyhinin kabrini ziyaret ettikten sonra aynı yıl orada vefat etmesi ve onun kabrinin ayakucuna gömülmesi bilgisinden hareketle 957 (1550) tarihinden önce vefat ettiği, yine Şâhidî’nin 951 (1544) yılında kaleme aldığı *Gülşen-i Esrâr* adlı eserinde şeyhinin ölümünden bahsetmemesi sebebiyle Mehmed Efendi’nin bu tarihten sonra vefat etmiş olması gerekmektedir.³⁶⁶ Bursalı Mehmed Tahir ise Mehmed Efendi’nin ölüm tarihini 936 (1529-30) olarak kaydeder.³⁶⁷ Ancak bu bilgi Mehmed Efendi’nin müridi olan Şâhidî’nin verdiği bilgiyle uyuşmamaktadır. Afyonkarahisar’da medfun olan Semâvî Mehmed Efendi’nin türbesinin bulunduğu yer günümüzde müze haline getirilmiştir.³⁶⁸

³⁶³ Mustafa Karazeybek, Yusuf İlgar, “Karahisâr-ı Sâhib Sultân Divânî Mevlevîhânesi ve Vakıfları”, *Konya, Günümüzde Yurtiçi Mevlevîhânelerinin Durum ve Konuları Uluslararası Sempozyumu*, 2013, ss. 375-394.

³⁶⁴ Mümine Çakır, “Divâne Mehmed Çelebi’nin Müseddesi ve Müseddese Yapılan Tazminler Üzerine”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 6, 2015, s.193.

³⁶⁵ Mustafa Çıpan, “Mevlevî Şeyhlerinden Divâne Mehmed Çelebi”, C. 5, *Konya, Milli Mevlânâ Kongresi*, 1993, s. 97.

³⁶⁶ Nihat Azamat, “Divane Mehmed Çelebi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 9, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1994, ss. 435-437.

³⁶⁷ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 79; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 84.

³⁶⁸ Ülkü Küçük Kurt, “Afyonkarahisar Sultan Divânî Mevlevîhânesi ve Müzesi’nde Bulunan Dival İşlemeli Örtüler”, *Afyon, ARIŞ Halı, Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi*, 2019, s. 24.

Rind ve kalender meşrep bir Mevlevî olan Mehmed Efendi, “Dîvâne” mahlasıyla, Mevlânâ’nın soyundan gelmesi hasebiyle Çelebi ünvanıyla anılır. Ayrıca Hak aşkıyla arkadaşlarıyla birlikte üç gün durup dinlenmeden semâ etmesi üzerine “Semâî” mahlasıyla da anılmıştır.³⁶⁹ Bursalı Mehmed Tahir de Mevlânâ’nın *Dîvân-ı Kebîr* adlı eserini İran’a gidip geri getirdiği için “Sultân-ı Dîvânî” ünvanıyla anıldığını söylemiştir. Şiirler yazmış, fakat bir divan tertip etmemiştir. Mecmualarda kalan şiirlerini araştırmacılar bir araya getirmişlerdir. Şiirlerinde mensup olduğu Mevlevîliğin yanısıra Kalenderîlik temalarını, Hurûfilik ve Bektaşîliğin duygu ve düşüncelerini işlemiş ve özellikle de gönül, aşk ve insan mefhumu üzerinde durmuştur.³⁷⁰

Osmanlı Müellifleri’nde Semaî Mehmed Efendi’ye herhangi bir eser nisbet edilmez.³⁷¹ Ancak kaynaklarda **Tarikatü’l Ma’ârifin** (Mevlânâ Müzesi İhtisas Ktp., nr. 2176, vr. 17b-20a; nr. 4003, vr. 44a, 46b.) adlı eserin ona ait olduğu kaydedilir.³⁷² Öte yandan Mevlevî mukabelesi son şekliyle düzenlendikten sonra mukabelenin ihtiva ettiği sembollerini açıklamak amacıyla yazılan ilk manzum risâlenin Dîvâne Mehmed Çelebi’ye ait olduğu kaydedilir.³⁷³ “Fâilâtün fâilâtün fâilât” vezninde elli iki beyitten meydana gelen bu risâle, Abdülbaki Gölpınarlı tarafından Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi’nde bulunan şiir mecmualarından derlenen yirmi dört adet şiiriyle birlikte yayımlanmıştır.³⁷⁴

2. Enîs Recep Dede

Asıl adı Receb olan Enis Recep Dede Edirne’de doğmuştur. Gülşeniyye tarikatına bağlı Derviş Halil’in oğludur. Çocukluğunda İbrâhim adında bir mücellidin³⁷⁵ yanında çıraklık yapmış daha sonra tahsil için İstanbul’a gitmiştir. Bir müddet burada kaldıktan sonra Edirne’ye geri dönmüş ve Mevlevî şeyhi şair Neşâtî Ahmed Dede’ye (ö. 1085/1674) intisap ederek ondan feyiz almıştır.³⁷⁶ Sonrasında tekrar İstanbul’a giderek

³⁶⁹ Mutluhan Taş, Hümeýra Yaman, “Dîvâne Mehmet Çelebi Şiirlerinde Vahdet-i Vücûd Anlayışı”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, S. 7, 2019, ss. 57-58.

³⁷⁰ Azamat, “Divane Mehmed Çelebi”, ss. 435-437.

³⁷¹ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 79; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 84.

³⁷² Mustafa Çıpan, “Dîvâne Mehmed Çelebi’nin ‘Tarikatü’l-Ma’ârifin’ Risalesi ve Şiirleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Konya, IX Millî Mevlâna Kongresi*, 1998, s. 211.

³⁷³ Azamat, “Divane Mehmed Çelebi”, ss. 435-437.

³⁷⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi, 1983, ss. 473-493.

³⁷⁵ Mücellid: Ciltçi, cilt yapan, kitap ciltleyen.

³⁷⁶ Halil Güntan, *Receb Enis Dede (Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni)*, (Yüksek Lisans), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990, ss. 1-2.

Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Kârî Ahmed Dede'ye (ö. 1078/1667) intisap etmiş ve onun Mesnevî derslerini takip ederek bu mevlevîhâneye mesnevîhan olmuştur. Şeyhi vefat edince Kasımpaşa Mevlevîhânesi mesnevîhanlığına geçmiş, Neşâtî Ahmed Dede'nin vefatı üzerine onun yerine Edirne Muradiye Mevlevîhânesi'ne şeyh olmuştur. Uzun bir ömür süren Enîs Receb Dede'nin, şeyhliği sırasında beş padişahla yirmi sadrazamın onun mânevî dairesine girdiği söylenir. Padişah ve vezirlerin saygı ve bağlılıklarını kazanmış ve çoğu üzerinde nüfuz sahibi olmuştur. Sadrazam Koca Râgıb Paşa ile Şeyhülislâm Çelebizâde Âsım Efendi de onun müridleri arasında yer almıştır.³⁷⁷

Enîs Receb Dede'nin vefat yılı hakkında farklı tarihler verilmektedir. Bursalı Mehmed Tahir, 1145 (1732-33) yılında vefat ettiğini söylerken,³⁷⁸ bu tarih Râmiz'in (ö. 1202/1788) *Âdâb-ı Zurefâ* adlı eserinde 1146 (1733-34) olarak kaydedilmiştir.³⁷⁹ Müelliflerin çoğunluğu ise onun 1147 (1734-35) senesinde göçtüğünü söylerler.³⁸⁰ Edirne'de vefat eden Recep Dede, şeyhi bulunduğu Mevlevîhâne'ye defnedilmiştir.³⁸¹

Osmanlı Müellifleri'nde Receb Dede'nin **Divân**'ının olduğu zikredilir.³⁸² Eserin kütüphane kayıtlarındaki yerlerine dair bilgiler şu şekildedir: Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 3571, Hâlet Efendi, nr. 693, İzmir, nr. 554; Millet Ktp., Ali Emîrî, Manzum, nr. 44; TSMK³⁸³, Hazine, nr. 972. Divanın başına şairin Müderriszâde Mehmed Ârif (ö. 1243-44/1828) tarafından hazırlanmış bir hal tercümesi eklenmiştir. Ayrıca Enîs Receb Dede ve *Divan*'ı üzerine Adem Ceyhan³⁸⁴ ve Halil Güntan³⁸⁵ tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Öte yandan Bursalı Mehmed Tahir, Enis Recep Dede'nin Hz.

³⁷⁷ Hasan Aksoy, "Enîs Recep Dede", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 11, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1995, ss. 241-242.

³⁷⁸ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 32; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 30.

³⁷⁹ Râmiz, *Âdâb-ı Zurefâ*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3873, vr. 1b-2a.

³⁸⁰ Aksoy, "Enîs Recep Dede", ss. 241-242.

³⁸¹ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 32; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 30.

³⁸² a.yer

³⁸³ TSMK: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi.

³⁸⁴ Adem Ceyhan, *Enis Receb Dede Hayatı Edebî Şahsiyeti ve Eserleri: Divanı*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.

³⁸⁵ Halil Güntan, *Receb Enis Dede (Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni)*, (Yüksek Lisans), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.

Mevlânâ'nın gazellerini şerh ettiğini söyler.³⁸⁶ Ancak kayıtlarda bahsedilen şerhlere rastlanmamıştır.

3. Abdülhakî Dede (Nâsır Seyyid Abdülhakî Dede)

İstanbul'un Yenikapı semtinde doğmuştur. Babası, Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhlerinden Ebûbekir Dede, annesi Galata Mevlevîhânesi şeyhlerinden Kutbünnâyî Osman Dede'nin (ö. 1142/1729) kızı Saîde Hanım'dır.³⁸⁷ İlk öğrenimini babasından almış; onun vefatından sonra Arapça, Farsça ve dinî ilimleri Milas Müftüsü-zâde Halil Efendi'den tahsil etmiştir.³⁸⁸ Bir yıl sonra dergâhta semâ meşkedip âyine girmeye başlayan Abdülhakî Dede, ağabeyi Ali Nutkî Dede'nin (ö. 1219/1804) şeyhliği sırasında mevlevîhânenin neyzenbaşılığı görevinde bulunmuştur. Ağabeyinin ölümü üzerine Hacı Mehmed Çelebi'nin vesilesiyle şeyh olarak Yenikapı Mevlevîhânesine tayin edilmiştir.³⁸⁹ Bu arada Kazasker Mekkîzâde Mustafa Âsım Efendi (ö. 1262/1846) tarafından dergâhın vakıf işlerine bakmakla da görevlendirilmiştir. Ölümüne kadar bu vazifelerini sürdüren Abdülhakî Dede, 1236 (1821) yılında vefat etmiş ve Yenikapı Mevlevîhânesi hazîresine defnedilmiştir. Bursalı Mehmed Tahir, onun vefat tarihini 1226 (1811) olarak kaydeder.³⁹⁰ Ancak bu bilgi sehven yazılmış olmalıdır. Zira Abdülhakî Dede on yedi sene şeyhlik vazifesini ifâ ettiyse bu tarihte vefat etmesi mümkün gözükmemektedir.³⁹¹

1. **Divan:** Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.
2. **Terceme-i Menâkıbü'l-ârifîn:** Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1126; Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Emanet Hazinesi, nr. 1205.
3. **Şerh-i Ta'rîb-i Şâhidî:** Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1483.
4. **Tedkîk u Tahkîk:** Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1242/1.
5. **Tahrîriyye:** Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1242/2.

³⁸⁶ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 32; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 30.

³⁸⁷ Nuri Özcan, "Abdülbâki Nâsır Dede", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 1, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1988, s. 199.

³⁸⁸ Ömer Tekin, *Yenikapı Mevlevîhânesi*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2014, s. 44.

³⁸⁹ Gülşen Sezen, "Mûsikînin Abdülbâki Nasır Dede Dîvânındaki Gölgeleleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 6, S. 26, 2013, s. 497.

³⁹⁰ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 130; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 138.

³⁹¹ Nazif Öztürk, "Eş-Şeyh Nâsır Abdülbâki el-Mevlevî ve Tetkik u Tahkik'i", *Ankara, IX Vakıf Haftası Kitabı*, 1992, s. 67.

Bursalı Mehmed Tahir, Abdulkakî Dede'nin eserleri arasında bir de **Şevk-ı Tarab** âyininin bahseder.³⁹² Notası zamanımıza ulaşan bu eser Şeyh Ali Nutkî Dede (ö. 1762/1804) tarafından bestelenmiştir.³⁹³

B. BAYRAMIYYE

1. Tennûrî İbrâhim Efendi (Şemsiyye)

Bayramiyye-Şemsiyye tarikatının Tennûriyye kolunun kurucusu olan İbrahim Efendi'nin nerede doğduğu hakkında farklı rivayetler vardır. Bursalı Mehmed Tahir, muhtemelen annesinin doğum yeri olması sebebiyle Amasya'da doğduğunu söylemiştir.³⁹⁴ Ancak kaynakların çoğunluğu babasının memleketi olan Sivas'ta doğduğu konusunda mutâbıktır.³⁹⁵ İbrâhim Tennûrî aile çevresinde başladığı öğrenimine Konya'da devam etmiştir. Müderris Sarı Yâkub Efendi'den icâzet aldıktan sonra Kayseri'ye giderek bir süre Huand (Hunda) Hatun Medresesi'nde müderrislik yapmıştır.³⁹⁶ Bu yıllarda tasavvufa yönelen İbrâhim Efendi, kendisine mânevî ilimleri öğretecek bir mürşid aramaya başlamıştır. Önceleri Safeviyye tarikatının merkezi Erdebil Tekkesi'ne gitmeye niyetlenmişken Akşemseddin'in şöhretini duyunca Beypazarı'na geçerek kendisini ziyaret etmiş ve onun dervişi olmuştur.³⁹⁷ Akşemseddin'in Hamza eş-Şâmî, Abdürrahim Karahisârî, İskilipli Muslihuddin Halife gibi halifeleriyle birlikte halvete giren İbrahim Efendi, seyr u sülûkünü tamamlayarak hilâfet almıştır. Hilâfet aldıktan sonra Akşemseddin'in emriyle tekrar Kayseri'ye dönerek irşad faaliyetine başlayan İbrâhim Tennûrî 887 (1482) yılında vefat etmiştir. Türbesi, kendisinin yaptırdığı söylenen Şeyh Camii'nin batı tarafındadır.³⁹⁸

³⁹² Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 130; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 139.

³⁹³ Nuri Özcan, "Ali Nutkî Dede", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 2, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1989, ss. 423-424.

³⁹⁴ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 49; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 47.

³⁹⁵ Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 688; Taşköprizâde, *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye*, s. 23.

³⁹⁶ Mustafa Keskin, "Türkçeci Bir Bilge Önder Şeyh İbrahim Tennurî", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 11, 2001, s. 40.

³⁹⁷ Ahmed Subhi Furat, "İbrahim Tennurî'nin İslam Tasavvuf Tarihindeki Yeri", *Kayseri, İbrahim Tennurî Sempozyumu*, 2011, ss. 27-28.

³⁹⁸ Mustafa İsmet Uzun, "İbrâhim Tennûrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 21, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2000, s. 356.

Mürşidi Akşemseddin gibi İbrâhim Tennûrî'nin de hem ruhî hem bedeni hastalıkları tedavi ettiği, Tennûrî lakabını, bir ara içine düştüğü “kabz” halinden kurtulmak için şeyhinin himmetiyle geliştirdiği tedavi usulünden aldığı rivayet edilmektedir.³⁹⁹

Osmanlı Müellifleri'nde **Gülzâr-ı Ma'nevî** adlı bir eserinin olduğu kaydedilir. Bursalı Mehmed Tahir, risalenin birer nüshasının Nûr-ı Osmâniyye ve Esad Efendi kütüphanelerinde olduğunu söyler.⁴⁰⁰ Ancak Nûr-ı Osmâniyye kütüphanesinde esere rastlanmamıştır. (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1639; Hacı Mahmud Efendi, nr. 3368; Kayseri Rşd. Ktp., Raşid Efendi, nr. 8680; Çorum İl Halk Ktp, nr. 818; Tekeli Halk Ktp, nr. 745.) Ali Rıza Karabulut ve Ramazan Yıldız tarafından “*Gülzâr-ı Ma'nevî ve İbrâhim Tennûrî*” adıyla neşredilen⁴⁰¹ eser üzerine Semiha Kiraz⁴⁰² yüksek lisans ve Mustafa Fidan⁴⁰³ ise doktora çalışması yapmıştır.

2. Baba Yusuf Sivrihisarî (Şemsiyye)

Bayramiyye tarikatına mensup olup Akşemseddin hazretlerinin (ö. 863/1459) halifelerinden olan Şeyh Baba Yûsuf, bugün Eskişehir'e bağlı olan Sivrihisar ilçesinde doğmuştur.⁴⁰⁴ Doğum yeri sebebiyle Sivrihisarî lakabıyla anılmıştır. Ayrıca Sultan II. Bayezid (1481-1512), İstanbul'da yaptırdığı Bayezid Camii'nin inşaatı bittiği zaman ilk Cuma namazına Baba Yûsuf'u da çağırmıştır. Baba Yûsuf, namazdan sonra etkili bir vaaz etmiş ve bu vaazın tesiriyle dışarıda camiinin açılışını görmek için gelen üç hristiyan müslüman olmuştur.⁴⁰⁵ Bu olaya çok sevinen padişah ile Baba Yûsuf arasında babalık-oğulluk akdi yapılmıştır. Bu akidden sonra Bâyezîd Han'ın da kendisine öyle hitap etmesi sebebiyle, “Baba” ünvanıyla anılmıştır.⁴⁰⁶ Baba Yûsuf, ilk tahsilini babası Şeyh Baba

³⁹⁹ Uzun, “İbrâhim Tennûrî”, s. 356.

⁴⁰⁰ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 49; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 47.

⁴⁰¹ Ali Rıza Karabulut, Ramazan Yıldız, *Gülzâr-ı Ma'nevî ve İbrâhim Tennûrî*, Ankara: Elif Matbaası, 1978.

⁴⁰² Semiha Kiraz, *Şeyh İbrahim Tennurî ve Gülzâr-ı Mânevî-İnceleme-Metin*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.

⁴⁰³ Mustafa Fidan, *İbrahim Tennurî, Gülzâr-ı Mânevî-İnceleme-Metin-Sözlük*, (Doktora Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.

⁴⁰⁴ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, C. 2, s. 457.

⁴⁰⁵ Ahmet Kartal, “Şeyh Baba Yusuf (? – öl. H. 918 İst.)'un Kıyâfet- Nâmesi”, *Şiraz'dan İstanbul'a Türk-Fars Kültür Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*, 2010, s. 729.

⁴⁰⁶ Taşköprülüzâde, *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye*, s. 277. Ayrıca bk. Sivrihisar'da Yetişen Ünlüler: Şeyh Baba Yusuf, <https://www.sivrihisar.com.tr/seyh-baba-yusuf.html>, 14 Mayıs 2014.

Halil'den aldıktan sonra Sivrihisar medreselerinin en ünlülerinden olan Selçuk Medresesi'nde öğrenimini tamamlayarak icazet almış ve verdiği vaazlar ile meşhur bir vâiz olmuştur. Bayramiyye tarikatına intisap eden Baba Yusuf, Akşemseddîn'e halife olmuştur.⁴⁰⁷

Baba Yûsuf'un ölüm tarihi ile ilgili *Şakâik*'te “*Sultân Selîm Han Gâzî'nin zamân-ı şerîfinün evâ'ilinde mahsûre-i Kostantiniyye'de vefât eyleyüp*” şeklinde bir ifade geçmektedir.⁴⁰⁸ *Osmanlı Müellifleri*⁴⁰⁹ ve *Sefîne-i Evliyâ*'da⁴¹⁰ 917 (1511) tarihinde, *Sicill-i Osmânî*'de ise 919 (1513) yılında vefat ettiği beyan edilmektedir. Ahmed Rifat⁴¹¹ ve Gölpınarlı⁴¹² ise ölüm tarihini 918 (1512) olarak vermektedir. Bu bilgiler ışığında, Yavuz Sultan Selim Han'ın (ö. 926/1520) tahta geçiş tarihinin ve Baba Yusuf'un mezar taşındaki tarihin de 918 (1512) senesi olması göz önünde bulundulursa onun bu tarihte vefat etmiş olması daha doğru görünmektedir. İstanbul'da vefat eden Baba Yusuf'un kabri Eyüp Sultan Camii şadırvan avlusunda, set üzerinde ve büyük Türk kumandanı Gazi Edhem Paşa'nın kabrinin hemen arkasındadır.⁴¹³

Osmanlı Müellifleri'nde Baba Yusuf'un eserlerinden hiçbiri açıkça zikredilmez ancak “*Sünûhât-ı Rabbâniyye ile Hacerü'l-Esved nezdinde inşâd eyledikleri manzûme-i ârifâneleri şâyân-ı mütâlaadır*” diyerek Baba Yusuf'a rüyasında Kabe'de, Hacerü'l-Esved'in yanında yazması ilham edilmiş olan **Mevhûb-ı Mahbûb** adlı esere işaret edilmiştir. (Konya-Koyunoğlu Ktp., nr. 13291.)

3. Ali Çelebi İbni Hüsrev-i İznikî (Melâmiyye)

Asıl adı Şeyh Alâuddîn Ali Bey b. Hüsrev el-Sârûhânî el-İznikî'dir. Daha çok Fazıl Ali Bey, İznikli Ali Bey yahut Ali Çelebi gibi isimlerle meşhur olmuştur. Şeyh Edebalî'nin neslinden olup Bayramiyye tarikatının Melâmîyye koluna mensuptur.

⁴⁰⁷ “Şeyh Baba Yusuf”, <https://eskisehir.ktb.gov.tr/TR-150038/seyh-baba-yusuf.html>

⁴⁰⁸ Mecdî Mehmed Efendi, *Şakâik*, s. 377.

⁴⁰⁹ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 41; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 40.

⁴¹⁰ Vassâf, a.g.e., s. 457.

⁴¹¹ Ahmed Rifat, *Lügat-i Târihiyye ve Coğrâfiyye*, C. 2, İstanbul, 1299, s. 5.

⁴¹² Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1971, s. 345.

⁴¹³ Ahmet Kartal, “Şeyh Baba Yûsuf Sivrihisarî ve Eserleri”, *Bilgi: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 7, 1998, s. 141. Ayrıca bk. Kartal, “Şeyh Baba Yûsuf'un Uhuvvat ile İlgili Manzumesi”, *Ahilik Araştırma Dergisi (AHAD)*, C. 1, S. 1., 2004, s. 70.; “Baba Yusuf”, <https://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/pages/baba-yusuf/1185>

Zeamet memurluğu yaparak Belgrad ve çevresindeki seferlere katılmış, sonra İznik'e dönerek ilim öğrenmeye devam etmiştir.⁴¹⁴ III. Mehmed (ö. 1012/1603) zamanında İstanbul'a gelip Sütlüce'ye yerleşmiştir.⁴¹⁵ Tasavvuf'a olan meyli sebebiyle Bayramî Melâmîleri'nden İdris-i Muhtefî'ye (ö. 1024/1615) intisap etmiştir. Ayrıca Aziz Mahmud Hüdâî (ö. 1038/ 1628) ile mektuplaşmış ve bu zat aracılığıyla Celvetiyye tarikatına da girmiştir.⁴¹⁶ Ölüm tarihi ile ilgili rivayetlere bakıldığında, Kâtip Çelebi'nin *Keşfü'z-zünûn*'unda ölüm zamanı ile ilgili 1014 (1605), 1018 (1609), 1019 (1610) gibi çeşitli tarihler zikredilirken⁴¹⁷, Nevî'zâde Atâî'nin *Şakayık-ı Numaniyye ve Zeyilleri* adlı eserinde 1018 (1609) yılında vefat ettiği söylenir.⁴¹⁸ Bu tarihler aşağı yukarı birbirine yakınken, Bursalı Mehmet Tahir ise oldukça farklı ve geç bir tarihe, 1108'e (1696) işaret eder.⁴¹⁹ Onun zikrettiği bu tarih muhtemelen yazım hatasından kaynaklanmış olmalıdır. Mezarı İstanbul'da Eyüp Sultan Türbesindedir.⁴²⁰

Osmanlı Müellifleri'nde Ali Çelebi'ye ait olduğuna işaret edilen eserler şunlardır:⁴²¹

1. **Cevâhirü'l-Esrar Semeratü'l-İrşâd:** H. Selim Ağa Ktp., Hacı Selim Ağa, nr. 881, vr. 20-37.
2. **Dûrerü'l-Envâr fi Esrârî'l Ahcâr:** Süleymaniye Ktp., Carullah, nr. 2065; Hacı Mahmud Ef. nr. 3666, vr. 39-47; İzmir, nr. 424, vr. 27-79 ; H. Selim Ağa Ktp., Hacı Selim Ağa, nr. 881, vr. 135-172; Millet Ktp., Ali Emiri Arabi, nr. 2842; Adana İl Halk Ktp., nr. 918.

⁴¹⁴ Merve Nur Gür, *Ali El-İzniki'nin "Cevahir el-Esrar fî Ma'arif El-Ahcar" Adlı Eserinin Çeviri ve İncelemesi*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilim Tarihi Anabilim Dalı, 2016, s. 12.

⁴¹⁵ Ayten Koç Aydın, "Osmanlıda Simyadan Kimyaya Geçiş Süreci", *Dört Öge Dergisi*, S. 9, 2016, s. 109.

⁴¹⁶ İhsan Fazlıoğlu, "Fâzıl Ali Bey (Ali el-İzniki)", <http://fazlioglu.blogspot.com/2018/07/prof-dr-ih-san-fazlioglu-fazil-ali-bey-ali-el-izniki.html>, 16 Temmuz 2018.

⁴¹⁷ Katip Çelebi, *Keşf el-Zunûn An Esâmi'l-Kütübi Ve'l-Fünun*, çev. Rüştü Balcı, İstanbul: Tarık Vakfı Yurt Yayınları, 2007, ss. 514-618-1183.

⁴¹⁸ Nevizade Atai, *Şakayık-ı Numaniyye ve Zeyilleri*, haz. Abdülkadir Özcan, C. 2, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989, s. 597.

⁴¹⁹ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 112; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 126.

⁴²⁰ Nalan Sert, İzniki (Ali Çelebi b. Hüsrev), [http://www.eskieserler.com/Eski/Eserler/Yazar/2055/izniki-\(Ali-Celebi-b.-Husrev\).asp?LID=TR&ID=2055](http://www.eskieserler.com/Eski/Eserler/Yazar/2055/izniki-(Ali-Celebi-b.-Husrev).asp?LID=TR&ID=2055), 13 Şubat 2008.

⁴²¹ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 112; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 126.

3. **ed-Dürretü'l-Beyzâ fi İksîri'l-Ahmer:** Kütüphane kayıtlarında **ed-Dürretü'l-Beyda fi Sina'ati'l-Yakuti'l-Hamra** ismiyle kayıtlıdır. Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi, nr. 2273, vr. 111-124; Fatih, nr. 3227.
4. **Mukaddimetül-Vâsıl Keşfü'l Esrar ve Hektül Estar:** Ali Efendi'nin *Keşfü'l-Esrâr ve Hetkü'l-Estâr* adlı bir eseri olmakla birlikte kayıtlarda bu eserin mukaddimesine ayrıca rastlanmamıştır.
5. **es-Sırru'r-Rabbânî fi'l-Cismanî ve'r-Ruhanî:** Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi, nr. 2262, vr. 1-36. Ayrıca eser kayıtlarda *es-Sırru'r-Rabbani fi İlmi'l-Mizan* ismiyle de bulunmaktadır. Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 431, nr. 6227, vr. 29-66, İzmir, nr. 424, vr. 1-25; Nurosmeniye, nr. 3621; Adana İl Halk Ktp., nr. 918, vr. 1b-13b.
6. **Tavâliu'l-Büdü'r fi Şerhi's-Şüzû'r:** Adana İl Halk Ktp., nr. 918, vr. 35b-38b. Eser kayıtlarda *Tavaliu'l-Büdur Haşiyetü Sadri Divani's-Şümur* ismiyle de bulunmaktadır. Nurosmeniye Ktp., nr. 3628; H. Selim Ağa Ktp., Hacı Selim Ağa, nr. 881, vr. 37-59.
7. **Dürretü'l-Gavvas fi Esrari'l-Havâss:** Bursalı Mehmet Tahir'in zikrettiği bu eser kayıtlarda bulunmamakla birlikte muhtemelen Harîrî'nin (ö. 516/1122) *Dürretü'l-Gavvas fi Evhami'l-Havas* adlı eseri hataen Ali Çelebi'ye nisbet edilmiş olmalıdır.⁴²²
8. **Tervihü'l-Ervâh Eşrâri'l-Miftâh:** Kayıtlarda *Tervihü'l-Ervâh* isiminde farklı müelliflere ait eserler bulunmakla birlikte Ali Çelebi'ye nisbet edilen bu isimde bir esere rastlanmamıştır.
9. **Risâle-i Kaza ve Kader:** Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 987, vr. 56-57.
10. **Mefâtihi'l-Künûz fi Halli'r-Rumûz:** Bursalı Mehmed Tahir eseri Ali Çelebi'ye nisbet etmektedir. Ancak bu risâle İzzeddin İbn Gânim'e (ö. 678/1280) aittir.⁴²³
11. **Şerh-i Kasîde-i Sâlûkiyye:** Süleymaniye Ktp., Yahya Tevfik, nr. 1733, vr. 115-124.
12. **Mecmûa-yı Mücerrebât:** Süleymaniye Ktp., Ali N. Tarlan, nr. 197; Hekimoğlu, nr. 541, vr. 1-43.

⁴²² Harîrî'nin eserinin kütüphane kaydı için bk. Atıf Efendi Ktp., Atıf Efendi, nr. 2838, vr. 47-107.

⁴²³ İbn Gânim'e ait olan eserin yazma nüshası için bk. Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1773.

- 13. Miftâhü'l-Hikmet:** H. Selim Ağa Ktp., Hacı Selim Ağa, nr. 881, vr. 1-13.
- 14. Hıcer-i Selâse:** Eser kütüphane kayıtlarında *Kitâb-ı Hıcer-i Selâse* ismiyle kayıtlıdır. H. Selim Ağa, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 881, vr. 13-17.
- 15. Aşretü Ebvâb:** H. Selim Ağa Ktp., Hacı Selim Ağa, nr. 881, vr. 80-85.
- 16. el-Misbâh fi İlmi Esrari'1-Miftâh:** H. Selim Ağa Ktp., Hacı Selim Ağa, nr. 881, vr. 85-134.
- 17. Kitâbu Dekâyiki'l-Mizân fi Mekâdiri'l-Evzân:** H. Selim Ağa Ktp., Hacı Selim Ağa, nr. 881, vr. 60-79.
- 18. Kitabı Levh-i Zehebi'1-Esrâr fi Maârifi'l-Ahcâr:** Eser kütüphane kayıtlarında bulunmakla birlikte müellifinin kim olduğu belli değildir. Ancak *Osmanlı Müellifleri*'nde Ali Çelebi'ye atfedilmiştir. Süleymaniye Ktp., Carullah, nr. 1537/2, vr. 42-88.
- 19. Kitâbu'l-Müntehab fi'l-İksîr:** Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 6227.
- 20. Dîvânu'l-Hikmet:** Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3491; Hacı Mahmud Efendi, nr. 3666, vr. 14-34; Nurosmeniye, nr. 3621.
- 21. Keşfü'l-Esrâr ve Hetkü'l-Estâr:** Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 5681; Yahya Tefvik, nr. 1740, vr. 28-36; H. Selim Ağa Ktp., Hacı Selim Ağa, nr. 881, vr. 173-253; Zeytinoğlu Ktp., nr. 631, vr. 117b-144; Kastamonu Yek., nr. KHK3864.

Ayrıca Bursalı Mehmed Tahir'in zikrettiği ancak kayıtlarda bulunamayan diğer eserler şunlardır: **Envaru't-Terkîb**, **el-Levâyah fi Esrâri Hurüfi'l-Fevâtih**, **el-Müntehâb fi Sınâati'z-Zehab**, **Dîvân-ı İksîr**, **Kitâbu Envâri'd-Dürer fi İbâhi'l-Hıcer**, **Dürretü'd-Dürer** ve **Tuhfetü'l-Gurer** ve **Semeretü'l İrşâd**.

4. Olanlar Şeyhi İbrâhim Efendi (Melamiyye)

Oğlanlar Şeyhi, Oğlan Şeyh, Olanlar Şeyhi gibi isimlerle anılan İbrâhim Efendi, Bulgaristan'ın Köstendil ilinin Eğridere beldesinde dünyaya gelmiştir. İlk eğitimini dedesi Tabtab Ali Şah'tan almış, Oğlan Şeyh lakabı da küçük yaşta üstün ilmî dereceye

ulaşması sebebiyle dedesi tarafından kendisine verilmiştir. Mutasavvıflar, yanlış anlaşılmayı önlemek için ona “Olanlar Şeyhi” demeyi tercih etmişlerdir.⁴²⁴

Buluğ çağına erince İstanbul’a geldiği bilinen İbrahim Efendi, Eğrikapı’da tekkesi bulunan Halvetî şeyhi Hakîkîzâde Osman Efendi’ye (ö. 1037/1628) intisâb etmiş, 1021 (1612) tarihinde seyr u sülûkünü tamamladıktan sonra Gavsî Tekkesi’ne şeyh olarak tayin edilmiştir. Lakabına izâfetle daha sonra Olanlar Tekkesi diye anılan bu tekkede kısa zamanda büyük bir şöhret kazanmış ve ölümüne kadar tekkenin şeyhlik makamında bulunmuştur.⁴²⁵ Onun mensup olduğu ve görüşlerini temsil ettiği asıl tarikat, Lâmekânî Hüseyin Efendi’nin müntesip olduğu Hamzavîlik, diğer adıyla Bayramî Melâmîliği’dir.⁴²⁶ Ancak İbrâhim Efendi, gerek diğer tarikatlardan farklı bir tasavvuf anlayışına sahip olması, gerekse devletin resmî-sünnî ideolojisine aykırı görüşler taşıması dolayısıyla bu tarikat mensupları takibat altında tutulduğu için zâhiren Halvetî şeyhi olarak faaliyet göstermiştir. Bursalı Mehmed Tahir onun Aziz Mahmud Hüdâî (ö. 1038/1628), Abdülahad en-Nûrî (ö. 1061/1651) ve Hüseyin-i Lâmekânî (ö. 1035/1625) hazretlerine de intisap ettiğini söyler. İbrahim Efendi’nin Abdülahad en-Nûrî’yi öven bir şiiri bulunmakla birlikte⁴²⁷ İbrâhim Efendi’nin ölümüne kadar yanında bulunan müridi Sun’ullah Gaybî (ö. 1087/1676’dan sonra), Abdülahad en-Nûrî’den istifâde ettiğinden bahsetmemektedir.⁴²⁸

İbrâhim Efendi’nin ölüm tarihi ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Bursalı Mehmed Tahir onun 1066 (1656)’da vefat ettiğini söyler. Ancak Vassâf sahih olan tarihin 22 Rebîülâhir 1065 (1 Mart 1655) yılı olduğunu bildirir. İbrâhim Efendi tekkesinin

---

⁴²⁴ Nihat Azamat, “İbrâhim Efendi, Olanlar Şeyhi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 21, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2000, ss. 298-300.

⁴²⁵ Büşra Çakmaktaş, “XVII. Yüzyıl Osmanlısında Bir Bayramî-Melâmî: Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi’nin Vahdet-i Vücûd Anlayışı”, *Sûfî Araştırmaları*, C. 8, S. 16, 2017, s. 108.

⁴²⁶ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, C. 2, s. 484. Ayrıca bk. Bilal Kemikli, “Bayramî-Melâmî Şâir: Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi”, *Doğu’dan Batı’ya Düşüncenin Serüveni: Osmanlı’da Felsefe ve Akli Düşünce*, 2015, C. 8, s. 823.

⁴²⁷ F. Abdullah Tansel, “Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi ve Devriyesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 17, 1969, s. 187.

⁴²⁸ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 26-27; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 24.

hazîresine defnedilmiştir. 1957’de yolun genişletilmesi sırasında tekke yıkılmış, İbrâhim Efendi’nin türbesi Murad Paşa Camii’nin avlusuna nakledilmiştir.⁴²⁹

Bursalı Mehmed Tahir İbrâhim Efendi’nin üç eserinden bahseder:⁴³⁰

- 1. Dîl-i Dâna Kasidesi:** Süleymaniye Ktp., Ali N. Tarlan (tüyatok), nr. 84, vr. 223b-229b; Yazma Bağışlar, nr. 3911, vr. 18; Edirne Bad Ktp., nr. 2137; Bursa İnebey Ktp., Genel, nr. 678, vr. 33-101.
- 2. Divân:** Süleymaniye Ktp., Ali N. Tarlan (tüyatok), nr. 37, vr. 72b-149b; Topkapı Ktp., Yeniler Kit., vr. 1707, vr. 68; Milli Ktp., nr. A481; İ.Ü. Ktp., T.Y., nr. 333. Eser üzerine Nuri Yılmaz tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.⁴³¹
- 3. Müfid ü Muhtasâr:** Nurosmaniye Ktp., nr. 4899, vr. 423-454; Süleymaniye Ktp., Karaçelebizâde Hüsâmeddin, nr. 354/2; İÜ Ktp., TY, nr. 698; Yapı Kredi Sermet Çifter Ktp., nr. 190/2; İstanbul Belediyesi Atatürk Ktp., Osman Ergin Yazmaları, nr. 1344; 1345. Bu eser Bilal Kemikli tarafından yayımlanmıştır.⁴³²

Ayrıca Mehmed Tahir, İbrahim Efendi’nin mürîdi olan Sun’ullah Gaybî’nin *Bey’atnâme* adlı bir eserinin olduğunu söyler ancak Gaybî’nin bu isimde bir eseri bulunmamaktadır. Bahsedilen eser onun *Sohbetnâme* adlı eseri olmalıdır. Öte yandan Tahir’in, Olanlar Şeyhi’nin en önemli eserleri arasında kabul edilen *Vahdetnâme* isimli eserini zikretmemiş olması bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴³³

5. Sarı Abdullah Efendi (Melâmiyye)

Sarı Abdullah Efendi 992 (1584) yılında İstanbul’da doğmuştur. Tasavvufî kişiliğinin yanı sıra hattatlığı, özellikle ağaç, çiçek yetiştiriciliği ve bahçe düzenlemesiyle

⁴²⁹ Süleyman Gökbulut, *Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi’nin Vahdetnâme/Usûl-i Muhakkıkîn’i Işığında Tasavvufî Görüşleri (İnceleme ve Metin)*, (Yüksek Lisans), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2003, s. 24.

⁴³⁰ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 26-27; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 24.

⁴³¹ Nuri Yılmaz, *Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi Divânı İnceleme-Metin*, (Yüksek Lisans), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

⁴³² Bilal Kemikli, *Oğlanlar Şeyhi İbrahim: Müfid ü Muhtasar, İnceleme Metin*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2001.

⁴³³ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 26-27; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 24; Bilal Kemikli, “Sun’ullah Gaybî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 37, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009, ss. 532-533.

tanınmıştır. Kendisine “Sarı” lakabının yetiştirdiği zerrinlerin⁴³⁴ renginden dolayı verildiği rivayet edilmektedir. Babası Seyyid Muhammed Efendi’yi küçük yaşta iken kaybetmiş ve tahsiliyle üvey babası Hacı Hüseyin Ağa ilgilenmiştir.⁴³⁵ Hüseyin Efendi, Bayrâmîyye tarikatının Melâmîyye kolunun kutbu İdrîs-i Muhtefî’nin (ö. 1024/1615) müridlerindedir. Abdullah Efendi, onun vasıtası ile daha sonra mürşidi olacak olan İdrîs-i Muhtefî ile tanışmış ve onun vefatından sonra Hacı Kabâyî Efendi’ye (ö. 1037/1627) intisap etmiştir.⁴³⁶

Bayramiyye tarikatına mensup ve mesnevî şârihi olan Sarı Abdullah Efendi’nin aynı zamanda Celvetî ve Mevlevî tarikatlerine de mensub olduğu bilinmektedir.⁴³⁷ 1047 (1638) yılında rikâb-ı hümâyun reîsülküttâb⁴³⁸ kaymakamlığına getirilmiş ve Bağdat seferine katılmıştır.⁴³⁹ Bursalı Mehmed Tahir bu tarihi 1407 olarak zikretmiştir.⁴⁴⁰ Ancak bu tarihin sehven yazıldığı ve sayıların yerlerinin değiştiği açıktır. 1065 (1654-55) yılından sonra Abdullah Efendi, Koca Mustafa Paşa Hankah’ı civarında bulunan evinde uzlete çekilerek vefatına kadar ilim, ibadet, te’lif ve tasnif ile meşgul olmuş, 1071 (1660) yılında ödem hastalığı sebebiyle vefat etmiştir. Kabri Topkapı Mezarlığı’ndadır.⁴⁴¹

Bursalı Mehmed Tahir’in Abdullah Efendi’ye nisbet ettiği eserler şunlardır:⁴⁴²

---

⁴³⁴ Zerrin, bir çiçek türüdür.

⁴³⁵ Nihat Azamat, “Sarı Abdullah Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 36, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009, ss. 145-147.

⁴³⁶ Büşra Çakmaktaş, “Mesnevî Şârihi Bir Bayrâmî-Melâmî: Sarı Abdullah Efendi’nin Seyr ü Sülûk Yorumu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 4., S. 43., Nisan, 2016, s. 2383.

⁴³⁷ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 100; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 107.

⁴³⁸ Osmanlı Devleti’nde reîsülküttâplık bir grup kâtibin yöneticiliğini yapmak üzere ortaya çıkmış bir müessesedir. Bk. Recep Ahışalı “Reîsülküttâb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 34, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, ss. 546-549.

⁴³⁹ Emine Çiftçi, *Sarı Abdullah Efendi’nin Şerh-i Mesnevi (Cevahir-i Mesnevi)’nin Birinci Cildinin Eski Harflerden Türkiye Türkçesi’ne Aktarımı*, (Yüksek Lisans), Konya: Selçuk Üniversitesi Mevlana Araştırmaları Enstitüsü Mevlâna ve Mevlevîlik Araştırmaları Ana Bilim Dalı, 2018, s. 14.

⁴⁴⁰ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 100; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 107.

⁴⁴¹ Serhat Gültaş, *Sarı Abdullah Efendi’nin Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, (Yüksek Lisans), Bursa: Uludağ Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, 2014, s. 15.

⁴⁴² Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 100; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 107.

1. **Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî:** Eser beş cilt (2600 sayfa) halinde basılmıştır (İstanbul 1287-1288). Ayrıca risâle üzerine Aslınur Akdeniz Brehmer,⁴⁴³ Emine Çiftçi⁴⁴⁴ ve Selahattin Durgun⁴⁴⁵ tarafından yüksek lisans, Ülker Aytakin⁴⁴⁶ tarafından doktora tezi hazırlanmıştır.
2. **Semerâtü'l-Fuâd fi'l-Mebde' ve'l-Meâd:** Birçok yazma nüshası bulunan *Semerâtü'l-fuâd* İstanbul'da basılmıştır. Eserin özensizce yapılan sadeleştirilmiş bir yayımı bulunmaktadır.⁴⁴⁷
3. **Cevheretü'l-Bidâye ve Dürretü'n-Nihâye:** İ.Ü. Ktp., nr. 3792; BYZ. Devlet Ktp., Veliyüddin Efendi, nr. 1677, 1678; Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1784; Esad Efendi, nr. 1408; Fatih, nr. 254; Halet Efendi, nr. 213; Lala İsmail, nr. 137; Laleli, nr. 1516, 183; Pertev Paşa, nr. 558; Reisülkütab, nr. 455.
4. **Nasîhatü'l-Mülûk Tergîben li-Hüsni's-Sülûk:** Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 679; BYZ. Devlet Ktp., Veliyüddin Efendi, nr. 1977; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1910; Hekimoğlu, nr. 679; Nurosmaniye Ktp., nr. 2638, 4342, 4343; Millet Ktp., Ali Emiri Şry., nr. 743. Eseri Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi *Telhîsü'n-Nesâyih* adıyla özetleyip III. Ahmed'e takdim etmiştir (İstanbul 1283). Eser üzerine Murat Bütün⁴⁴⁸ ve Funda Öztürk⁴⁴⁹ tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.
5. **Mir'âtü'l-Asfiyâ' fî Sıfâtî'l-Melâmetiyyeti'l-Ahfiyâ':** Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 461.

⁴⁴³ Aslınur Akdeniz Brehmer, *Bir Telafl ve Ağıt Aracı Olarak Çeviri: Sarı Abdullah Efendi'nin Cevahir-i Bevahir-i Mesnevi'sinin İlk 18 Beyit Şerhine Bir Ağıt-Çeviri*, (Yüksek Lisans), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, 2018.

⁴⁴⁴ Emine Çiftçi, *Sarı Abdullah Efendi'nin Şerh-i Mesnevi (Cevahir-i Bevahir-i Mesnevi)'nin Birinci Cildinin Eski Harflerden Türkiye Türkçesi'ne Aktarımı*, (Yüksek Lisans), Konya: Selçuk Üniversitesi Mevlana Araştırmaları Enstitüsü Mevlâna ve Mevlevîlik Araştırmaları Ana Bilim Dalı, 2018.

⁴⁴⁵ Selahattin Durgun, *Sarı Abdullah ve Şerh-i Mesnevi: Cevahir-i Bevahir-i Mesnevi*, (Yüksek Lisans), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Fars Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, 1993.

⁴⁴⁶ Ülker Aytakin, *Sarı Abdullah Efendi ve Mesnevi-i Şerif Şerhi*, (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, 2002.

⁴⁴⁷ Sarı Abdullah Efendi, *Gönül Meyveleri*, haz. Kenan Necefzâde, İstanbul: Neşriyat Yurdu, 1967.

⁴⁴⁸ Murat Bütün, *Sarı Abdullah Efendi, Nasîhatü'l-mülûk Tergîbün li-Hüsni's-Sülûk (1b-109b): İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin*, (Yüksek Lisans), Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2019.

⁴⁴⁹ Funda Öztürk, *Sarı Abdullah Efendi, Nasîhatü'l-Mülûk Tergîbün Li-Hüsni's-Sülûk (110a-218b): İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin*, (Yüksek Lisans), Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2018.

6. **Tevkîât-ı Selâfîn-i Osmâniyye-Düstûrü'l-İnşâ:** BYZ Devlet Ktp., Beyazıd, nr. 5880.
7. **Meslekü'l-Uşşâk:** BYZ. Devlet Ktp., Veliyüddin Efendi, nr. 3222; Süleymaniye Ktp., Aşir Efendi, nr. 443; Esad Efendi, nr. 3430; İzmirli İsmail Hakkı, nr. 1190; Mihrişah Sultan, nr. 199, vr. 36-39; Pertev Paşa, nr. 606, vr. 178-225; nr. 606, vr. 311-313; nr. 636, vr. 167-172; Şazeli Tekkesi, nr. 157, vr. 154-162; Nurosmaniye Ktp., nr. 2400.
8. **Risâletü Ricâli'l-Gayb:** Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2487.
9. **Tedbîrü'n-Neş'eteyn ve Islahu'n-Nushateyn:** Süleymaniye Ktp., Nafız Paşa, nr. 372; Reisülküttap, nr. 445; Şehid Ali Paşa, nr. 1534. Risâle üzerine Süleyman Erşahin tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.⁴⁵⁰

Ayrıca *Osmanlı Müellifleri*'nde Sarı Abdullah Efendi'ye nisbet edilen, **Tercüme-i Makâsıdü'l-Ayniyye** isimli esere kayıtlarda rastlanmamıştır.

C. CELVETİYYE

1. Hüdâî Azîz Mahmûd Efendi

Asıl adı Mahmûd'dur. "Hüdâyî" mahlâsının kendisine, ihlâs ve samimiyeti vesilesiyle şeyhi Üftâde hazretleri tarafından verildiği, "Azîz" lakabının ise, her kesimden kendisine gösterilen yüksek saygının bir neticesi olarak kullanıldığı söylenmektedir. Hüdâyî hazretleri Cüneyd-i Bağdâdî'nin neslinden olup, "seyyid"dir. Kaynaklarda doğum yerinin neresi olduğu hakkında farklı bilgiler bulunmaktadır.⁴⁵¹ Bunun sebebi ise anne ve babasının memleketlerine nisbet ediliyor olmasıdır. Bursalı Mehmed Tahir "*Atâî'nin Şakâyık Zeyli'nde Hudâvendigâr vilâyetindeki Sivrihisârlı, İsmâil Hakkı'nın Silsilenâme-i Celvetî'sinde Koçhisârlı oldukları mezkûrsa da mevsûk bazı karâine göre Sivrihisârlı oldukları anlaşılıyor*"⁴⁵² ifadesi ile Hüdâyî'nin Sivrihisârlı olduğu görüşünün doğru olduğunu söylemiştir. Ancak Hüdâî *Vâkıat* adlı eserinde doğum yerinin Koçhisar

⁴⁵⁰ Süleyman Erşahin, *Bir Siyasetname Örneği Sarı Abdullah Efendi'nin Tedbirü'n Neş'eteyn fi Islahı'n Nüşateyn' Adlı Eserinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans), Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2002.

⁴⁵¹ Hasan Kâmil Yılmaz, "Aziz Mahmud Hüdâyî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 4, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991, ss. 338-340.

⁴⁵² Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 185; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 199.

olduğunu açıkça zikretmektedir. O halde Tahir'in verdiği bilgi doğru gözükmemektedir.⁴⁵³

Hüdâî hazretlerinin çocukluğu Sivrihisar'da geçmiş ve ilim tahsiline de burada başlamıştır. Daha sonra İstanbul'a giderek Küçükayasofya Medresesi'nde Nâsırzâde Efendi'nin derslerine devam etmiş aynı zamanda medrese ile birlikte bulunan tekkenin şeyhi Nûreddinzâde Muslihuddîn Efendi'nin sohbetlerine iştirak etmiştir. Hocası Nâsırzâde ile Şâm ve Mısır'da görev yapmış, Mısır'da iken Halvetiyye'den Şeyh Abdülkerim Efendi'ye intisab etmiştir.⁴⁵⁴ 931 (1573) senesinde Bursa'da Câm-i Atîk mahkemesine nâib tayin edilmiş, burada vazife îfâ ettiği sıralarda büründüğü ruh hâli, kendisini ciddi bir arayışa sürüklemiş ve Üftâde hazretlerine intisap etmiştir. Şeyhine intisabının ardından kısa süre içerisinde terbiyesini tamamlayarak hilâfetle müşerref olmuş ve şeyhi tarafından çocukluğunu geçirdiği Sivrihisar'a irşad vazifesi için gönderilmiştir.⁴⁵⁵ Azîz Mahmûd Hüdâyî Hazretleri, şeyhinin özlemi sebebiyle Bursa'ya tekrar döndüyse de, Üftâde Hazretlerinin vefatı sebebiyle burada kalamamış, Rumeli bölgesine hicret ederek bölgenin ruhî dönüşüm ve gelişimi konusunda önemli hizmetlerde bulunmuştur.⁴⁵⁶ Daha sonra tekrar İstanbul'a yerleşen Hüdâyî âhir ömründe kendisine tahsis edilen Üsküdar'daki tekkesinde ikamet etmiş, arkasında 60 halife ve otuz kadar eser bırakarak burada 1038 (1628) yılında vefât etmiştir. Çıkan yangın sebebiyle tahrip olan ve 1850'de Sultan Abdülmecid Hân tarafından yeniden inşa ettirilen türbesi, günümüzde önemli ziyaretgâhlardan biridir.⁴⁵⁷

*Osmanlı Müellifleri'*nde Hüdâyî'nin yirmi üç eseri zikredilir. Bunların kayıtları şu şekildedir:⁴⁵⁸

⁴⁵³ Yılmaz, "Aziz Mahmud Hüdâyî", ss. 338-340.

⁴⁵⁴ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, s. 586.

⁴⁵⁵ Abdurrezzak Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, 2.b., Bursa: Bursa Akademi, 2017, s. 406.

⁴⁵⁶ M. Askeri Küçükkaya, "Evliyâ Çelebi Seyahatname'sinde Aziz Mahmud Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikati", *Üsküdar Sempozyumu III: Aziz Mahmud Hüdâyî Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, 2005, s. 84.

⁴⁵⁷ Sibel Öner, *Aziz Mahmud Hüdâyî Divanı'nın Halk Edebiyatı ve Metaforik Anlatım Bakımından Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, 2006, s. 14.

⁴⁵⁸ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 185; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 199.

1. **Necâtü'l-Garîk:** BYZ. Devlet Ktp., Veliyüddin Efendi, nr. 1915; nr. 3665; Süleymaniye Ktp., Aşir Efendi, nr. 443; Darülmecnevi, nr. 420; Dügümlü Baba, nr. 320; nr. 408.
2. **Tarîkatnâme:** Eser müstakil bir risâle olarak basılmıştır.⁴⁵⁹
3. **Tarîkat-i Muhammediyye:** BYZ. Devlet Ktp., Veliyüddin Efendi, nr. 1912, vr. 70b-73b.
4. **Divân-ı İlâhiyyât:** Eser *Aziz Mahmud Hüdayi Divanı* ismiyle müstakilen basılmıştır.⁴⁶⁰

Yukarıda zikredilen dört eser *Külliyât-ı Hazret-i Hüdâyî* ismiyle hazırlanmış ve aynı kitapta basılmıştır.⁴⁶¹

5. **Hulâsatü'l-Ahbâr fî Ahvâli Nebiyyi'l-Muhtâr:** Eser *Alemin Yaratılışı ve Hz. Muhammed'in Zuhuru* ismiyle türkçeye tercüme edilmiştir.⁴⁶²
6. **Mensûr Mevlid-i Nebvî:** Kütüphane kayıtlarında *Risâle-i Mi'râciye* ismiyle bulunmaktadır. (BYZ. Devlet Ktp., Veliyüddin Efendi, nr. 1878, vr. 12.) Ayrıca *Mevlid-i Şerif* ve *Mi'râciyye* ismiyle basılmıştır.⁴⁶³
7. **Habbetü'l-Mahabbet:** Eserin *Sevgi Tohumu* ve *Bir Damla Sevgi* isimli ile iki çevirisi bulunmaktadır.⁴⁶⁴
8. **Câmiu'l-Fezâil ve Kâmi'u'r-Rezâil:** Eser *Faziletler Kitabı* olarak türkçeye çevrilmiştir.⁴⁶⁵
9. **Vâkıât:** Eser Zehra Gökmen Çakır tarafından günümüz harflerine aktarılmıştır.⁴⁶⁶
10. **Ahbârü'n-Nebî:** Kütüphane kayıtlarında bu isimde bir esere rastlanmamıştır. Ancak *Hulâsatü'l-Ahbâr fî Ahvâli Nebiyyi'l-Muhtâr* adlı risâlesi ile aynı olmalıdır.
11. **Nefâisü'l-Mecâlis:** Hacı Selim Ağa Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 172, vr. 3.

⁴⁵⁹ Aziz Mahmud Hüdâî, *Tarîkatnâme*, der. Nevzat Özkan, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayıncılık, 2014.

⁴⁶⁰ Hüdâî, *Aziz Mahmud Hüdayi Divanı*, der. Musa Yıldız, Mustafa Tatcı, İstanbul: H Yayınları, 2017.

⁴⁶¹ Hüdâî, *Külliyât-ı Hazret-i Hüdâyî*, haz. Muzaffer Özgür, Adalet Çakır, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.

⁴⁶² Hüdâî, *Alemin Yaratılışı ve Hz. Muhammed'in Zuhuru*, (çev. Mustafa Kara, H. Mustafa Özdemir), 2.b., İstanbul: İnsan Yayınları, 2016.

⁴⁶³ Hüdâî, *Mevlid-i Şerif ve Mi'râciyye*, İstanbul: Hâcegân Yayınları, 2012.

⁴⁶⁴ Hüdâî, *Sevgi Tohumu*, der. Selami Şimşek, İstanbul: Buhara Yayınları, 2018; Hüdâî, *Bir Damla Sevgi*, çev. Abdulkadir Dedeoğlu, İstanbul: Osmanlı Yayınları, 2016.

⁴⁶⁵ Hüdâî, *Faziletler Kitabı*, çev. Hasan Akarsu, İstanbul: Dehliz Kitaplar, 2008.

⁴⁶⁶ Hüdâî, *Hüdâyî'nin Vâkıât-ı Üftâde Tercümesi*, haz. Zehra Gökmen Çakır, İstanbul: Eflatun Kitap, 2020.

- 12. Tecelliyât:** BYZ. Devlet Ktp., Veliyüddin Efendi, nr. 1766, vr. 199b-244a; nr. 1793, vr. 183b-206b; Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi, nr. 2065, nr. 126-131.
- 13. Tezâkir-i Hüdâî:** BYZ. Devlet Ktp., Beyazıd, nr. 3497.
- 14. Keşfü'l-Kınâ' an Vechi's-Semâ:** BYZ. Devlet Ktp., Beyazıd, nr. 8003, vr. 84b-88b; Veliyüddin Efendi, nr. 1836, vr. 85b-89b; nr. 1912, vr. 54b-57b; nr. 1915, vr. 77b-80b; Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi, nr. 3672, vr. 184-185; Esad Efendi, nr. 3586, vr. 174-178; nr. 3789, vr. 89-93; nr. 1654, vr. 197-200; H. Hüsnü Paşa, nr. 653, vr.68-72; nr. 812, vr. 112-127; Hacı Beşir Ağa, nr. 653, vr. 73-76; Hacı Mahmud Ef., nr. 2686, vr. 45-50.
- 15. Fethü'l- Bâb ve Ref'ü'l-Hicâb:** BYZ. Devlet Ktp., Beyazıd, nr. 8003, vr. 89b-95b, nr. 3710, vr. 46b-49b; Veliyüddin Efendi, nr. 1836, vr. 90b-96a; nr. 1912, vr. 58b-63a; nr. 1915, vr. 81b-85b; Süleymaniye Ktp., Aşir Efendi, nr. 450, vr. 181-202; nr. 786, vr. 166-173; Esad Efendi, nr. 3808, vr. 127-129; nr. 3789, vr. 94-100; nr. 3672, vr. 175-181; nr. 3586, vr. 179-184; nr. 1654, vr. 187-192; H. Hüsnü Paşa, nr. 812, vr. 127-134; Hacı Beşir Ağa, nr. 653, vr. 77-83; Hacı Mahmud Ef., nr. 2686, vr. 50-59.
- 16. Miftâhu's-Salât ve Mirkâtü'n-Necât:** BYZ. Devlet Ktp., Beyazıd, nr. 8003, vr. 96b-106a; Veliyüddin Efendi, nr. 1912, vr. 63b-90a; nr. 1915, vr. 86b-93a; Süleymaniye Ktp., Amcazade Hüseyin (tüyatok), nr. 241, vr. 248b-256a, Amcazade Hüseyin, nr. 241, vr. 249-257; Celal Ökten, nr. 143, vr. 19; Esad Efendi, nr. 1654, vr. 170-178; nr. 3789, vr. 101-111; H. Hüsnü Paşa, nr. 812, vr. 134-146; Hacı Beşir Ağa, nr. 653, vr. 84-91.
- 17. Hayâtü'l-Ervâh ve Necâtü'l-Eşbâh:** BYZ. Devlet Ktp., Beyazıd, nr. 80003, vr. 56b-83b; Veliyüddin Efendi, nr. 1915, vr. 55b-77a; Süleymaniye Ktp., Aşir Efendi, nr. 443, vr. 205-216; Esad Efendi, nr. 1654, vr. 66-99; nr. 3672, vr. 185-195; nr. 3789, vr. 6-37; nr. 3533, vr. 104-134; H. Hüsnü Paşa, nr. 812, vr. 112; Hacı Beşir Ağa, nr. 653, vr. 48-72; Hacı Mahmud Ef., nr. 2686, vr. 42.
- 18. Mecmû'a-i Hutab:** Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, nr. 332, vr. 219-221; Mihrişah Sultan, nr. 253, vr. 315-322.
- 19. Hâşiye alâ Kuhistânî Şerh-i Fıkh-ı Keydânî:** Hacı Selim Ağa Ktp., Hüdai Efendi, nr. 265, vr. 204.

20. **Şemâilü'n-Nebeviyyeti'l-Ahmediyye:** Hacı Selim Ağa Ktp., Hüdai Efendi, nr. 275, vr. 30.
21. **El-Fethü'l-İlâhî:** Hacı Selim Ağa Ktp., Hüdai Efendi, nr. 278, vr. 4.
22. **Hallü'l-Ervâh ve Ahvâlü'-Mevtâ:** BYZ. Devlet Ktp., Veliyüddin Efendi, nr. 1878, vr. 66a-89a.
23. **Şerh alâ Kasîdeti'l-Viteriyye fî Medhi Hayri'l-Beriyye:** Esere kayıtlarda rastlanmamıştır.

2. Zâtî Süleyman Efendi

İsmâil Hakkı Bursevî'nin halifelerinden olan Süleyman Efendi, tahsilini ve seyrini Bursa'da tamamlamış, ardından 1135 (1722) yılında şeyhi tarafından irşad göreviyle Gelibolu'ya gönderilmiştir. Şeyhinin vefatının (ö. 1137/1725) ardından Keşan'a gelip burada açtığı tekkede irşad faaliyetlerini sürdürmüştür.⁴⁶⁷ Aslen Gelibolulu olan Süleyman Efendi'nin uzun yıllar Keşan'da ikamet ettiği için Keşanlı olduğu⁴⁶⁸, seyr u sülûkunu Bursa'da tamamlaması sebebiyle Bursalı⁴⁶⁹ olduğu da kaynaklarda zikredilmektedir.⁴⁷⁰ Ancak bizzat kendisi *Miftâhu'l-mesâil* adlı eserinin mukaddimesinde Gelibolulu olduğunu söylemiştir.⁴⁷¹

*Osmanlı Müellifleri*⁴⁷² başta olmak üzere kaynakların çoğunda Süleyman Zâtî'nin 1151 (1738) yılında Keşan'da vefat ettiği kaydedilmektedir. Süleyman Efendi'nin bu tarihte vefat ettiğini söyleyen kaynakların yanlışlığı ortadadır. Nitekim Edirneli Ahmed Bâdî onun ölüm tarihini, halifesi Ali Senâî Efendi'nin şeyhin vefatı için yazdığı tarih manzumesinden hareketle 22 Cemâziyelevvel 1175 (19 Aralık 1761) şeklinde verir. Süleyman Efendi'nin halifesi olan Ali Senâî Efendi'nin verdiği tarih, şeyhine olan yakınlığı sebebiyle daha makul görünmektedir. Ali Senâî Efendi'nin bir manzumesinde

⁴⁶⁷ Selami Şimşek, *Keşan'lı Süleyman Zâtî ve XVIII. Asırda Celvetîlik*, (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Bölümü, 2005, ss. 26-27.

⁴⁶⁸ Şemseddin Samî, *Kâmus-ı Alâm*, (Tıpkıbasım), C. 3, İstanbul 1308, s. 2224; Nail Tuman, *Tuhfe-i Naili*, C. 1, s. 285.

⁴⁶⁹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmâni*, C. 2, s. 342; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l Arifin*, C. 1, s. 403.

⁴⁷⁰ Selami Şimşek, "Süleyman Zâtî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 38, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010, ss. 110-111; Hikmet Atik, "Zâtî Süleyman Efendi'nin Nakşi Ali Akkirmani'nin Bir Mu'ammasını Şerhi", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 8., 2009, ss. 215-216.

⁴⁷¹ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, C. 3, s. 93; Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 72; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 73.

⁴⁷² Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 72; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 74.

söylediği üzere Zâti Efendi'nin Keşan'da bulunan kabri üzerine 1177 (1763) senesinde inşa edilen türbesi⁴⁷³ Balkan Savaşları esnasında yıkılmış ve günümüze ulaşmamıştır.⁴⁷⁴

Bursalı Mehmed Tahir'in Süleyman Efendi'ye ait olarak zikrettiği eserler şunlardır:⁴⁷⁵

- 1. Divan:** Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, nr. 245/6, vr. 41-58; Haşim Paşa, nr. 92, vr. 20; Esad Efendi, nr. 2636/1; nr. 2636/2; İ.B.B. Ktp. Osman Ergin Yazmaları, nr. 657, vr. 1b-45b; Ankara Milli Ktp., Yazmalar A 4112/2, nr. 0605712, vr. 29a-40b; M.Ü.İ.F. Ktp., Öğüt, nr. 798.
- 2. Sevânihü'n-Nevâdir fî Ma'rifeti'l-Anâsır:** Bu eser bazı kütüphane kayıtlarında “*Mecmau'l-Anâsır ve Menbau's-Serâir*” adıyla da geçmektedir. Bu sebeple müellifin farklı bir eseri olarak algılanmaktadır. Ancak bu iki eserin farklı isimleri taşıyan aynı eser olduğu anlaşılmıştır.⁴⁷⁶ Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 3429/2, vr. 10-31; Haşim Paşa, nr. 7, vr. 24; Kasidecizâde, nr. 413/2; Esad Efendi, nr. 26336/2; M.Ü.İ.F. Ktp., Öğüt, nr. 798; İ.B.B. Ktp., Osman Ergin Yazmaları, nr. 270/4; Tire Necip Paşa Ktp., nr. 391/1, vr. 26; Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Ktp., nr. 3003/2, vr. 10a-23a.
- 3. Miftâhü'l-Mesâil:** Eser bir kısım kaynak ve kütüphane kayıtlarında “*Miftâhü'l-Mesâil ve Misbâhu'l-Mahâil*” ve “*23 Es'ile-i Mutasavvifâneye Cevâbnâmesi*” şeklinde geçmektedir. Ancak farklı isimlendirilse de içerik olarak aynı eserdir.⁴⁷⁷ Süleymaniye Ktp., Haşim Paşa, nr. 29, vr. 23; Hacı Mahmud Efendi, nr. 2819, vr. 56; İ.B.B. Ktp., Osman Ergin Yazmaları, nr. 440, vr. 38; nr. 270/3, vr. 48a-92b; nr. 260, vr. 96a-139b; nr. 657/4, vr. 98; İ.Ü. Merkez Ktp., nr. TY.553, vr. 88-112; Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Ktp., nr. 39, vr. 51a-70a; nr. 303/13, vr. 89b-109a; İzmir Milli Ktp., nr. 1443/2, vr. 34b-67a; Tire Necip Paşa Ktp., nr. 391/2, vr. 35; Sadberk Hanım Müzesi Kitaplığı, Hüseyin Kocabaş Yazmaları, nr. 418, vr. 115b-158a; Ankara Milli Ktp. Yazmaları, nr. 0604775, vr. 30; nr. 0566347, vr. 62b.

⁴⁷³ Şimşek, “Süleyman Zâtî”, ss. 110-111.

⁴⁷⁴ Şimşek, *Keşan'lı Süleyman Zâtî ve XVIII. Asırda Celvetîlik*, s. 32.

⁴⁷⁵ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 72; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 74.

⁴⁷⁶ Şimşek, *Keşan'lı Süleyman Zâtî ve XVIII. Asırda Celvetîlik*, s. 35.

⁴⁷⁷ Şimşek, a.g.e., s. 40.

4. **Şerh-i Kasîde-i Ferîde li-İsmâil Hakkî:** Süleymaniye Ktp., Haşim Paşa, nr. 35, vr. 26; Hacı Mahmud Efendi, nr. 2746/6, vr. 41-66; İstanbul Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 374, vr. 27; İ.Ü. Merkez Ktp., nr. TY. 553, vr. 113-140; İ.B.B. Ktp., Osman Ergin Yazmaları, nr. 256, vr. 45; nr. 150, vr. 34; nr. 657/3, vr. 50-94; Tire Necip Paşa Ktp., nr. 391/3, vr. 36-63.

D. TARİKATI BİLİNMEYEN SÛFÎLER

1. Yunus Emre

Tasavvuf kültürümüzün en önemli temsilcilerinden olan Yunus Emre'nin hayatı hakkında net bilgiler mevcut değildir. Nitekim Bursalı Mehmed Tahir'de onun hayatını anlatırken çeşitli kaynakların aktardıklarını zikretmiş, ancak bu bilgiler incelendiğinde Tahir'in verdiği bazı bilgilerin doğru olmadığı anlaşılmıştır. Mesela Tahir, Yunus Emre'nin, mürşidi Tapduk Emre'ye intisab ettiğini anlatırken Tapduk Emre'nin Kadiriyye tarikatına mensup olduğunu söyler.⁴⁷⁸ Tapduk Emre'nin hangi tarikata mensup olduğu hakkında farklı rivayetler bulunmakla birlikte⁴⁷⁹ müridi olan Yunus Emre'nin;

Yûnus'a Tapdug u Saltug u Barak'tandur nasib

*Çün gönülden cûş kıldı ben nice pinhân olam*⁴⁸⁰

mısralarından da anlaşılacağı üzere Tapduk Emre, Barak Baba'nın müridlerindedir, yani Babaî-Haydarî dervişidir.⁴⁸¹

Osmanlı Müellifleri'nde, Yunus Emre'nin vefat tarihi ile ilgili olarak, bazı eserlerde "Gülşen-i tevhîd" terkibine delâlet eden 843 (1439-40) yılında vefat ettiği yazılsa da⁴⁸² bunun Yunus Emre *Divan*'ındaki;

⁴⁷⁸ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 192; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 207.

⁴⁷⁹ Örneğin Tapduk Emre, *Vilâyetnâme-i Hacı Bektâş-ı Velî* adlı eserde Hacı Bektâş-ı Velî'nin müridleri arasında gösterilir. Bkz. Hacı Bektâş-ı Velî, *Menakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî: Vilâyetnâme*, haz. Abdülbâki Gölpınarlı, İstanbul: İnkılapYayınevi, 1958, s. 21.; Haşim Şahin, "Tapduk Emre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 23, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2001, ss. 554-555.

⁴⁸⁰ Yunus Emre, *Risâlat al-Nushiyye ve Dîvân*, haz. Abdülbâki Gölpınarlı, İstanbul, 1965, s. 100.

⁴⁸¹ Şahin, "Tapduk Emre", ss. 554-555.

⁴⁸² Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 192; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 207.

Târih dahi yedi yüz yedi idi

Yûnus cânı bu yolda kodı idi

beyiti ile uyuşmadığı, dolayısıyla bu tarihten evvel vefat etmiş olması gerektiği söylenir, ancak kesin bir tarih verilmez. Yunus Emre'nin vefat tarihi ile alakalı farklı rivayetler bulunmakla birlikte genel kanaat 720 (1320) yılında vefat ettiği yönündedir.⁴⁸³ Ayrıca Tahir, vefat yerinin ve kabrinin neresi olduğu hakkında da farklı görüşlerin olduğunu aktarır. Yunus Emre ile ilgili en çok tartışılan konulardan birisi de mezarının nerede olduğu konusudur. Anadolu'nun birçok köşesinde Yûnus Emre'ye ait olduğu söylenen mezarlar mevcuttur. Bu mezarların bazıları başka Yûnus'lara ait olup isim benzerliği sebebiyle bunlar Yûnus Emre'nin zannedilmiştir. Türk halkının, kudsiyetinden ve koruyuculuğundan istifade etmek için sevip saydığı mutasavvıfları, hep yakınında bulundurmak istediği bilinen bir gerçektir. Bu yüzden bu mezarların çoğu "makam" olarak nitelendirilmiştir.⁴⁸⁴

Bursalı Mehmed Tahir'in Yunus Emre'nin **Divân**'ının olduğunu zikreder.⁴⁸⁵ *Divan* birçok kişi tarafından neşredilmiştir.⁴⁸⁶ Ayrıca eser ile ilgili lisansüstü çalışmalar da mevcuttur.⁴⁸⁷

---

⁴⁸³ Mustafa Tatcı, "Yunus Emre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 23, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2001, ss. 554-555.

⁴⁸⁴ Vasfi Babacan, *Yûnus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye'si ve Dîvân'ı (Giriş-İncelememetin-Dizin)*, (Yüksek Lisans), Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, ss. 36-37.

⁴⁸⁵ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 192; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, s. 207.

⁴⁸⁶ Burhan Ü. Toprak, *Yunus Emre Divanı*, İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1943; Naci Kasım, *Tam ve Tekmil Yûnus Emre Dîvânı*, İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1954; Cahit Öztelli, *Yûnus Emre: Bütün Şiirleri*, İstanbul: Millet Yayınları, 1971; Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre Divanı*, C. 1, İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1943; C. 2-3, 1948; Faruk Kadri Timurtaş, *Yunus Emre Divanı*, İstanbul: Temel Eser Yayınevi, 1972; Mustafa Tatcı, *Yunus Emre Divanı I: İnceleme*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990; Tatcı, *Yunus Emre Divanı II: Tenkitli Metin*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990; Tatcı, *Yûnus Emre Külliyyatı, Yûnus Emre Divanı-Tenkitli Metin*, İstanbul: H Yayınları, 2008.

⁴⁸⁷ Mustafa Tatcı, *Yunus Emre Divanı (İnceleme-Metin)*, (Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü, 1990; Gencel Altunsarı, *Yunus Emre Divanı'nın Şekil Yönünden İncelenmesi*, (Yüksek Lisans), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2004; Babacan, a.g.e., 2013.

2. İbrâhim Hakkı Erzurûmî

İbrâhim Efendi, 1115 (1703) yılında Erzurum'un Hasankale ilçesinde doğdu. Babası Derviş Osman Efendi (ö. 1132/1720), annesi Şerîfe Hanîfe Hanım'dır.⁴⁸⁸ İbrâhim Hakkı ilk eğitimini babasından almıştır. Annesi Şerife Hanım 1122 (1710) yılında vefat ettikten sonra babası Osman Efendi, Tillo'ya gidip İsmail Fakirullah'a intisap etmiş ve buraya yerleşmiştir. İki yıl sonra İbrahim Hakkı Erzurûmî de bu şehre gelerek hem eğitimine devam etmiş hem de tahsilini tamamladıktan sonra 1442 (1728) yılında tasavvufî hayata yönelmiş ve İsmail Fakirullah'a intisap etmiştir.⁴⁸⁹ Şeyhinin vefatının ardından 1149'da (1735) tekrar Erzurum'a dönmüş, babasının daha önce imamlık yaptığı Habib Efendi Camii'nde göreve başlamıştır. İbrahim Hakkı son evliliğini mürşidi Fakirullah'ın kızı Fatma Azize Hanım ile gerçekleştirdince Tillo'ya yerleşmiş ve 1194 (1780) yılında vefat etmiştir.⁴⁹⁰ *Osmanlı Müellifleri*'nde ise vefat tarihi 1186 (1772) olarak verilmektedir.⁴⁹¹ Ancak eserlerinden bazılarının yazıldığı tarihe bakılırsa⁴⁹² onun bu tarihte hayatta olduğu anlaşılacaktır. O halde İbrahim Hakkı, kaynakların çoğunun kabul ettiği 1194 (1780) yılında vefat etmiş olmalıdır.

Bursalı Mehmed Tahir, İbrahim Hakkı'nın mürşidi Fakirullah'ın Nakşi, Kadiri ve Üveysi olduğunu söyler⁴⁹³ ancak İbrahim Hakkı'nın mensup olduğu tarikat ile ilgili bilgi vermez. İbrahim Hakkı'nın tarikatı ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte *Mârifetnâme* adlı eserinde hiçbir tarikata yer vermezken "*Velîlerin en seçkinlerinin tercih ettiği tarikat*" olarak nitelediği Nakşibendiyye'ye geniş yer ayırması onun bu tarikata mensup olduğu kanaatini güçlendirmektedir.

⁴⁸⁸ Sebile Özdamar, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Marifetnâme Adlı Eserindeki İnsan İlişkileri*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 2012, s. 3.

⁴⁸⁹ Zafer Onur, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Nebzetun Min Lugati Elsineti's-Selâse Adlı Eseri (Tenkitli Metin ve İnceleme)*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı, 2019, s. 7.

⁴⁹⁰ Mustafa Çağırıcı, "İbrâhim Hakkı Erzurûmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 21, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2000, ss. 305-311.

⁴⁹¹ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 34; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, ss. 31.

⁴⁹² Örneğin; *Ülfetü'l-Enam*, Yazılış Tarihi: 1190/ 1776; *Urvetü'l-İslam ve Hey'etü'l-İslam*, Yazılış Tarihi: 1191/ 1777. Bkz. Onur, a.g.e., s. 12.

⁴⁹³ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 34; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, ss. 32.

Bursalı Mehmed Tahir'in, İbrahim Hakkı'ya ait olduğunu kaydettiği eserler şunlardır:⁴⁹⁴

- 1. Ma'rifetnâme:** Eser birçok kişi tarafından günümüz harflerine aktarılmış ve farklı yayınevleri tarafından basılmıştır.⁴⁹⁵ Ayrıca kitap üzerine birden fazla akademik çalışma yapılmıştır.⁴⁹⁶
- 2. İrfâniyye:** Bursalı Mehmed Tahir, hatalı olarak *İrfâniyye* ile *Mecmuâtü'l İrfâniyye*'yi iki ayrı eser olarak kaydeder.⁴⁹⁷
- 3. Lügatçe:** Eserin asıl adı *Nebzetü'n Min Lugat-i Elsineti's Selase*'dir. Bursalı Mehmed Tahir eseri *Lügatçe* diye kaydetmiştir. (Bağdat el-Hızanatü'l Ömeriyye Ktp., nr. 22340/4; Ayrıca *Mecmuâtü'l Meânî* adlı eserin içerisinde de kütüphanelerde kayıtlıdır. İstanbul Arkeoloji Müzesi Ktp., Diyarbakirli Said Paşa, nr: 576; İstanbul Üniversitesi Ktp., Nadir Eserler, nr: T 145; T 11734.) Risâle üzerine Zafer Onur tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.⁴⁹⁸
- 4. Mecmuâtü'l-Vahdâniyye fî Ma'rifeti'n-Nefsi'r-Rabbâniyye:** Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2412; İstanbul Üniversitesi Ktp., Nadir Eserler, nr. T4389. Eser, *Mecmuâtü'l İrfâniyye* ismi ile de bilinir.⁴⁹⁹ Bursalı Mehmed Tahir, İbrahim Hakkı'nın ayrıca İrfâniyye isimli bir eserinin olduğunu söyler, ancak bu bilgi hatalıdır.

⁴⁹⁴ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 34-35; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, ss. 32-33.

⁴⁹⁵ Mesela bk. Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, haz. Turgut Ulusoy, Hasankale Cami ve Külliye Derneği, 1978.

⁴⁹⁶ Eser üzerine çok fazla çalışma yapıldığından dolayı burada sadece bir kısmını zikredeceğiz: Mehmet Kazar, *Marifetname'deki Şiirlerin Tahlili*, (Yüksek Lisans), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 1996; Muhammed Erdoğan, *Marifetname'de Din ve Ahlak Eğitiminin Prensipleri ve Metodları*, (Yüksek Lisans), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1997; Sebile Özdamar, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Marifetname Adlı Eserindeki İnsan İlişkileri*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Ana Bilim Dalı Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı, 2002; Perihan Gökpinar, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Marifetname'sinde Tasavvufî Hayat*, (Yüksek Lisans), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Tasavvuf Anabilim Dalı, 2006.

⁴⁹⁷ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, s. 34-35; Tahir, a.g.e., C. 1, Ankara: TÜBA, 2016, ss. 32-33.

⁴⁹⁸ Zafer Onur, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Nebzetun Min Lugati Elsineti's-Selâse Adlı Eseri (Tenkitli Metin ve İnceleme)*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı, 2019.

⁴⁹⁹ Nurettin Ceviz, "Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretlerine Ait Bir Yazma: Mecmuatü'l İrfaniyye", *Erzurum, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, S. .23, 1996, ss. 85-97.

5. **Tecvîd:** Risale müstakil olarak kayıtlarda bulunmamakla birlikte *Mecmûatü'l-Meânî* adlı eserin içinde bu risâle de yer almaktadır.⁵⁰⁰
6. **Sefînetü'n-Nûh min Vâridâti'l-Fütûh:** Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 3812, 3413; İstanbul Üniversitesi Ktp., Nadir Eserler, nr. T528, T6399; İBB Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 993; Ankara Milli Ktp., nr. 3804/2.
7. **İkbâlnâme:** Risale müstakil olarak kayıtlarda bulunmamakla birlikte *Sefîne-i Nûh* adlı eserin içinde bu risâle de yer almaktadır.⁵⁰¹
8. **Nûş-ı Cân:** Risale müstakil olarak kayıtlarda bulunmamakla birlikte *Sefîne-i Nûh* adlı eserin içinde bu risâle de yer almaktadır.⁵⁰²
9. **Vuslatnâme:** Risale müstakil olarak kayıtlarda bulunmamakla birlikte *Mecmûatü'l-Meânî* adlı eserin içinde bu risâle de yer almaktadır.⁵⁰³
İlâhînâme: Mevlana Ktp., nr. 2445, vr. 127. Ayrıca eser *Divân* adlı eserinin içinde de kayıtlıdır.
10. **Sülûk-i Nakşibendî:** Eser kayıtlarda geçen, *Risale-i Tarik-ı Nakşibendi* adıyla anılan risâle ile aynı olmalıdır. (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 3035)
11. **Kavâid-i Fürsiyye:** Risale müstakil olarak kayıtlarda bulunmamakla birlikte *Mecmûatü'l-Meânî* adlı eserin içinde bu risâle de yer almaktadır.⁵⁰⁴
12. **Manzûme-i Avâmil:** Risale müstakil olarak kayıtlarda bulunmamakla birlikte *Mecmûatü'l-Meânî* adlı eserin içinde bu risâle de yer almaktadır.⁵⁰⁵
13. **Kelimât-ı Fakîrullâh:** Eser *Tuhfetü'l Kirâm* adlı eserin içerisinde kayıtlıdır.
14. **Dîvân-ı İlâhiyyât:** İ.Ü. Ktp., Nadir Eserler, nr. T3194; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 3446; Esad Efendi nr. 2628; Millet Ktp., Ali Emiri Şer'îyye, nr. AE mnz111; Hacı Selim Ağa Ktp., Hacı Selim Ağa, nr. 990; İBB Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 563; Ankara Milli Ktp., nr. A-2277; Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ktp., İsmail Saib, nr. 1851; Amasya Bayezid İl Halk Ktp., Gümüş, nr. 195/1. Antalya/Elmalı İlçe

⁵⁰⁰ Onur, a.g.e., s. 23.

⁵⁰¹ Onur, a.g.e., s. 25.

⁵⁰² Onur, a.g.e., s. 25.

⁵⁰³ Onur, a.g.e., s. 23.

⁵⁰⁴ Onur, a.g.e., s. 32.

⁵⁰⁵ Onur, a.g.e., s. 32.

Halk Ktp., nr. 3001/3, Erzurum Atatürk Üniversitesi Ktp., nr. 38293; Erzurum İl Halk Ktp., nr. 14; Konya İzzet Koyunoğlu Müze ve Ktp., nr. 12 296/1; Konya Mevlânâ Müzesi İhtisas Kitaplığı, nr. 2445. Ayrıca eser üzerine birçok akademik çalışma yapılmıştır.⁵⁰⁶

- 15. Mecmuatü'l İnsâniyye fi Mârifeti'l-Vahdâniyye:** Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba, nr. 352; Ankara Milli Ktp., nr. B253-1; Pasinler İbrahim Hakkı Hazretleri Camii ve Külliyesi Vakıf Müzesi, nr. 15. Eser üzerine, Köksal Selçuk tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.⁵⁰⁷
- 16. Kenzü'l-Fütûh:** İstanbul Üniversitesi Ktp., Nadir Eserler, nr. T1734; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 3316; Ankara Milli Ktp., nr. A-990; Bursa Yazma ve Eski Eserler Ktp., Genel, nr. 4340; Erzurum İl Halk Ktp., nr. 23914; İstanbul Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Ktp., nr. 958. Bu eser Esmâ Çelik tarafından çalışılmıştır.⁵⁰⁸
- 17. Tezkiretü'l-Ahbâb:** BYZ Devlet Ktp., Beyazıd, nr. 3833, vr. 80; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1438, vr. 43.
- 18. Hısnu'l-Ârifîn:** Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1438, vr. 44-65.
- 19. Lübbü'l-İrfân:** Kayıtlarda geçen *Lübbü'l-Lüb ve Sırru's-Sır* adlı eserle aynı olmalıdır. (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 3719, vr. 27-44.)
- 20. Mürşidü'l-Mütehhilîn:** Süleymaniye Ktp., Denizli, nr. 151, vr. 1-36.
- 21. Cilâü'l-Kulûb li-Tecelli'l-Matlûb:** Süleymaniye Ktp., H. Hüsnü Paşa, nr. 257, vr. 39-56; Hacı Mahmud Ef., nr. 2505, vr. 1-16; nr. 2699, vr. 1-11; Haşî Paşa, nr. 60, vr. 20-25; Reşid Efendi, nr. 440, vr. 35-46.
- 22. İnsân-ı Kâmil:** Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 2699, vr. 11-20.
- 23. Mecmûa-i Mekâtîb:** Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1438, vr. 103-118.
- 24. Râznâme:** Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 2505, vr. 42-48.

⁵⁰⁶ Süleyman Solmaz, *Erzurumlu İbrahim Hakkı Divanında Aşk*, (Yüksek Lisans), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı, 1986; Sami Önal, *Erzurumlu İbrahim Hakkı, Hayatı, Eserleri, Şairliği ve Seçme Şiirleri*, (Yüksek Lisans), Ankara: Ankara Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı, 1963; Nevin Hakkioğlu, *İbrahim Hakkı (Erzurumlu) Divan'ında Dini ve Tasavvufî Unsurlar*, (Yüksek Lisans), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı, 1996.

⁵⁰⁷ Köksal Selçuk, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın İnsaniyye İsimli Güldestesi'nin Muhtevası ve Türkçe Kısımının Transkripsiyonlu Metni*, (Yüksek Lisans), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

⁵⁰⁸ Esmâ Çelik, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Kenzü'l-Fütuh'u*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

- 25. Urvetü'l-İslâm:** Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 1462; İ.Ü. Ktp., Nadir Eserler, nr. T681; Erzurum Atatürk Üniversitesi Ktp., Seyfettin Özege Bölümü, nr. 299.
- 26. Tertîbü'l-Ulûm:** Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1438, vr. 147-152+6.
- 27. Şükürnâme:** Süleymaniye Ktp., İzmir, nr. 821, vr. 85-89.
- 28. Ed'îye-i Me'sûre:** Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1438, vr. 78-79.
- 29. Tuhfetü'l-Kirâm:** Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1438; Süleymaniye Yazma Bağışlar Ktp., nr. 6879; Beyazıt Devlet Ktp., Beyazıt, nr. B3833; Kütahya Vahit Paşa İl Halk Kütüphanesi nr. 600.
- 30. Nuhbetü'l-Kelâm:** Ankara Milli Ktp., nr. FB-555 2; Bursa Yazma ve Eski Eserler Ktp., Orhan, nr. 1289; 3. Erzurum Atatürk Üniversitesi Ktp., nr. 38 308/1; Erzurum İl Halk Ktp., nr. 23892/2; Konya İzzet Koyunoğlu Müze ve Ktp., nr. 12348/3.
- 31. Ülfetü'l-Enâm:** İBB Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 541, vr. 1b-44a.
- 32. Hey'et-i İslâmiyye:** Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 6879; İBB Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları, nr. 541, vr. 44b-84a; Erzurum Atatürk Üniversitesi Ktp., Seyfettin Özege Bölümü, nr. 70; Erzurumlu İbrahim Hakkı Araştırma Merkezi Kitaplığı, nr. 12.

Ayrıca Tahir'in kaydettiği ancak kütüphane kayıtlarında rastlanmayan eserler şunlardır: **Müntehabât-ı Manzûme, Kuvvet-i Cân, Risâle-i Mir'ât-i Kevneyn, A'mâl-i Felekiyye bi'r-Rub'î'l-Müceyyeb, İstihrâc-ı A'mâl-i Felekiyye, Kitâb-ı Âlem.**

SONUÇ

Biyografi çalışması denildiği zaman akla gelen en önemli eserlerden birisi hiç şüphesiz Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri* adlı eseridir. Biyografi türündeki eserlerin henüz yoğun bir şekilde yazılmadığı bir zamanda kaleme alınan kitap, ortaya konuluşundan bugüne kadar araştırmacıların müracaat ettiği vazgeçilmez bir kaynak olmuştur. Eserin muhtevasının genişliği incelenirse bin altı yüz doksan bir şahsiyetin hayatları hakkında bilgi sunmanın çoğu kimsenin tek başına gerçekleştiremeyeceği, zorlu bir iş olduğu anlaşılacaktır. Aynı zamanda bu kadar bilginin bir araya toplandığı bir eserde hiçbir hatanın bulunmaması, özellikle o dönemdeki araştırma koşullarının kısıtlılığı da göz önünde bulundurulursa pek mümkün gözükmemektedir. Nitekim *Osmanlı Müellifleri*'ni en son yayımlayan kişi olan Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç'ta eserin girişinde bu duruma dikkat çekmiş ve eseri kitabı latin harflere aktarırken başlangıçta hatalı bilgileri tamamen düzelterek ilerlemeye niyet ettiğini ancak bu şekilde ilerlerse ortaya çıkacak eserin yeni bir eser gibi olacağı düşüncesiyle vazgeçip sadece bazı yerlerde parantez içinde küçük tashihler yaptığını söylemiştir.

Biz de bu çalışmamızda Meşayih Faslını inceleyerek, birinci cildin ilk yarısında tanıtılan sūfilerin hayatları ve eserleri hakkında hatalı olarak verilen bilgileri tespit etmeye ve saptanan bu bilgileri farklı kaynaklardan da hareketle tashih etmeye çalıştık. Kaydedilen bu hataların sebebi zaman zaman müellifin yanlış tespitlerinden kaynaklandığı gibi kimi zaman da eserin tab edilmesi sırasında müstensihlerin yahut latinize eden kişilerin yanlış aktarımlarından kaynaklandığına da şahit olduk. Bu çalışmanın ortaya koyuluş sebebi, bu farklılıkların ve bilgi hatalarının tespit edilip düzeltilmesi ayrıca yapılan tashih çalışmasının *Osmanlı Müellifleri*'nin diğer ciltlerine de uygulanması konusunda bir örneklik teşkil etmesini sağlamaktır.

Eserin birinci bölümünde Orta Asya Merkezli Tarikatlara mensup olan mutasavvıflar Halvetiyye, Nakşibendiyye ve Kübreviyye başlıkları altında sınıflandırılarak tashih edildi. Tashih yapılırken esere sadece yanlış bilgi bulmak amacı ile bakmayıp, diğer kaynaklardaki bilgiler de aynı gözle inceleyerek Bursalı Tahir'in verdiği bilgiler ile karşılaştırılarak hangisinin doğru olduğunu tespit etmeye çalıştık. Kimi zaman *Osmanlı Müellifleri*'nde hatalı bilgilere rastladığımız gibi kimi zaman da araştırılan diğer kaynaklarda yanlışlar bulduk. Özellikle eserlerin ihtilafa düştüğü

yerlerde adı geçen sūfiye zaman ve mekan olarak daha yakın olan müellifin tercihi ve diğer kaynaklardaki görüşlerin izini sürerek sonuca ulaşılmaya çalıştık. Ayrıca Halvetiyye ve Nakşibendiyye'deki isimlerin diğer tarikat mensuplarına göre fazla oluşu Osmanlı topraklarında bu tarikatların yaygınlığını göstermesi bakımından önemlidir.

İkinci bölümde yine aynı usul gözetilerek Orta Doğu ve Kuzey Afrika Merkezli Tarikatlara mensup meşayih, bağlı buldukları yollara göre Kadiriyye ve Sühreverdiyye başlıkları altında düzeltildi. Ayrıca bu bölümde ilk bölüme göre dikkat çeken hususlardan birisi, zikredilen tarikatlara mensup bulunan kişilerinin sayıca azlığıdır. Bu tarikatların doğdukları yerlerin Osmanlı topraklarına uzak olması, Osmanlı toplumunda yayılma imkanlarını azaltmıştır.

Üçüncü bölümde Anadolu Merkezli Tarikatlara mensup bulunan sūfilerin hayatları Mevleviyye, Bayramiyye ve Celvetiyye kategorileri altında detaylı olarak incelenerek tashihe ihtiyaç duyulan isimler ile ilgili gerekli düzenlemeler yapılarak teze aktarıldı. Yine bu bölüm içerisinde hangi tarikata mensup olduğu bilinmeyen mutasavvıflar da tashih edildi.

Sonuç olarak; Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde düzeltilmesi gereken bazı hususlar bulunmakla birlikte bu durum kitabın kıymetine asla hanel getirmemektedir. Nitekim bu önemli eser geçmişten günümüze kadar değerinde bir azalmaya uğramaksızın istifadeye medâr olmuştur. Ayrıca hâlâ günümüzde de araştırmacıların başvurdukları nadide biyografi eserlerin önde gelenlerindedir.

KAYNAKÇA

- ABDULKADİROĞLU Abdulkerim, *Şeriat Uleması İle Tarikat Meşayihü İhtilâfi ve Tekke ve Zaviyelere Tayinler Hakkında İki Vesika*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi, 1986.
- AFYONCU Erhan, “Zeâmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 18, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1998.
- AHISHALI Recep “Reisülküttâb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 34, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- AKKUŞ Mehmed, “Mısır’da Halvetilik”, *Keşkül Dergisi*, S. 29, Kış-2014.
- AKSOY Hasan, “Enîs Recep Dede”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 11, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1995.
- ALBAYRAK Nurettin, “Terzi Baba”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 40, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- ALICI Lütü, Gülcan Alıcı, “Mar’âşîzâde Ahmed Kuddûsî’ye Göre Tarikatın Altı Erkânı”, *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. 6., Aralık, 2018.
- ALTINIŞIK Kezban, *Nakşibendî-i Atîk Dergâhı ve Açıkbaş Mahmud Efendi*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, 2006.
- ALTUNSARI Gencel, *Yunus Emre Divanı’nın Şekil Yönünden İncelenmesi*, (Yüksek Lisans), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2004.
- ALVAN Türkan, “Hayâl-i Gülşenî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. EK-1, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006, ss. 548-549.
- AŞÇI İbrahim Dede, *Aşçı Dedenin Hatıraları: Çok Yönlü Bir Sufinin Gözüyle Son Dönem Osmanlı Hayatı*, çev. Eyyüp Tanrıverdi, Mustafa Koç, C. 1, İstanbul: Kitabevi, 2006.
- ATAİ Nevizade, *Şakayık-ı Numaniyye ve Zeyilleri*, haz. Abdülkadir Özcan, C. 2, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- ATİK Hikmet, *Nakşî Ali Akkirmânî Dîvânı İnceleme-Metin*, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

- , “Nakşî-i Akkirmânî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 32, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.
- , “Zâti Süleyman Efendi'nin Nakşî Ali Akkirmânî'nin Bir Mu'ammâsını Şerhi” *C. U. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 8, 2009.
- , “Zati Süleyman Efendi'nin Nakşî Ali Akkirmânî'nin Bir Mu'ammâsını Şerhi”, *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 8., 2009.
- AYDAY Mehmet Selim, “Hüsameddin Ali el-Bitlisî'nin Hakikat-i Muhammediye ve Hakikat-i Murtazaviyye ile İlişkilendirdiği Ayetler”, *Artuklu Akademi*, 2017.
- , “Hüsameddin Ali el-Bitlisî'nin Câmî'u't-Tenzîl ve't-Te'vîl İsimli İşârî Tefsirindeki Hurûfliğin İzleri”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 34, 2017.
- AYDIN Ayten Koç, “Osmanlıda Simyadan Kimyaya Geçiş Süreci”, *Dört Öge Dergisi*, S. 9, 2016.
- AYDIN Emin, *Muhammed b. Mahmud et-Trabzonî el-Medenî'nin (v. 1200/1786) “ed-Dürerü's-Semîne” Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili*, (Yüksek Lisans), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- AYDIN İbrahim, Tarık Tanrıbilir, Yasin Karakuş, “Cemâleddin İshâk El-Karamânî'ye Ait “El-Münâcâtü'l-Meymûne” Adlı Kasîdenin Tahkik, Tercüme ve Değerlendirmesi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 19, S. 2, 2019.
- AYDIN Mehmet Uğur, *Kâimî Dîvânı Transkripsiyonlu Metni Ve Tahlili*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 2007.
- AYINTÂBÎ Şâh Velî, *er-Rihletü's-Seniyye ve'l-Vasıyyetü'l-Behiyye li'l-Fukarâi'l-Halvetiyye*, Süleymâniye Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi Bölümü, nr. 3188. vr. 2b.
- , *Atvâr-ı Seb'a*, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi Bölümü, nr. 827/7, vr. 68b.
- AYTEKİN Ülker, *Sarı Abdullah Efendi ve Mesnevi-i Şerif Şerhi*, (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, 2002.
- AYVANSARAYÎ Hâfız Hüseyin, *Vefeyât-ı Ayvansarayî*, çev. Ramazan Ekinci, İstanbul: Buhara Yayınları, 2013.

- AZAMAT Nihat, “Çerkeşî Mustafa Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 8, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1993.
- , “Divane Mehmed Çelebi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 9, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1994.
- , “İbrâhim Efendi, Olanlar Şeyhi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 21, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2000.
- , “Sarı Abdullah Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 36, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- BABACAN Vasfi, *Yûnus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye'si ve Divân'ı (Giriş-İncelememetin-Dizin)*, (Yüksek Lisans), Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013,
- BAĞDATLI İsmail Paşa, *Hadiyyat Al-Ârifîn*, haz. Rifat Bilge, Mahmud Kemal İnal, C. 1-2, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1951.
- , *Îzâhü'l-Meknûn*, thk. Rifat Bilge, C. 1, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, 1972.
- BAHŞÎ Yahyâ, *Gönenli Yahya bin Bahşî: Mevlid*, haz. Şükrü Baştürk, Bursa: Bursa Akademi, 2018.
- BAŞTÜRK Şükrü, “Gönenli Yahya b. Bahşî'nin Mevlid'i ve Söz Varlığı Üzerine”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 7, 2018.
- BEDİR Engin, *Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin “Lemeât-ı Nakşbend” adlı eseri (inceleme ve metin)*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- BENLİ Ali, “Trabzonî Mehmed”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 41, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.
- , “Muhammed el-Medenî et-Trabzûnî ve Risâle fî Beyâni'l-Ezdâd'ı” *Eskiye Dergisi*, Güz, 2015.
- BİÇER Ali, *Abdullah İlâhî ve Meslekü't-Tâlibîn ve'l Vâsılîn*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- BİLGİN Osman, “Ahmed Ziyâuddin Gümüştanevî'nin Râmûzu'l-Ehâdîs İsimli Eserinin Kaynakları (101-200. Hadisler)” *I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüştanevî Sempozyumu*, Gümüştane, 2013.

- BİLGİN A. Azmi, “Ümmî Sinan’ın Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Eserleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 29, İstanbul, 2000.
- , “Ümmî Sinan”, *Eyüp Sultan Sempozyumu VI*, İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, 2003.
- , “Ümmî Sinan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 42, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.
- BİNGÖL Abdulkuddüs, “Terzi Baba’nın Tasavvuf Anlayışı”, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimler, Araştırma Dergisi*, S. 17, Erzurum, 1989.
- BİRİŞİK Abdulhamit, “Osmanlı Döneminde Türkçe Tefsirler”, *İstanbul, Başlangıçtan Günümüze Türklerin Kur’an Tefsirine Hizmetleri -Tebliğler Ve Müzakereler*, 2012.
- BOLTABAYEV Saidbek, “Çağatayca Tefsir-i Hüseyinî (Mevahib-i Aliyye) Tercümesi ve Farsça Dil Özellikleri Üzerine”, *JOTS*, S. 3, 2019.
- BREHMER Aslınur Akdeniz, *Bir Telif ve Ağıt Aracı Olarak Çeviri: Sarı Abdullah Efendi'nin Cevahir-i Bevahir-i Mesnevi'sinin İlk 18 Beyit Şerhine Bir Ağıt-Çeviri*, (Yüksek Lisans), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, 2018.
- BÜTÜN Murat, *Sarı Abdullah Efendi, Nasihatü'l-mülûk Terğîbün li-Hüsni's-Sülûk (1b-109b): İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin*, (Yüksek Lisans), Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2019.
- CAMÎ Abdurrahman, *Nefahatü'l-Üns Min Hadarâti'l-Kuds Tercümesi*, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1971.
- CAN Ertuğrul, *Divançe-i Şuhûdî*, (Yüksek Lisans Tezi), Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- CEVİZ Nurettin, “Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretlerine Ait Bir Yazma: Mecmuatü'l İrfaniyye”, *Erzurum, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, S. .23, 1996.
- CEYHAN Adem, *Enis Receb Dede Hayatı Edebî Şahsiyeti ve Eserleri: Divanı*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.

- CEYHAN Semih, “Salâhî Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 36, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- , “Süleyman Şeyhî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 38, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- ÇAĞIRICI Mustafa, “İbrâhim Hakkı Erzurûmî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 21, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2000.
- ÇAKIR Mümine, “Dîvâne Mehmed Çelebi'nin Müseddesi ve Müseddese Yapılan Tazminler Üzerine”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 6, 2015.
- ÇAKMAK Muharrem, “Türk Mutasavvıf Şairi Aksaraylı Cemal Halveti”, *EKEV Akademi Dergisi*, S. 16, 2003.
- ÇAKMAKTAŞ Büşra, “Mesnevî Şârihi Bir Bayrâmî-Melâmî: Sarı Abdullah Efendi'nin Seyr ü Sülûk Yorumu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 4., S. 43., Nisan, 2016.
- , “XVII. Yüzyıl Osmanlısında Bir Bayrâmî-Melâmî: Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi'nin Vahdet-i Vücûd Anlayışı”, *Sûfi Araştırmaları*, C. 8, S. 16, 2017.
- ÇALIK Fatma, Fatma Çalık, *Eşrefzâde İzzettin ve Tefsiri: “Enîsü'l-Cenân*, (Doktora Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, 2009.
- , “Şeyh Eşrefzade İzzettin: Hayatı, Eserleri ve Görüşleri”, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 11, 2016.
- ÇAVUŞOĞLU Raşit, *Şâh Velî Ayıntâbî'nin Risâletü'l- Bedriyye'si (Metin-Muhtevâ-Tahlîl)*, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, 2007.
- , *Şah Veli Ayintabi ve Risaletü'l-Bedriyye'si*, İstanbul: Okur Akademi, 2016.
- , “Şâh Velî Ayıntâbî Askerî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sah-veli-ayintabi-askeri>, 18.01.2016.
- ÇAYIR Sümeyye, *Mehmed El-Medenî Et-Trabzonî'nin El-Câmiu'l-A'zam Fi Esmâi Nebiyyine'l-Mu'azzam Adlı Eserinin İnceleme ve Tahkiki*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Fatih Sultan Mehmed Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Temel İslam Bilimleri Programı, İstanbul, 2019.

- ÇELEBİ Katib, *Keşfü'z-Zünûn*, C. 2, İstanbul, 1362/ 1943.
- , *Keşf el-Zunûn An Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünun*, çev. Rüştü Balcı, İstanbul: Tarık Vakfı Yurt Yayınları, 2007.
- ÇELİK Ahmet, Orhan Aktepe, “Miftahu'l-Kenz Bağlamında Terzi Baba'nın İtikadî Görüşleri ve Yöntemi”, *Erzincan, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDER)*, 2016.
- ÇELİK Esmâ, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Kenzü' l-Fütuh'u*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- ÇELİK İsa, Birol Yıldırım, Mikail Dumlu, “Çankırılı Bir Hak Dostu: Pîr-i Sâni Seyyid Çerkeşî Mustafa Efendi ve Yeni Bulunan ‘Tuhfetü'l-Mürîdîn ve Tesliyetü'l-Muhibbîn’ İsimli Risâlesinin Tahlili”, *Çankırı'nın Manevi Mimarları*, Çankırı, 2017.
- ÇELİKKOL Feride, *Ümmî Sinân Dîvânı'nda Âyet ve Hadis İncelemesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2019.
- ÇETİN Esmâ, *Hüsameddin Ali el-Bitlîsî'nin Câmiu't-Tenzil ve't-Te'vil İsimli Eserinden Âl-i İmrân Sûresinin Tahkik ve Tahlili*, (Doktora Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- , “Hüsameddîn-i Bitlîsî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. EK-1, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016.
- ÇETİN Nuran, “Osmanlı'da Bir Halvetî Tekkesi: Ümmî Sinân Dergâhı”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 56, 2015.
- , “Terzi Baba'nın ‘Kenzü'l-Miftâh’ Adlı Eserinde Bazı Tasavvufî Kavramlara Yaklaşımı”, *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, Haziran, 2018.
- ÇEVEN Zeynep İrem, *Hatıralar Işığında Tasavvufî Terbiye (Aşçı Dede Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, 2017.
- ÇIPAN Mustafa, “Mevlevî Şeyhlerinden Divâne Mehmed Çelebi”, C. 5, *Konya, Millî Mevlânâ Kongresi*, 1993.
- , “Divâne Mehmed Çelebi'nin ‘Tarikatü'l-Ma'ârifin’ Risalesi ve Şiirleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Konya, IX Millî Mevlânâ Kongresi*, 1998.

- ÇİFTÇİ Emine, *Sarı Abdullah Efendi'nin Şerh-i Mesnevi (Cevahir-i Bevahir-i Mesnevi)'nin Birinci Cildinin Eski Harflerden Türkiye Türkçesi'ne Aktarımı*, (Yüksek Lisans), Konya: Selçuk Üniversitesi Mevlana Araştırmaları Enstitüsü Mevlâna ve Mevlevîlik Araştırmaları Ana Bilim Dalı, 2018.
- DEĞER Nihal, *Muhammed Medeni'nin Musellesat Risalesinin Tahkiki*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- DEĞİRMENÇAY Veyis, Ahmet Özkan, “Tuhfe-i Nâilî’de Konyalı Şairler”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi: Journal of Social Sciences*, S. 54, Haziran, 2015.
- DEMİR Ziya, *Osmanlı Müfessirleri*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006.
- DEMİRDAŞ Öncel, “Çerkeşî Mustafa Efendi ve Çerkeşiyye Tarikatı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 42, 2019.
- DEMİRER Macit, “Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin Levâmiu'l-Ukûl Adlı Eseri”, *I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu*, Gümüşhane, 2013.
- DEMİRKAZIK Hacı İbrahim, *Abdülmecid bin Şeyh Nasuh'un Manzum Kıyafetname'si (İnceleme-Metin-Dizin)*, İstanbul: Asmaaltı Yayınevi, 2015.
- DEMİRLİ Ekrem, *Abdullah İlâhî'nin Keşfü'l-Vâridât Adlı Eserinin Tahkiki*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- DİKMEN Melek, “Elmalı'da İrfan Geleneği ve Eroğlu Nûri”, *Elmalı İlim ve İrfan Şehri*, Antalya, 2011.
- DİLEK Uğur Bekir, “Mehmed b. Mahmûd et-Trabzonî'nin (ö. 1200/1786) Fıkha Dâir Bir Eseri: Hâşiyetü Mehmed et-Trabzonî Alâ Muhtasari Gunyeti'l-Mütemellî fî Şerhi Münyeti'l-Musallî”, *I. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumu*, İstanbul, 2016.
- DOĞAN Gönül, *Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin Nikâtü'l-Hikem İsimli Eseri (İnceleme Ve Metin)*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, 2008
- DONUK Suat, “Cemâleddin İshak El-Karamanî Ve Onun Namaz Konulu Bilinmeyen Bir Mesnevisi”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 40, Kış, 2015.
- , “Cemâleddin İshak el-Karamanî'nin Kasideleri”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD)*, C. 3, S. 6, Temmuz, 2016.

- DUMLU Emrullah, “Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin Camiu'l-Mütûn Adlı Eserinde “Meşakkat” Kavramı ve Hükümlere Etkisi”, *I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu*, Gümüşhane, 2013.
- DURGUN Selahattin, *Sarı Abdullah ve Şerh-i Mesnevi: Cevahir-i Bevahir-i Mesnevi*, (Yüksek Lisans), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Fars Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, 1993.
- EĞRİ Sadettin, *Şuhûdî Divanı (Levâmiu'l Eşvâk) Gazeller (Defter-i Salis/Üçüncü Defter) -Karşılaştırmalı Metin-*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989.
- EKİZER Duran, *Cemaleddin İshak b. Muhammed el-Karamani'nin “et-Tevabi fi's-sarf” Adlı Eserinin Tahkiki*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı, 2004.
- EL-CELYEND Muhammed es-Seyyid, “Muhammed Demirtaşî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 30, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005.
- ERBAŞ Muammer, “Bir Osmanlı Müfessiri: Abdulmecid b. eş-Şeyh Nasuh b. İsrail (ö. 973/1565) ve Eserleri”, *İzmir, D. E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 24, 2006.
- ERDEMİR Avni, *Anadolu Sahası Musikişinas Divan Şairleri*, Ankara: TÜSAV, 1999.
- ERDOĞAN Muhammed, *Marifetname'de Din ve Ahlak Eğitiminin Prensipleri ve Metodları*, (Yüksek Lisans), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi, 1997.
- EROĞLU Süleyman, “Yahya bin Bahşi ve Maktel-i Hüseyin'i”, *Sivas, Çeşitli Yönleriyle Kerbela*, C. 2, 2010.
- ERŞAHİN Süleyman, *Bir Siyasetname Örneği Sarı Abdullah Efendi'nin Tedbirü'n Neş'eteyn fi Islahı'n-Nüşateyn' Adlı Eserinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans), Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2002.
- ERTEKİN Ertuğrul, “Yahya b. Bahşi'nin Maktel-i Hüseyin'i”, *Şiilik Araştırmaları* (<http://siilikarastirmalari.blogspot.com/>), 26 Eylül 2014.
- ERTÜRK Zekeriya, *Mehmet Medenî Et-Trabzonî Efendi'nin “El-İthâfâtü's-seniyye Fi'l-Ehâdisi'l-Kudsiyye” Adlı Eserinin Birinci Bölümü'nün Tahkik, Tahric ve*

- Tercümesi*, (Yüksek Lisans), Bayburt: Bayburt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, 2016.
- ERZURUMLU İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, haz. Turgut Ulusoy, Hasankale Cami ve Külliye Derneği, 1978.
- FAZLIOĞLU İhsan, “Fâzıl Ali Bey (Ali el-İznikî)”, <http://fazlioglu.blogspot.com/2018/07/prof-dr-ihsan-fazlioglu-fazil-ali-bey-ali-el-izniki.html>, 16 Temmuz 2018.
- FİDAN Mustafa, *İbrahim Tennurî, Gülzâr-ı Mânevî-İnceleme-Metin-Sözlük*, (Doktora Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- FURAT Ahmed Subhi, “İbrahim Tennurî’nin İslam Tasavvuf Tarihindeki Yeri”, *Kayseri, İbrahim Tennurî Sempozyumu*, 2011.
- GHAFOUR Mustafa Ahmed, *Hüsamuddin Bitlisi’nin Camiu’t-tenzil ve’t-te’vil Adlı Tefsirinin Bakara Suresi 200. Ayetinden Sure Sonuna Kadar Tahkiki*, (Yüksek Lisans), Bingöl: Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, 2017.
- GÖKBULUT Süleyman, *Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi’nin Vahdetnâme/Usûl-i Muhakkikîn’i Işığında Tasavvufî Görüşleri (İnceleme ve Metin)*, (Yüksek Lisans), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2003.
- GÖKPINAR Perihan, *Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın Marifetname’sinde Tasavvufî Hayat*, (Yüksek Lisans), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Tasavvuf Anabilim Dalı, 2006.
- GÖLPINARLI Abdülbaki, Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre Divanı*, C. 1, İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1943; C. 2-3, 1948.
- , *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1971.
- , *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi, 1983.
- GÖRENER İbrahim, “İlmi Cazibe Yurdu Osmanlı’da Çok Yönlü Bir Müfessir: Nimetullah-i Nahcuvani”, *Osmanlı Toplumunda Kur’an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları I*, İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur’an ve Tefsir Akademisi, 2011.
- GÖYÜNÇ Nejat, “Diyarbakır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 9, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1994.

- GÜLŞENÎ Muhyî, *Menâkıb-ı Gülşenî*, haz. Tahsin Yazıcı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1982.
- , *Ahlak-ı Kirâm*, haz. Abdullah Tümsek, İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.
- GÜLTAŞ Serhat, *Sarı Abdullah Efendi'nin Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, (Yüksek Lisans), Bursa: Uludağ Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, 2014.
- GÜMÜŞHÂNEVÎ Ahmed Ziyâüddin, *Veliler ve Tarikatlarda Usûl (Câmiu'l-Usûl)*, trc. Rahmi Serin, İstanbul: Pamuk Yayınları, 1977.
- , *Râmûzu'l-Ehâdis: Hadisler Deryası*, çev. Seyit Avcı, 2.b., İstanbul: Serhat Kitapevi, 2018.
- , *Ehl-i Sünnet İ'tikadı*, 3.b., İstanbul: Bedir Yayınevi, 1983.
- GÜNDÜZ İrfan, *Gümüşhanevî Ahmed Ziyâüddin Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı ve Hâlidîyye Târîkatı*, İstanbul: Seha Neşriyat, 1984.
- , "Gümüşhânevî, Ahmed Ziyâeddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 14, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1996.
- GÜNTAN Halil, *Receb Enis Dede (Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni)*, (Yüksek Lisans), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.
- GÜR Merve Nur, *Ali El-İznîkî'nin "Cevahir el-Esrar Fî Ma'arif El-Ahcar" Adlı Eserinin Çeviri ve İncelemesi*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilim Tarihi Anabilim Dalı, 2016.
- GÜR Süleyman, "Osmanlı Döneminde Yetişen "Kırımı" Nisbeli Müfessirler ve Eserleri: Bir Literatür İncelemesi", *Amasya İlahiyat Dergisi*, S. 13, İstanbul, 2019.
- HACI BEKTÂŞ Velî, *Menakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî: Vilâyetnâme*, haz. Abdülbâki Gölpınarlı, İstanbul: İnkılapYayınevi, 1958.
- HAKKIOĞLU Nevin, *İbrahim Hakkı (Erzurumlu) Divan'ında Dini ve Tasavvufî Unsurlar*, (Yüksek Lisans), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı, 1996.
- HAKSEVER Ahmed Cahid, "Turhallı Mustafa Efendi ve Bazı Tasavvufî Kavramlara Yaklaşımı", *Ankara, Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2004.
- , Haksever, "Bir Dini Tecrübe Çeşidi Olarak Üveysîliğin Epistemik Değeri: Turhal Şeyhi Mustafa Efendi Örneği", *Tokat, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildiriler*, C.3, 2015.

- HALVETÎ Cemal, *Tevlâtü Erbaîne Hadîsen*, Lala İsmail Efendi, nr. 686, vr. 139a.
- HARİRİZÂDE Mehmed Kemaleddin, *Feth-i Virdü'l-Esrar Şerh-i Virdü's-Settar*, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1287.
- HAYTA Ufuk, "Hayatı ve Eserleriyle Abdülmecîd B. Şeyh Nasûh Tosyevî ve Cevâhîru'l-Kur'ân ve Zevâhîru'l-Furkân Adlı Tefsir Risâlesinin İlmî Değeri", *Bursa, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 16, S. 2, 2007.
- , *Abdülmecîd b. Nasûh Tosyevî'nin (ö. 1588) Hayatı, Eserleri ve el-Hüdâ ve'l-Felâh Adlı Tefsir Risâlesinin Tahkiki*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, 2008.
- HULVÎ Cemâleddin, *Lemezât-ı Hulviyye*, haz. Mehmet Serhan Tayşi, 2.b., İstanbul: Semerkand Yayınları, 2013.
- , *Câm-ı Dil-Nüvâz Gülşen-i Râz Şerhi*, haz. Sait Okumuş, İstanbul: İnsan Yayınları, 2012.
- , *Mevlid-i Şerif ve Mi'raciyye*, İstanbul: Hâcegân Yayınları, 2012.
- HÜDÂÎ Aziz Mahmud, *Faziletler Kitabı*, çev. Hasan Akarsu, İstanbul: Dehliz Kitaplar, 2008.
- , *Tarîkâtnâme*, der. Nevzat Özkan, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayıncılık, 2014.
- , *Külliyât-ı Hazret-i Hüdayî*, haz. Muzaffer Özgür, Adalet Çakır, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.
- , *Bir Damla Sevgi*, çev. Abdulkadir Dedeoğlu, İstanbul: Osmanlı Yayınları, 2016.
- , *Alemin Yaratılışı ve Hz.Muhammed'in Zuhuru*, (çev. Mustafa Kara, H. Mustafa Özdemir), 2.b., İstanbul: İnsan Yayınları, 2016.
- , *Aziz Mahmud Hüdayi Divanı*, der. Musa Yıldız, Mustafa Tatçı, İstanbul: H Yayınları, 2017.
- , *Sevgi Tohumu*, der. Selami Şimşek, İstanbul: Buhara Yayınları, 2018.
- , *Hüdayî'nin Vâkıât-ı Üftâde Tercümesi*, haz. Zehra Gökmen Çakır, İstanbul: Eflatun Kitap, 2020.
- IŞIK Feyza, *Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin Sübhatü'l-Levâyh Adlı Eseri (Metin-İnceleme)*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, 2011.

- IŞITAN İbrahim, “Pir-i Sâni Seyyid Mustafa Çerkeşi Efendi’nin Düşüncesinde Zâhir-Bâtın Dengesi”, *Çankırı’nın Manevi Mimarları*, Çankırı: 2017.
- İBN İYÂS, *Bedâi ‘u’z-zühûr fî vekâi ‘i’ d-dühûr*, C. II, Kahire, 1961.
- İVGİN Hayrettin, “Türkiye/Akşehir’de Medfun Mutasavvıf Ni’metullah Nahçıvanî ve Türbesi”, *Bilimsel Eksen Dergisi*, S. 19, 2016.
- KARA Mustafa, Hamid Algar, “Abdullah-ı İlâhî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 1, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1988.
- , “Molla İlâhî’ye Dair”, *Osmanlı Araştırmaları VII-VIII*, İstanbul: 1988.
- , “Bursa Tekkelerinde Şeyhlik Yapan Mutasavvıflar-I”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 3, C. 3, 1991.
- , “Abdülkadir Necib Efendi ve Mevlid’i”, *Uluslararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu 4*, 2005.
- , “Abdülkâdir Necib Efendi ve Mevlidi”, *Uluslararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu IV*, Bursa 2005.
- KARABULUT Ali Rıza, Ramazan Yıldız, *Gülzâr-ı Ma’nevî ve İbrâhim Tennûri*, Ankara: Elif Matbaası, 1978.
- KARABULUT Niyazi, “Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî’nin Kırk Hadis’i ve Kaynakları”, *I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu*, Gümüşhane, 2013.
- KARACA Eyyup, *Yahyâ b. Bahşî ve Lemhu’l-Mesâ’ili’n-Nahviyye fî Şerhi’l-‘Avâmili’l-Birgiviyye Adlı Eseri*, (Yüksek Lisans), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, 2016.
- KARAİSMAİLOĞLU Adnan, “Hüseyin Vâiz-i Kâşifi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 19, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1999.
- KARAZEYBEK Mustafa, Yusuf İlgar, “Karahisâr-ı Sâhib Sultân Divânî Mevlevîhânesi ve Vakıfları”, *Konya, Günümüzde Yurtiçi Mevlevîhânelerinin Durum ve Konumları Uluslararası Sempozyumu*, 2013.
- KARTAL Ahmet, “Şeyh Baba Yûsuf Sivrihisârî ve Eserleri”, *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 7, 1998.
- , “Şeyh Baba Yûsuf’un Uhuvvet ile İlgili Manzumesi”, *Ahilik Araştırma Dergisi (AHAD)*, C. 1, S. 1., 2004.

- , “Şeyh Baba Yusuf (? – öl. H. 918 İst.)’un Kıyâfet-Nâmesi”, *Şiraz’dan İstanbul’a Türk-Fars Kültür Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*, 2010.
- KASIM Naci, *Tam ve Tekmil Yûnus Emre Dîvânı*, İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1954.
- KÂŞÂNÎ Abdürrezzak, *Istîlâhâtu’s-Sûfiyye*, haz. Abdurrezzak Tek, İstanbul: Bursa Akademi, 2014, s. Xii.
- KAVAK Abdulcebbar, “Osmanlı Devleti’nin İlmî ve Siyasî Hayatında İz Bırakan Hâlîdî Şeyhleri Arasında Ahmed Ziyâüddin Gümüşhanevî’nin Yeri”, *I. Uluslararası Ahmed Ziyâüddin Gümüşhanevî Sempozyumu*, Gümüşhane, 2013.
- KAZAR Mehmet, *Marifetname’deki Şiirlerin Tahlili*, (Yüksek Lisans), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 1996.
- KEHHÂLE Ömer Rıza, *Mu’cemu’l-Müellifîn*, C. 1-2-4, Beyrut, 1414/ 1993
- KELEŞ Kübra Özdemir, “Türk Tefsir Ekolünde Münasebet İlmi: Ni’metullah Nahcivanî Örneği”, *Osmanlı Döneminde Tefsir*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2018.
- KEMİKLİ Bilal, *Oğlanlar Şeyhi İbrahim: Müfid ü Muhtasar, İnceleme Metin*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2001.
- , “Sun’ullah Gaybî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 37, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- , “Bayramî-Melâmî Şâir: Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi”, *Doğu’dan Batı’ya Düşüncenin Serüveni: Osmanlı’da Felsefe ve Aklî Düşünce*, C. 8, 2015.
- KESKİN Mustafa, “Türkçeci Bir Bilge Önder Şeyh İbrahim Tennurî”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 11, 2001.
- KILIÇ Dündar Ali, *Gümüşhane Tarihi*, “Ahmed Ziyâüddin Gümüşhanevî’nin Kurduğu Kütüphaneler Ve Bu Kütüphanelere Bağışladığı Kitaplar”, Gümüşhane, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2016.
- KILINÇ Aziz, “Ezine Yöresinin Folklorik Yapısında Manevi Ziyaret Yerleri”, *Hacı Bektaş Veli Dergisi*, S. 29, 2004.
- KIZILER Hamdi, “Çerkeşî Mustafa Efendi’nin *Risale fi Tahkiki’t-Tasavvuf* Adlı Eserinin Tasavvufî Muhteva Açısından Değerlendirilmesi”, *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, S. 6, 2017, s. 1462.

- KİRAZ Semiha, *Şeyh İbrahim Tennurî ve Gülzâr-ı Mânevî-İnceleme-Metin*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.
- KOBYA Murat, *Merkezzâde Ahmed Efendi ve el-Bâbu'l-Vâsıt'i*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- KOÇ Mustafa, “Osmanlı’da Esperanto, İlk Yapma Dil Balaybelen İlk Yapma Dilin Kurucusu Muhyî-i Gülşenî”, *Osmanlı*, C. 9, Ankara, 1999.
- , *Bâleybelen: İlk Yapma Dil*, İstanbul: Klasik Yayınevi, 2005.
- KOÇYİĞİT Yakup, “Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî ve Garâibü'l-Ehâdis İsimli Eseri”
I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu, Gümüşhane, 2013.
- KONUR Himmet, “Hulvî’nin Lemezât’ından Örneklerle Menkıbelerin Dili”, *I. Uluslararası Din ve İnsan Sempozyumu “Din, Dil ve İletişim”*, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları, 2019.
- KÖSTENDİLLİ Ali el-Halvetî, *Telvihât: Bir Osmanlı Şeyhinin Dilinden Tasavvuf*, haz. Semih Ceyhan, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- KÖSTENDİLLİ Süleyman Şeyhî, *Binbir Sûfî*, haz. Semih Ceyhan, Sezai Küçük, İstanbul: Mavi Ay Yayınları, 2008.
- KUYUMCU Fehmi, *Kuddûsî Divânı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.
- KÜÇÜK Sezai, “Osmanlı Şerh geleneğinde Bir Sufi: Abdullah Salahi Uşşaki (ö. 1197/1783) ve Şerhleri”, *Osmanlı Düşüncesi Kaynakları ve Tartışma Konuları*, İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2019.
- KÜÇÜKÇALIK Bedia, *Hasan Kenzi Divanı: Metin İnceleme Ve Bestelenmiş Şiirlerinde Vezin-Usul İlişkisi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 2016.
- KÜÇÜKKURT Ülkü, “Afyonkarahisar Sultan Dîvânî Mevlevîhânesi ve Müzesi’nde Bulunan Dival İşlemeli Örtüler”, *Afyon, ARIŞ Halı, Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi*, 2019.
- KUFRALI Kasım, “Molla İlâhî ve Kendisinden Sonraki Nakşibendîye Muhiti”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 3, S. 1-2, İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi, 1948.

- KURT Yaşar, *Ni'metullah Nahcivânî ve Tasavvufî Tefsîri*, (Doktora Tezi), Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 1998.
- , “Ni'metullah b. Mahmûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 33, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- LATÎFÎ, *Latîfî Tezkiresi*, haz. Mustafa İsen, Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.
- LİMAN Hatice, *Yahyâ Bin Bahşî'nin Menâkıb-ı Emîr Sultân (Menâkıb-ı Cevâhir) Adlı Eseri İnceleme-Metin*, (Yüksek Lisans), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı, 2008.
- , “Yahyâ Bin Bahşî ve Menâkıbu'l- Yahyâ bin Bahşî ve Menâkıbu'l-Cevâhir”, *İSTEM Dergisi*, S. 13, 2009.
- MEDENÎ Muhammed, *Nazmu'd-Dureri's-seniyye*, Süleymaniye Ktp., Süleymaniye Bölümü, nr. 1071, vr. 71a.
- MİSRÎ Niyâzî, *Mevâidu'l-irfân: İrfan Sofraları*, trc. Süleyman Ateş, Ankara 1971.
- MUHİALDİN Mustafa Ahmad, *Hüsamuddin Ali Bitlisî'nin Câmiu'ttenzil ve't- Te'vîl Adlı Tefsirinin A'raf Suresinin Tahkiki*, (Yüksek Lisans), Bingöl: Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, 2017.
- MUSAKHANOV Orkhan, *Ni'metullah Nahçivani'nin Hidayetü'l-İhvan'ı (Metin, Tercüme ve İnceleme)*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, 2011.
- NÜRÎ Eroğlu, Mustafa Tatçı, *Divânçe-i İlâhiyât*, haz. Mustafa Tatçı, İstanbul: H Yayınları, Ankara 2016.
- , *Tasavvuf bi't-Tarîkat*, haz. Mustafa Tatçı, Ankara: Alperen Yayınları, 2003.
- OĞUZ M. Öcal, “Elmalılı Mutasavvıf Şair Eroğlu Nuri”, *Milli Folklor Dergisi*, C. 1, S. 8, Ankara, 1990.
- OĞUZ Muhammed İhsan, *Hazret-i Şa'bân-ı Velî ve Mustafa Çerkeşi*, İstanbul: Oğuz Yayınları, 1993.
- OKCU Efdal, *Seyyid Yahya Şirvani'nin Şifai'l-Esrar Eserinde Benlik Eğitimi*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı, 2019.

ONUR Zafer, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Nebzetun Min Lugati Elsineti's-Selâse Adlı Eseri (Tenkitli Metin ve İnceleme)*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı, 2019.

OSMANLI ARŞİVLERİ, Dosya nr.: 210, Gömlek nr.: 11288, Fon Kodu: Hat.

ÖCALAN Hasan Basri, “Açıkbaş Mahmud Efendi ve Risale-i Nurbahşiyyesi”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 15, 2008.

-----, *Melâmet Zindanında Bir Nakşî Açıkbaş Mahmud Efendi*, Bursa: Gaye Kitabevi, 2012.

ÖKSÜZ Hadicetül Kübra, *Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin Mektûbât-ı Erbaîn, Terkîbât-ı Erbaîn ve Te'vîlât-ı Erbaîn İsimli Eserleri (İnceleme ve Metin)*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, 2010.

ÖNAL Sami, *Erzurumlu İbrahim Hakkı, Hayatı, Eserleri, Şairliği ve Seçme Şiirleri*, (Yüksek Lisans), Ankara: Ankara Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı, 1963.

ÖNER Sibel, *Aziz Mahmud Hüdâyî Divanı'nın Halk Edebiyatı ve Metaforik Anlatım Bakımından Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, 2006.

ÖNGÖREN Reşat, “Karamânî, Cemâleddin İshak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 24, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2001.

ÖZCAN Abdulkadir, “İdrîs-i Bitlisi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 21, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2000.

ÖZCAN Nuri, “Abdülbâki Nâsır Dede”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 1, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1988.

-----, “Ali Nutkî Dede”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 2, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1989.

-----, “İzzeddin Efendi, Eşrefzâde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 23, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2001.

- ÖZÇELİK Yunus Nadi, *Abdullah İlâhî ve Meslekü't-Tâlibin ve'l-Vâsılîn*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.
- ÖZDAMAR Sebile, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Marifetnâme Adlı Eserindeki İnsan İlişkileri*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 2002.
- ÖZDEMİR Mehmet, “Muhyî'nin Manzum Hadîs-i Erbaîn Tercümesi”, *Journal of Turkish Language and Literature*, S. 2, 2016.
- ÖZGÜDENLİ Osmangazi, “Lurlar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. EK-2, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016.
- ÖZKAN Ahmet, *Abdullah İlâhî'nin Esrârname Adlı Eseri*, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- ÖZMEN Kerim, “Bâyezid Halife (er-Rûmî) ve Fatih Tefsiri” (Edisyon Kritiği) *Secenceli'l-Ervâh ve Nukûşu'l-Elvâh*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- ÖZTELLİ Cahit, *Yûnus Emre: Bütün Şiirleri*, İstanbul: Millet Yayınları, 1971.
- ÖZTÜRK Funda, *Sarı Abdullah Efendi, Nasihatü'l-Mülûk Terğibün Li-Hüsni's-Sülûk (110a-218b): İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin*, (Yüksek Lisans), Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2018.
- ÖZTÜRK Nazif, “Eş-Şeyh Nâsır Abdalbâki el-Mevlevî ve Tetkik u Tahkik'i”, *Ankara, IX Vakıf Haftası Kitabı*, 1992.
- ÖZTÜRK Yaşar Nuri, *Kutsal Gönüllü Velî Kuşadalı İbrâhim Halvetî (Hayatı, Düşünceleri, Mektupları)*, İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası, 1982.
- PATTABANOĞLU Fatma Zehra, “Abdülmeccid b. Şeyh Nasûh Tosyevî'nin 'Fezâilü'l-İlm ve'l-Âlim' Adlı Risâlesi ve Transkripsiyonu”, *EKEV Akademi Dergisi*, S. 66, 2016.
- RÂMİZ, *Âdâb-ı Zurefâ*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3873, vr. 1b-2a.
- RIHTİM Mehmet, “Yahyâ-yı Şîrvânî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 43, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.
- , “Halvetiliğin Pîr-i Sânisî Seyyid Yahya eş-Şîrvânî el-Baküvî”, *Uluslararası Yahya Şîrvânî ve Halvetilik Sempozyumu*, 2013.
- RIF'AT Ahmed, *Lügat-i Târîhiyye ve Coğrâfiyye*, C. 2, İstanbul, 1299.

- SAĞIR Cemile, *Şah Velî Ayıntâbî'nin Atvâr-ı Seb'a Risalesi* (Metin-Tahlil), (Yüksek Lisans Tezi), Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2017.
- SAĞIR Yusuf, "Ahmed Ziyaüddin Gümüştanevî'nin Kurduğu Kütüphâneler", *I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüştanevî Sempozyumu*, Gümüştane, 2013.
- SAKAR Ekrem, *Abdülmecid b. Nasuh Tosyevî ve Matlab-ı A'lâ Adlı Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı, 2016.
- SAMİ Şemseddin, *Kâmus-ı Alâm*, (Tıpkıbasım), C. 3, İstanbul 1308, s. 2224.
- SAMİC Jasna, "Kâimî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 24, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2001.
- SARI Abdullah Efendi, *Gönül Meyveleri*, haz. Kenan Necefzâde, İstanbul: Neşriyat Yurdu, 1967.
- SEHÂVÎ, *Tuhfetü'l-Ahbâb ve Bugyetü't-Tullâb*, (nşr. Mahmûd Rebî'-Hasan Kâsım), Kahire, 1356/1937.
- SELÇUK Köksal, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın İnsaniyye İsimli Güldestesi'nin Muhtevası ve Türkçe Kısmının Transkripsiyonlu Metni*, (Yüksek Lisans), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- SERT Nalan, İzniki (Ali Çelebi b. Hüseyin), [http://www.eskieserler.com/Eski/Eserler/Yazar/2055/izniki-\(Ali-Celebi-b.Husrev\).asp?LID=TR&ID=2055](http://www.eskieserler.com/Eski/Eserler/Yazar/2055/izniki-(Ali-Celebi-b.Husrev).asp?LID=TR&ID=2055), 13 Şubat 2008.
- SEZEN Gülşen, "Mûsikînin Abdülbâki Nasır Dede Dîvânındaki Gölgeleleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 6, S. 26, 2013.
- SİNAN Yusuf, *Tezkire-i Halvetiyye*, İstanbul, 1290.
- SOLMAZ Süleyman, *Erzurumlu İbrahim Hakkı Divanında Aşk*, (Yüksek Lisans), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı, 1986.
- SUNAR Hüseyin, *Ahmed Kuddûsî'nin Hazinetü'l-Esrâr ve Ganîmetü'l-Ebrâr Adlı Esrinin Tercemesi, Tahrîk ve Tahlili*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- SÜREYYA Mehmed, *Sicill-i Osmanî*, haz. Nuri Akbayar, Seyit Ali Kahraman, C. 3, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

- SÜYÛTÎ, *Nazmü'l-İkyân*, nşr. Philip K. Hitti, New York, 1927.
- ŞAHİN Haşim, “Tabduk Emre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 23, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2001.
- ŞA'RÂNÎ, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ: Evliya Menkıbeleri*, çev. Abdülkadir Akçiçek, C. II, İstanbul: Bahar Yayınları, 1970.
- ŞENEL Gülçin, “Eyüb'te Medfun Bir Pîr: Ümmî Sinan”, *Baran Dergisi*, S. 437.
- ŞENGÜN Necdet, “XVIII. Yüzyılda Tokat'ta Bir Nakşî: Turhallı Şeyh Mustafa Efendi ve Mürşidü's-Sâlikîn'i”, *Tokat, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildiriler*, C.3, 2015.
- ŞEYHÎ Mehmed Efendi, *Vekayü'l-Fudala*, haz. Ramazan Ekinci, C. 1, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2018.
- ŞİMŞEK Selami, *Keşan'lı Süleyman Zâtî ve XVIII. Asırda Celvetîlik*, (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Bölümü, 2005.
- , “Süleyman Zâtî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 38, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- ŞİRVANÎ Yahya, *Şifai'l-Esrar*, haz. Mehmet Rıhtım, 3.b., İstanbul: Sufi Yayınları, 2014.
- , *Vird-i Settâr*, haz. Hüseyin Salâhî, İstanbul: Seçil Ofset, 2011.
- TAHİR Bursalı Mehmet, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1., İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333.
- , *Osmanlı Müellifleri*, haz. Mehmet Ali Yekta Saraç, C. 1, Ankara: TÜBA, 2016.
- , *İdare-i Osmaniye Zamanında Yetişen Kırım Müellifleri*, haz. Mehmet Sarı, Afyon: Kocatepe Akademik Yayınevi, 2015.
- TANSEL F. Abdullah, “Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi ve Devriyesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 17, 1969.
- TAŞ Mutluhan, Hümeýra Yaman, “Dîvâne Mehmet Çelebi Şiirlerinde Vahdet-i Vücûd Anlayışı”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, S. 7, 2019.
- TAŞKÖPRÜLÜZÂDE, *Osmanlı Bilginleri (eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye)*, çev. Muharrem Tan, İstanbul: İZ Yayıncılık, 2007.

- TATCI Mustafa, *Yunus Emre Divanı (İnceleme-Metin)*, (Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü, 1990.
- , *Yunus Emre Divanı I: İnceleme*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990.
- , *Yunus Emre Divanı II: Tenkitli Metin*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990.
- , “Elmalı’lı Bir Mutasavvıf Şair: Ümmi Sinan Halveti”, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, 1992.
- , “Hasan Kenzi Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Vakfiyesi”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, S. 21, Nisan, 1992.
- , “Yunus Emre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 23, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2001.
- , *Manisalı Kenzi Hasan Efendi / Mutasavvıf Şair Bestekar Hayatı Ve Eserleri*, İstanbul: Akademi Kitabevi Yayınları, 2005.
- , *Yûnus Emre Külliyyatı, Yûnus Emre Divanı-Tenkitli Metin*, İstanbul: H Yayınları, 2008.
- TAYŞİ Mehmet Serhan, “Cemâl-i Halvetî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 7, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1993.
- TEK Abdurrezzak, “Bursa’da Kadirî Tekkeler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 19, S. 1, 2010.
- , *Nakşîliğin Osmanlı Topraklarına Gelişi Molla Abdullah İlâhî*, Bursa: Emin Yayınları, 2012.
- , *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, 2.b., Bursa: Bursa Akademi, 2017.
- TEKİN Ömer, *Yenikapı Mevlevîhânesi*, (Yüksek Lisans), İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2014.
- TENİK Ali, *Ahmed Kuddûsî ve Tasavvuf Düşüncesi*, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri (Tasavvuf) Anabilim Dalı, 2007.
- , “Maraşzade Ahmed Kuddusi’nin 19. Yüzyıl Osmanlı Bilim ve Kültür Hayatına Etkisi”, *Kahramanmaraş, Uluslararası Osmanlı Döneminde Maraş Sempozyumu*, 2012.
- TİMURTAŞ Faruk Kadri, *Yunus Emre Divanı*, İstanbul: Temel Eser Yayınevi, 1972.
- TOPRAK Burhan Ü., *Yunus Emre Divanı*, İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1943.

- TOPRAK Mehmet Sait, *Hadisleri bakımından "Risale fi Etvârî's-Süluk" (Cemali el-Karamani)*, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2000.
- , Mesut Toprak, *Nakşî Ali Akkirmânî'nin Tasavvufî Düşüncesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- , "Cemali İshak b. Mehmed el-Karamani: Hayatı ve Eserleri", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, C. 4, S. 2, 2006.
- TOSUN Necdet, "Kâsâniyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 24, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2001.
- , "Nurbahşiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 33, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- TUMAN Nail, *Tuhfe-i Nâilî*, çev. M. T. Cemal Kurnaz, Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001.
- TURAN Abdulkaki, "Baba Ni'metullah Nahcivanî ve 'el-Fevatihu'l-İlâhiyye ve'l-Mefâhitu'l-Gaybiyye' İsimli Tefsiri", *Konya, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, 1985.
- TURAN Mehmet, *Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin Medâr-ı Sâlikân ve Etvâr-ı Hâcegân İsimli Eserleri*, (Yüksek Lisans), İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Temel İslam Bilimleri Bilim Dalı, 2019.
- TÜRER Osman, "Bayezid Halife", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 5, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1992.
- , Cengiz Gündoğdu, "Salâhaddîn-i Uşşâkî'nin Vahdet-i Vücûd'la Alâkalı İki Risâlesinin Arapkirli Hazmî Tarafından Yapılan Tercümesi", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2)*, S. 23, 2009.
- ULAŞ A. Halim, *Nakşî Ali Akkirmânî Hayatı, Sanatı, Edebî Şahsiyeti ve Gavriye Mesnevisi Tenkitli Metin- İnceleme*, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- ULUDAĞ Süleyman, M. Asım Köksal, "Kuddûsî Ahmed Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 26, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2002.

- ULUSOY Mehmed Şemseddin, *Bursalı Mutasavvıf Âlimler ve Meşhurlar*, haz. Mustafa Kara, Serhat Gültaş, Olcay Kocatürk, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2021, s. 40.
- UMAGAN Suat, *Nakşî Ali Akkirmânî Aynu'l-Hayat Tenkidli Metin İnceleme*, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- UZUN Mustafa İsmet, “İbrâhim Tennûrî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 21, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2000.
- , “Hulvî Cemâeddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 44, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.
- ÜMMÎ SİNAN Halvetî, *Divan*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınevi, 2016.
- ÜNVER Mustafa, “Borlu Kadiri Şeyhi Ahmed Kuddüsi (1769-1849) ve Şiirlerinde Kur'an-ı Kerim'e Yaptığı Atıflar”, *Samsun, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 16, 2003.
- VAR Emine, *Mustafa Müstakim Niyazi'nin Sülûk-i Kavîm Ve Sırât-ı Müstakîm Adlı Eseri*, (Yüksek Lisans Tezi), Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2019.
- VASSÂF Hüseyin, *Sefîne-i Evliyâ*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, C. I-II-III-IV-V., 2006.
- VİCDÂNÎ Sâdık, *Tarikatler ve Silsileleri (Tomâr-ı Turûk-ı 'Alîyye)*, haz. İrfan Gündüz, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1995.
- YAKUBOVYCH Mykhaylo M., Mawâhib al-Ragman fî Marâtib al-Akwân, “İbrahim el-Kırîmî'nin Unutulmuş 16. Asır Osmanlı Tasavvuf Risale”, *Osmanlı Araştırmaları/ The Journal of Ottoman Studies*, S. 45, 2015.
- YALAR Mehmet, “XVI. Yüzyıl Bursa Alimleri ve Arap Diline Katkıları”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 1, 2001.
- YAVUZ Sevgi, *Cemaleddin Mahmud Hulvî Divanı (Metin-İnceleme)*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2012.
- YAVUZER Hamdi, *Şeyh İlâhî'nin Esrâr-Nâme'si (Hayatı- Eserleri- İnceleme- Metin)*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988.
- YAZICI Tahsin, “Muhyî-yi Gülşenî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 31, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.

- YENİBAŞ Hasan, “Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî ve Râmûzü'l-Ehâdis Adlı Eseri” I. *Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu*, Gümüşhane, 2013.
- YILDIZ Sare, *Turhallı Mustafa Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İşlam Bilimleri Anabilim Dalı, 2006.
- YILMAZ Ali, *Köstendilli Süleyman Şeyhi*, Ankara: Kùltür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- YILMAZ Hasan Kamil, “Açıkbaş Mahmud Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İşlâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 1, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1988.
- , Hasan Kâmil Yılmaz, “Aziz Mahmud Hüdâyî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İşlâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 4, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991.
- YILMAZ Nuri, *Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi Divânı İnceleme-Metin*, (Yüksek Lisans), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- YUNUS EMRE, *Risâlat al-Nushiyye ve Dîvân*, haz. Abdülbâki Gölpınarlı, İstanbul, 1965.